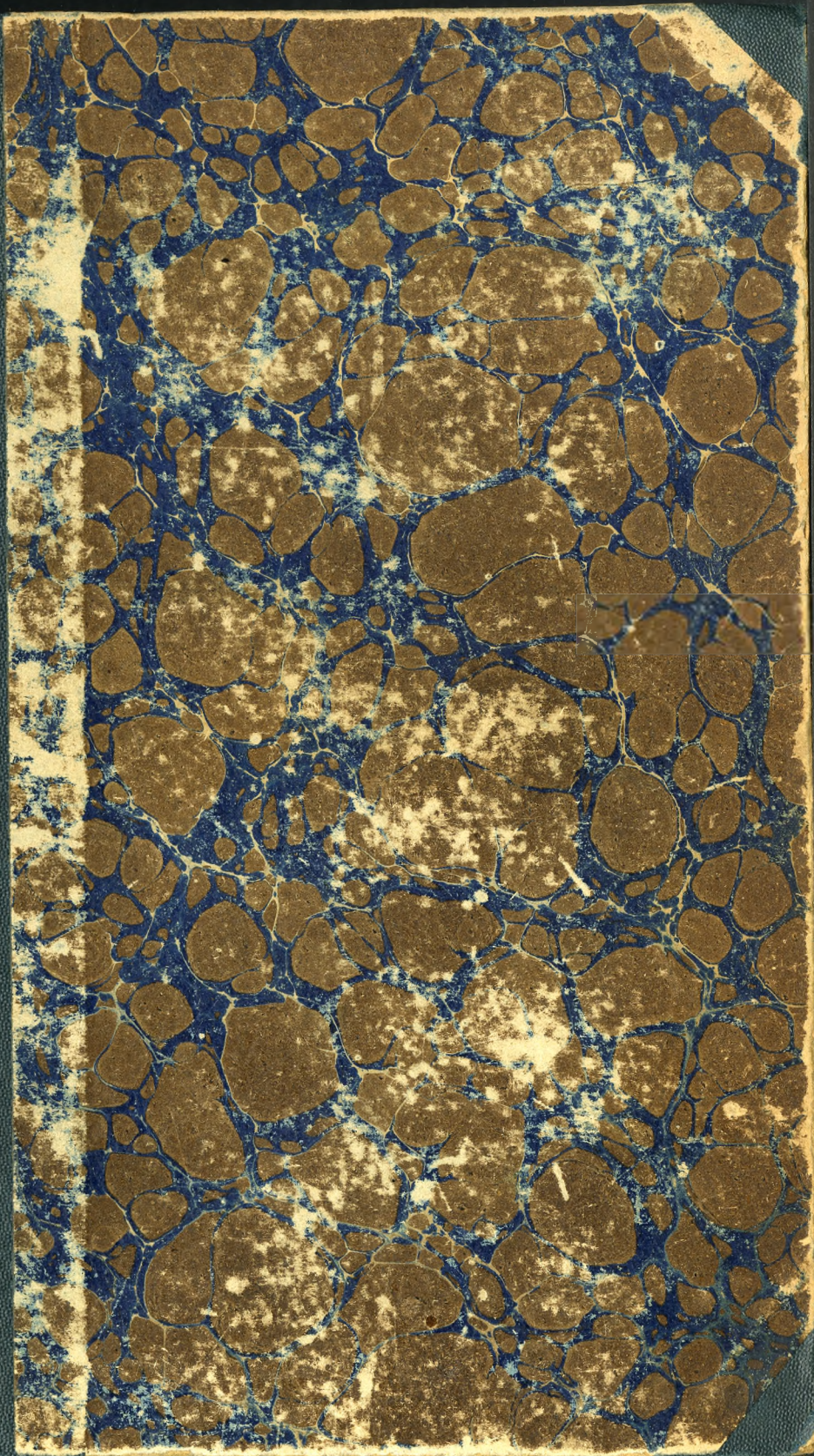

Politikai
röpiratok.

149.

149
~~1318~~

A' JELENKORBAN

MEGJELENT

ÖSZVEÁLLÍTÁSOK

A'

HON LEGKÖZELEBB TEENDŐI

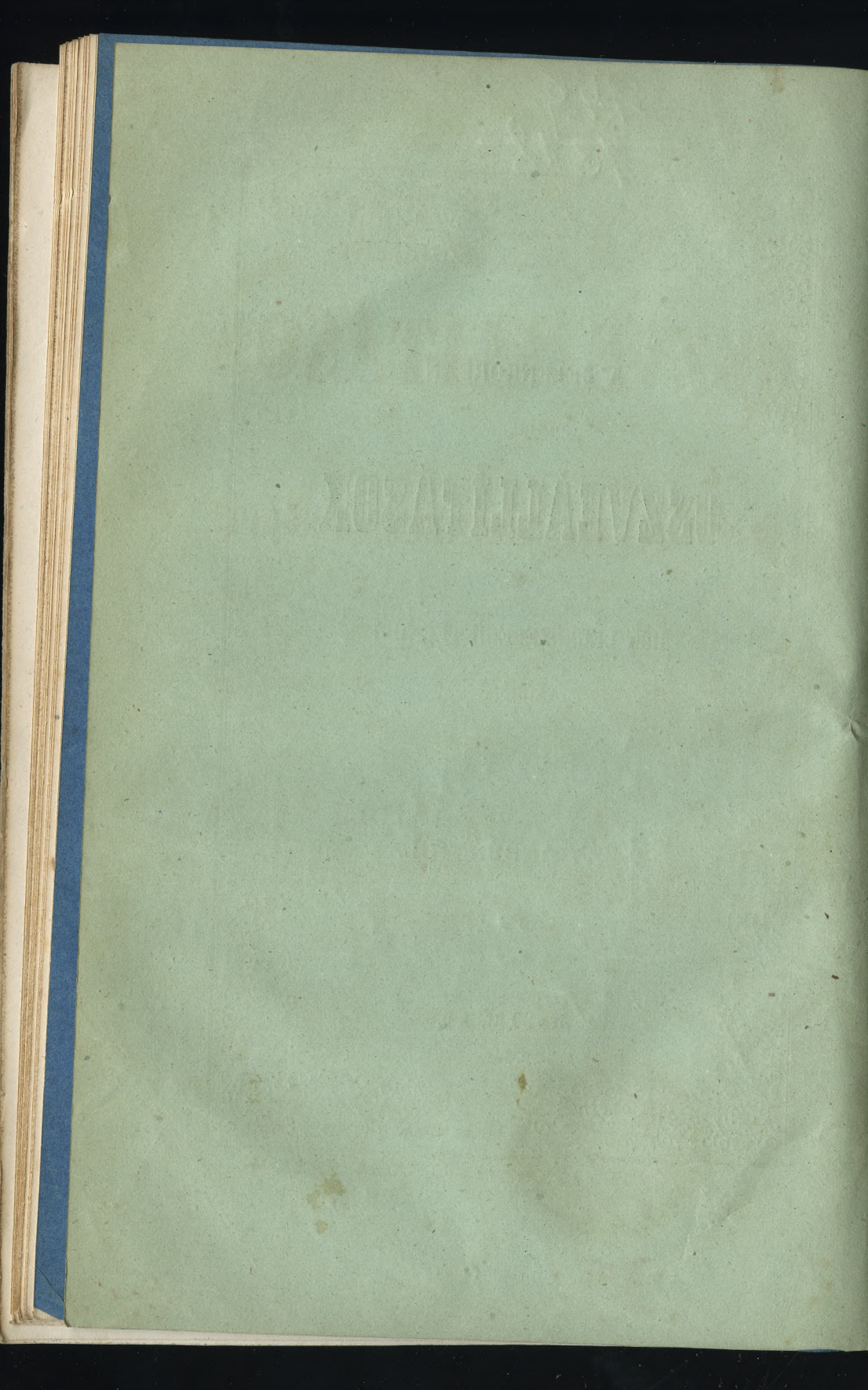
KÖRÜL.

FÁY ANDRÁSTÓL.

2.

Ára 20 kr. p. p.

A'

JELENKORBAN MEGJELENT

ÖSZVEÁLLÍTÁSOK

A'

HON LEGKÖZELEBB TEENDŐI KÖRÜL.

FÁY ANDRÁSTÓL.

PESTEN, 1846.

NYOMATOTT BEIMEL JÓZSEFNÉL.

K. G.

LEIPZIGER VERLAG

ÖZVEJELTÁSOK

HONFELKÖZÖLÉS TUDOMÁNYOS

ÉRTÉKELÉSEK

1818. ÉVI

LEIPZIGI VERLAG

I.

Honunk átalakulási egyes teendőit, mellett és ellen, annyira megvitatgatták már sajtó, országgyűlési és megyei tanácskozások, hogy az önálló elmék és határozott jellemű keblek, irántok, egyenkint véve, alkamasint bírhatják immár tájékozni magokat; de egyetemesen fogva fel a' hont 's némi rendszerben véve fel teendőink tárgyait, elhatározni: szükséghez, előkészítéshez és alapvetésekhez képest, mi sort, mi rendet kövessünk azokban? némi valószínűséggel számítani ki a' kivitel sikerét, az ehhez megkívántató erőt és eszközöket, az első kitérés mértékét, fokát, mik az egésznek gépében, a' mozgató erők egymásbavágásaiban, mind másként mutatkoznak mint külön; 's ugy intézni el kiviteleinket, hogy ezekkel fokként folyvást oda nyújtsunk irt, hol leginkább fájt a' seb, és így megenyhítsük, nyugtassuk a' beteg hont, teljes felgyógyulásnak és szebb jövőnek, ne csak álmaival, hanem azon biztos reményével, mit a' már életbeható és mutatkozó siker szokott lámasztani és éleszteni a' honfi keblekben, egy szóval: élet, gyakorlat és tapasztalás józan tapintatával állítani össze egészben 's némi rendszerben a' hon körülményit 's ezekhezképest annak teendőit — egészen más, 's a' milyen kikerülhetlenül szükséges, színtolly nehéz feladat. E' nehéz földatot megkísérteni célja e' soraimnak; aként kísérteni meg, miként öngyöződése, eszmélve ugyan a' multakra, de nem bókolvá a' jelen divatos eszményinek, sugallja tollam alá a' tárgyakat. Polgári cser-ágra, mihez gyöngé erőm igényt sem tarthat, nem számítottok, és sikerre is csak gyér-kevéssre. Ugyanis ritka honunkban a' terem-járó férfiak közt olyan, ki el ne volna immár futva vagy pártja vagy saját elv-összege színeivel, mik nehezen hagy-

ják fölvegyítettetni magokat. A' politikai pályán rendesen örökbe fogadott elveink vannak, 's máséinak nem örömet nyitunk keblet, nehogy önállásunkat valamikép gyanunak tegyük ki, vagy fénykörzetünkben egy sugárka másra is találjon esni. Fájdalom, fehér holló politicusaink közt az olyan, ki csupán honért, mindenkor kellőleg méltatni bír! És kik most hazánkban a' legkérlelhetlenebb critico-politicusok és politico-criticusok? Nem é azon még csak candidatusai a' való életnek, kik soha csak huszonnég óráig sem elmélkedtek a' hon állása felett, de mód nélkül büszkék azon felkapkodott eszmékre és szavakra, miket mások adának szájaikba? Ezeket én szivből szeretem mint jövő remények csiráját, de hizelegni nekik sem tudok sem akarok. Azokat sem fogom részemre nyerni, kikköltői és optimismusi szárnnyakon repkedve összekevernek valót és álmodat eszméikben, vagy Dunának árját kívánják fentartóztatni — szalmaszállal! Mert én élet és gyakorlat térein kívánok e' soraimban forogni, 's némi előítéletem az, hogy a' költők csak kivétel gyanánt lehetnek jó tapintatú politicusok. És végre újat keveset fogok mondhatni, minthogy eszméim összeállítások inkább, mint új alkotások; és mi magyarok, igen szeretünk miként férfainkból ugy elveinkből is divatot csinálni, a' divat pedig mindenkor az újat áhítja. Igy sikert csak keveset reménylhetek.

De ha sikerre nem számítok, mi hát céljok czikkeimnek? fogják kérdeni többen. Először az, hogy azoknak modorában, kik készek hamar megbékülni a' hon dolgai ferde menetével, ha elmondhatják: lám nekem volt igazam! elmondhassam én is: dixi et salvavi animam meam! Másodszor: hogy czikkeim kísérleteivel ha lelkeket nem nyerendek is, ha teendőink részleteiben 's egyes eszméimben botlást halmoztam is botlásra, legalább magamnál különb legényt nyerjek a' gátra, ki ha semmi-ben másban nem is, de abban egyet értvén velem, hogy valahára ídeje volna már lelkesebbjeinknél, egészben fogva fel a' hont, egyetemesen ésnémi rendszerben tűzni ki teendőink zászlóját 's központosítani az erőket — avatottabban, szerencsésebben fogja fel 's létesítse azt, mit gyöngé erőm meg nem birt. És ez uraim, bizony eléggé jutalmazó siker fogna lenni kis fáradsamamért.

Iró és olvasó közönsége közt mindenkor létezik némi

nyilvános vagy alatt értett kölcsönös kötés. Nevezetesen az író részéről kikötötték az, hogy munkája azon szempontból tekintessék, mellyből az iratott; mert például Budapest egészen máskép tűnik elő a' katonai kórház mellől véve le, mint Margit szigetéről; továbbá hogy az olvasó, mielőtt autodaféját adná, hallgassa ki az írot végig 's ítélete részrehajló vagy elfogult ne legyen. Közönségem kegyes engedelmeivel kikötöm ezeket czikkeim számára én is, azon kérelmemmel, hogy Olvasóim kegyeskedjenek, meleg és jóakaratos honfi kebel mellett, olly hideg számításu elmével olvasni meg soraimat, milyennel tenger-választott idegen tartományok alkotványos intézkedései felett fognának elmélkedni. Illy kikötések és kérelem-megadás mellett, még is mernék némi sikerre számítani azoknál, kik az igazságot mindenütt tisztelik, hol vele találkoznak.

Végre azok, kik mint avatottak fölülállnak a' politikai tárgyakon, de nem alul a' jóakaraton, ne törjenek rögtön pálczát czikkeim felett azért, hogy stíljök keresetlen 's nem ment ollykori ismétlésektől. Dolgozatom nem akart literatúrai mutatvány lenni, 's én nemcsak a' tárgyavatott intelligentiának, hanem az avatatlan józanságnak is íráim soraimat; illyennél pedig kevésse több szó, hogy inkább hasson, nem fölösleges.

II.

Az annyi szép remény közt megnyitott 184³/₄ országgyűlés befejeztetett. Elöttünk fekszenek törvényczikkei, naplóji 's oklevelei, 's bármerre tekintsünk szét a' hazában, nem akad osztály, alig egyes lakos is, ki ezen országgyűlés eredményével elégtelt lenne!

Honnan e' csaknem általános elégteltenség? Nincs-e a' meghozott tizenhárom törvényczikk közt négy ollyan, mit nemzeti haladásunkra nézve korszakosnak mondhatni? Nem mondatott é ki a' közteherviselés nagy és szülékeny elve országgyűlésileg? A' negyedik rend alkotványos rendezése, az országos kincstár megalkotása, katonai élelmezés megváltása, nem kerültek-e már valahára komoly kidolgozás, tanácskozás, 's több tárgy táblai állapotás alá? 'sat. Vagy tán a' követi tábla keve-

sebb munkásságot, lelkeséget fejtett ki, mint az előzőtt diétákon tevő? Erről azt az irigység maga sem vádolhatja. Vagy tán a' felső tábla és kormány valának hajthatatlanabbak? Nem állítom, hogy nem tehetének vala többet, mint tevének, amattól a' köz-és korszellem, ettől már a' királyi propositiók ígérő tartalma is, 's mindkettőtől saját érdekek, kétségtelenül többet követelvén; de 1790 óta volt, é e' részben, valamint eredményben is, kedvezőbb bármellyik országgyűlésünk? Tán az 1802iket állítsuk fölibe, melly a' sórul és de venatione et aucupio olly erélyesen rendelkezett? Vagy az 1827's 1836d diétákat, mik előkészítők valának inkább? vagy az 1830kit, melly a' maga körülményeit n e m i g e n tudta használni? vagy az 1840kit, melly törvényeiben bénaságok helyébe csonkaságokat állított elő? Nem; mindezeket igazságosan a' mult diéta fölibe helyeznünk nem lehet. Honnan hát az az eredményeli általános elégtelenség? — Megkísértem nyomozgatni fő okait ennek.

1) A' folytonos megyei, hirlapi és irodalmi politikai viták, számos átalakulási eszmét, elvet, teendőt kiemelték szunnyadtaikból 's kifejtették azokat; az ellenzék izgatásai pedig, többeket azok közül annyira megérleltek immár, hogy létesítésök nemcsak ohajtássá, hanem reménynyé, sőt követeléssé vált a' honfi-keklekben, mit mult diétán a' haladási szellemben kiadott kir. propositiók is neveltek. Innen olly országgyűlés, mellynek befejeztével a' felízgatott követelések, habár ideiglen is, meghiusúltaknak éreztetnek, bizonyosan nem fogja bírhatni a' nemzet elégtelenségét, melly mindinkább ismervén, érezvén maga hiányait, ezentúl minden diétájától több-több orvoslást követelend. Annak pedig, hogy követelésink a' mult diétán nagy részben meghiusúltak, okai mintegy ezek lehettek:

a) Előzvényei mult diétánknak, nem valának eredményre kedvezők. Miként 1840ben a' kormánynyali kibékülés megtörtént, akként bomlott fel azontul az ellenzék tagjai közt az egyetértés, 's különösen a' két tábla egymásközti viszonyára nézve igen meghült a' kölcsönös sympáthia. A' „nélkületek ha kell,“ a' „Kelet népe“ felszólalása 's erre adott feleletek, a' házi adó melletti és elleni izgatások, ennek municipalis kezelési terve, az „Academia körüli beszéd“ 'sat. felizgatták a' kedélye-

ket, 's ezek utófájdalmai még tartának, a' mint a' diéta megkezdett 's illy felidegzett viszony nagy eredményt nem adhatott!

b) Nem értek ugyan egészen egyet a' buda-pesti Híradó 1844. évi 88d, számával, melly az 184^{3/4} diétát ügyetlenség-rül 's könnyelműségrül vádolja, sőt ezt lelkességben dúsnak állítom; de hogy a' szinte ezen híradói szám által megrótt tapintat- és kiegyenlítési szellemhiány rajta némileg érezhető vala, nem tagadhatom. Kevés rokonszeny mellett egymás irányában, gyakori volt a' surlódás azok ellenében, kiknek kezében állott az eredmény ereje, 's kikuél amazok által felköltetett az ellenhatás; érezve a' diéta sok leendőrei felszólíttatását, többet kergetett, kijelelt nyomatékosság nélkül, mint elérhető vala 's ezt több tüzzel mint tapintattal. A' pénzügyi munkálatba későn, ellenben a' hadiadó megajánlásába 's orsz. védegyelet alakításába kissé korán ereszkedett. Általában, ugy látszik, buzgóságában az alsó tábla feledte használni azon kedvező hangulatot, melly a kormányban 's annak némelly embereiben mutatkozott. Mert noha nem tudom is egészen menteni a' kormányt abban, hogy ha a' már 1802ben, 's 1827ben megígért vámviszony kiegyenlítésére nézve, maga munkálatival készen nem volt 's hihetőleg e miatt újra csak elhalasztó leiratot lehetett adni kénytelen, miért tűzte ki a' maga propositiói közt a' honi kereskedés felvirágoztatását, minek a' vámviszony kiegyenlítése csaknem mulhallan föltétele? 's noha ez és évekig tartó mégis silány sikert mutató diétáink, némi kijátszásnak látszanak hordozni színét; mindazáltal azt sem tagadhatni, hogy most kiadott haladási propositiói 's a' hazahozott korszakos négy törvény, akkor, midőn a' kormány sem subsidiumot sem katonát nem kért az országtól, holott az előzőtt diéták mintegy ezeken szerezgették meg nemzeti nyelvünk haladási fokait is — nemcsak rossz akaratra nem, hanem inkább kedvező hangulatra mutattak kormányunknál. És miként használta ezt az alsó tábla? mutatja, hogy többet ne említsek, a' részek visszakapcsoltatása tárgyában kell táblai határozat, mellyet igazságosnak ismérek ugyan, de tapintatosnak nem. 'S ki mondja meg: nem ennek 's még egy pár más taktikátlanságnak visszahatása szülte é a' kormányban a' főispáni és helyettesi új coordinatio eszméjét, melly ha eredményre nem viend is tan, de surlódásaival minden esetre diétán

és diétán kívül drága időt és erőt emésztend fel az országtól, 's még drágább kölcsönös bizalmat, kormány és ország között? — A' felső tábla irányában, mióta átalakulásunk munkálatiban fáradozunk, diétánként érezhetőbb az alsó táblának némi türelmetlensége. Természetes; az alsó tábla sokat akarna, mert sokra volna szükség, a' felső keveset, mert önérdekei 's körülményei borzadoznak a' mellőzhetlen szükségekre kívántató elégséges közáldozatoktól. Alkalmasint ezek miatt taktikázott ez mult diétán a' közteherviselés elvével, 's ajánlott — a' szükség arányához mérve igen igen csekély egy milliót! Azonban célravezető é az alsó táblának ezen türelmetlen ingerültsége, melly amannál, az ezuttal legalább többre nem hajlást, szinte az ellenszegülésig makacsította el? 's melly tán egyik oka lehet annak, hogy a' felső tábla, mélyen tisztelt elnökét 's néhány egyedét kivéve, több tárgyban nem mint tanácskozó társ és törvényhozói mérséklő testület, hanem mint tagadó nemtő (verneinder Geist) viselte magát? Ezen türelmetlenség a' mult diétán sem maradt ki!

c) De legyünk igazságosak is, 's valljuk meg: miként legközelebb mult diétánknak, nehezebb feladat juta osztályul, 's ezért nehezebb vala állása, mint 1790 óta bármellyiknek. Az ő feladata lön, reforminknak, az irodalom és vitatkozás terein előkészített azon eszméit, elveit, teendőit tenni által szemlélődés mezejéről a' gyakorlat és létesítés mezejére, mik már természetöknél fogva legnehezebb kivitelűek, tudniillik az an yagiakat. Ezekre nézve, az ezer meg ezer kaszti és egyedi érdek miatt, annyira megszükül nálunk a' létesítés tere, hogy csak folytonos surlódás és gátháritás között mozoghatni rajta nagy nehezen. A' század óta tekintetes Rendek, a' legjelentékeőbb irási contracturát választák magoknak jelszavul, 's valahára tettes Rendek kívántak lenni 's e' részben a' hű fáradalmat és lelkesedést tőlök meg sem tagadhatni.

d) Sok idő-és erő-vesztegetésbe került, míg a' követi táblán, Deák Ferencz hiányozván, a' vezérségi tekintélyek, nem minden surlódás nélkül, némikép megállapíttathatának; valamint nem lehete kártékony hatás nélkül az is, hogy Széchenyi Istvan gr. nem bírta jelenleg, sem saját tábláján sem az alsón azon népszerűséget és rokonszenvet, mi őt illeté

e) Diétáink avít és ólmokkal megagगतott rendszere, czélszerűtlen eszköz nagy sikerek nyerésére, legkülönöbben pedig arra, hogy a' végzendőket, egyetemes felfogás után némi rendszerben kitűzött haladási terv szerint vegye tanácskozás alá. Hasonlít az Robinson tompa kőbaltájához, mellyel csónakát kínosan véskélte. A' nemzet jókor elállott az 1790: 67 tárgyainak junctimjától, átlátván erre tehetetlenségét 's ujjab időkbén a' követi tábla, a' szemelvények modorát fogadta el indítványozási joga gyakorlhatának alapjául. Ez minden esetre czélszerűbb a' junctimnál; de miként az az utóbbi diétákon gyakorlított, mindenre alkalmasb mint arra, hogy a' haza szükségai, hiányai, egyetemes felfogás után rendszeresen és gyökereesen orvosoltassanak, 's a' nemzet drága idő-erő és remény-pazarlástól megkíméltessék. A' törvényhatósági utasítások — wiknek eltöröltetésök mellett körülményeinkben, sok számtalan előzvény nélkül egyáltalában nem vagyok — minden központosítás nélkül, adatnak 's így szemelvényezésre kerülvén diétán a' dolog, csupán a' véletlentől függ: mik nyerjenek közülök többséget? 's legjobb esetben is, jó törvényeket fog ugyan nyerhetni illy szemelvények után a' hon, de koránsem gyökereesen és általános orvoslást. 'S így történt, hogy eddigelé rendszeresen folytatott munkálkodást, ugyszólván egyedül nemzeti nyelvünk ügyében bizonyítottak diétáink. 'S ez nem is lehet máskép, míg irányadás és központosítás hiánya miatt, szükkeblű particularismus és provincialismus, mik minden részt egy-egy egésznek szeretnek tekinteni, adják a' törvényhatóságoknál, miként egyéb, ugy a' szemelvényi utasításokat is. Nem a' haza 's ennek java egyetemes felfogásából folynak ki azok gyakran, 's így siker esetében is a' hont nem nyugtathatják meg, sem felvirulásra nem segíhetik.

Ha ezen particularismus és provincialismus a' magok ténérén lidérczkednek, mint teszem: mult diétán az utvonatok képviseléseinél, vagy megyék osztályozásánál, azt még inkább megbocsáthatónak találom; de ha azok a' verificatiót ellenzik, vagy Budapest árviztől megovatása fontos ügyét megbuktatják, vagy legüdvösb törvényeinkbe ovásokat, kivételeket szuratuak be, vagy épen a' hon javának egyetemes felfogását, munkálását, minthogy az netán egy két kaszti vagy egyedi apró közel ér-

deket sujt, gátolják — már ekkor lehetlen nem kárkozttatnom azokat.

Tudjuk: milly kapkodva adatnak nálunk rendesen a' megyei utasítások. Diéta után közgyűlésenként előjegyezttetnek a' jövő diéta tárgyai, miként véletlen és alkalom szűlik meg azokat. Majd kitűztetvén a' diétá határnapja, küldöttség ül össze ezek öszveszedésére 's többeknek javaslatba hozására. Ebben a' tagok, miként eszökbe ötlík, vagy mik legközelebbről ébreszték figyelmököt, felteszik az utasítási-javaslatokat. Ezeket a' közgyűlés töltozza, föltozza 's az eddig divatozott egyedülük özpontosítási modor szerint, megküldi a' többi megyének némelly pontokbani megállapodását. Történik azonban, hogy különböző okok miatt, körlevelei némelly megyékbe el nem jutnak, vagy nem időre jutnak el, 's így akkor vétetvén fel a' közgyűlésekben, mikor azok a' közlött tárgyakban már háttározttak, cum honore tudomásul vétetnek. 'S még hagyján ha cum honore! de nem ritkán még némi vetély-árnyékoltja is szokott borongni körleveleink felett; mert egymás feletti tekin-télyt nem örömet ismérgetnek el a' különféle színezetű törvényhatóságok. Körleveleink elnyomatásairól szólni sem kívánok, mintán e' részben 1840 óta kormányunk ellenében panaszra nincs okunk; de tán egy két túlbuzgó megyei kormányzó ellen jövendőre nem fog é lehetni? — Létezett még egy más kisebb-szerű központosítási modorunk is. Tudniük találkoztak apostolkodó egyesek, kik törvényhatóságról törvényhatóságra járták a' hon közgyűléseit, megfogamztatni az eszméket. Illy ambulatorius liberalismusnak, a' higgadt elme és hazafiai jóakarát, több tekin-tetből barátja nem lehet. Ezekből látható, hogy más sikereobb és általányosabb központosítási modorrul szükség gondoskodnunk. — Egykor nem voltam idegen attól, hogy diétai lelke-sebb tagok, értesülések által készítsék magok közt elő a' jövő diéta teendőinek tárgyait. De bővebb elmélkedés után meggyő-ződém ezen eszköznek is sikeretlen léte felől. Szükség ugyan-is, hogy valaki öszszebíja a' conferentiát. Ha sokat hí össze, a' különböző elemek sem öszszeolvadásra, sem kölcsönös teljes bizodalomra, mik illy előkészítő értesülések lényeges föltételei, nem fognának vezethetni; ha pedig kevés tagot hí össze, a' kihagyások neheztelése fognak megrontani az ügyet 's min-

denesetre, csak magok közti kis körre szorítkozhatnának a tagok nézetei 's a központosítás megszűsése esnék az általánoságtól. A centralisációnak és diéta coordinációnak baráti, természetesen a magok kedvencz eszközét fognák javasolni a megyei utasítások központosítására is, vagy azok végképeni eltörlését. De megvallom, én a fentebbi eszméket, atkotványi épületünkben, már zárköveknek tekintem, 's még sok előzvény, sőt új elem nélkül, nem egyhamar kívánok számítani rájuk.

Én igénytelenül, egy utasítás-központosítási modort volnék bátor ajánlani jót akaró honfi-társasainnak; oly modort, melly még csak árnyékától is az erőtetésnek és rátolásnak ment legyen, melly a hazai intelligentiát és kedélyeket, minden rögtönzést kizárva, okok fontolására, 's e fontolásból eredt győződésre szólítsa fel. 'S illy modernak vélném azt, ha minden diétának követi táblája, diéta végével, miután alkalma volt egyedeit lélekben, jellemben és tehetségben teljesen kiismérni, bizalmával megtisztelni, miután a végzett és végzendő tárgyakkal 's idő körülményeivel hővebben megismérkedett, eloszlás előtt, szavazati többséggel, néhány egyedet, legföljebb ötöt, választana ki maga kebléből 's e választványt bízná meg azzal, hogy a jövő országgyűlésen felveendő előlegesebb tárgyakat, kiviteli alakban, rendszeres javaslatba foglalja. Ezen javaslat nem kerülne a tábla vizsgálata alá, nehogy táblai vagy országos határozat alakjában némi kötelező tekintélynek viselje színt; hanem tekintetnék szerte a hon törvényhatóságai által úgy, mint pusztá javaslat, de oly javaslat, mit a hon képviselő táblájának avatott és közbizodalmu férfiai, kiknek sem jó akaratjokra sem belátásukra nézve kétségnek vagy gyanunak helye nem lehet, készítettek 's így érdemes arra, hogy a törvényhatóságok utasításokat előkészítő választványai 's közgyűlései, előlegesen 's mintegy fonalként vegyék tanácskozás, 's mennyiben lehet elfogadás alá. Kimondatnék az, hogy a javaslatnak semmi más czélja nincs, mint utasítási elágozás kikerültetése, 's ha nem épen „a“ miképenre“ de legalább „a“ mire“ vagyis tárgyakra nézve lehető központosulás eszközlése; magában értetvén, hogy mind azon tárgyak, mik nem a hon egyetemes felfogásában, hanem netalán törvényhatóságok külön érdekeiben alapulnának, mint a javasló választvány körén kívül fek-

vők tekintetnének. Személy- és nem állás- iránti bizalom levén alapja ezen választvány megválasztásának, abban úgy vélem sem kerületenkinti képviselésnek, sem más tekinteteknek helyök nem lehetne. És teszem: mi kár eredhetne abból, ha egy két törvényhatóság teljesen elvetné is a' javaslatot, vagy annak tárgyai kiviteleire nézve módosító utasításokkal látná is el a' maga követeit? Semmi, főkép ha a' tárgyak sorozatára nézve sikerülne a' központosítás; mert ekkor bírni fogná a' követi tábla azon köteleztetését: mit sürgessen, mit nyomjon az országgyűlésen leginkább? — Abban sem kívánván megköttetni a' választványt, hogy javaslatát még a' diéta együttléte alatt készítse el, noha ez czélszerűbb fogna lenni; csakhogy azzal még az első diétaközi évben elkészüljön 's a' törvényhatóságoknak küldje meg. A' megválasztottérdemes férfiak, kétségtelenül nem fognák elmulasztani, magányos körökben értekezni azon hazai jelesekkel is, kiket e' tárgyban avatottaknak 's lelkeseknek ismérnek, mert a' megbizatas fontos és megtisztelő fogna lenni. Sőt elfogadtathatnának általok, a' hon más egyeseinek hozzájok beküldethető javaslataik is.

Milly üdves fogna illy irányadás lenni társulati téreni munkálkodásinkra nézve is! mikbeni szétágzásainkban gyakran előzgetjük azt, minek később kellene jöni, vagy kedvtelést üzünk a' lényeges helyett, 's kimerítgetjük egymást 's a' honi erőket!

Azok, kik általányosan központosításoknak és egész testületi előnyomulásoknak nem baráti, hanem inkább eleüsini mysteriumok gyanánt szeretik rejtegetni kebleikben politikai hitvallásaikat, vagy egyes leventeként önkezökre szeretnek vitézkedni, hogy nyeressék bár csata, vagy vesztesék, ök még is, mint bajnok küzdök, babért arathassanak — 's az ilyenek nem épen gyérek nálunk — tudom találandnak központosító javaslatom ellenében gáncsot eleget. Például: egyik diéta a' másik jövőt meg nem kötheti; három év alatt is változhatnak a' körülmények 'sat. — Minden országgyűlés részint folyó munkálatu, részint önálló testület. Folytathatja előzőit, mennyiben ezt jónak látja; de elronthatja még törvényeit is, ha ezt üdvesnek találja; előmunkálati által gyakran alapot vet a' jövő diétának 's előkészíti azt. 'S épen előkészítés az, miről itt szó

van, nem megkötés. Szomorú dolog volna az alkotmányos rendszerünkre nézve, ha diétáink egybefüggetlenül, mindenkor új új alap után munkálkodnának! És kérdem: három év alatt olly lényegesen változhatnak é a' hon egyetemes felfogása — mert csak ez fogna lenni feladata a' központosító választványnak — hogy az minden előmunkálatot dugába birhatna dönteni? vagy a' casuisticának egy században történhető esete gátoljon-é meg bennünket normalis intézkedésinkben? Vagy a' közvélemény hajlama vehetne tán a' három év alatt heterogén irányt? Hiszen erre is lényegesen fogna hatni országos közbizodalmu férfiak dolgozatának tekintélye. Vagy tán épen a' haza nagy kárára ezen férfiak tekintélye fogna veszélyeztetni, sikerverzés esetében, a' hon előtt? Nem hiszem; mert illy férfiak érteni fogják a' kor szellemét, hon szükségét, kívánatát 's feltehetni felőlök: miként elég biztos tapintattal birandnak, nem kívánni egyszerre olly igen elibe vágni az időnek, hogy a' kivihetőség horgonyát megvetni teljesen mellőzzék. Ha e g y e s kitűzéseket törpékké zsugorít is a' kiviteli szükkeblőség, az bizonyosan a' kitűző férfiak tekintélyének ártani nem foghat. És adhatja-é magát fontosabb alkalom elő, hon javáért, ha kell, kockáztatni is a' kivívott tekintélyt, mint midőn egy diéta lényeges előkészítése forog szóban? Ha ez sem eléggé fontos alkalom, úgy nem tudom; mire tartogathatnák magokat fontosabbra tekintélyeink? Fölösleges aggodalom az, hogy az antioppositio előleg egyetértve, maga részére játszhatná ki a' központosító választvány tagjainak megválasztását. Ugyanis olly tárgyokban, mikben titkos szavazat határoz, rendesen nem kevésbé hazafi az ember, mint antioppositionalista's vannak férfiak minden diétán, kikben a' bizodalom mintegy központosul. Őt egyed kiválasztására nézve alig fogna lenni némi szétágazás.

Legalaposabb gáncsnak vagyis inkább aggodalomnak látszik javaslatom ellenében az, hogy a' választványi javaslat által, előre figyelmeztetvén kormány és antioppositio, meggyéken és diétákon meghiusíthatnának a' javasolt szabadabbelvíű tárgyak sikerei. Eddig is, úgymond, inkábbára rögtönzések útján volt szerencsés az ellenzék ollykor kivíhatni ezeket. —

Kormány irányában a' fentebbi gáncs nem egyéb ámulásnál. Van é már csak egy tárgya is átalakulásunknak, mi a'

kormány előtt titok volna? Mi van még, mit megyék vagy dieták fel ne feszegettek volna? Hozatik-e útasítási határozat a megyékben, mi a kormánynak helytartó-tanácsi és főispáni uton tudomására ne jutna? Ha a megyékben a kormány melletti antioppositio tulnyomó, további befolyás nélkül is meg fog bukni a nemtetsző javaslat; ha pedig gyöngébb, azt egy főispánnak vagy főispáni helyettesnek tekintélye korunkban már tulnyomóvá nem teendi. És mi szüksége erre a kormánynak? melly a felső táblának, maga által kinevezett dignitariusaiban, ezen tábla vetőjában 's önmagaéban, a dietán elég tulnyomósággal bir arra, hogy a melly törvényjavaslat neki nem tetszik, azt ne erősítse törvénynyé? 'S nincs-e okunk hínni, mint feljebb is érintém, hogy kormányunk is valahára meggyőződött a felől, miként legfontosabb országa, trónjának legerősebb támasza, többé tehetetlen pangásban és gyarmati alárendeltetésben nem maradhat; tehát korszellemében, hon és önmaga érdekében, a józan haladás fonalát meg kell eresztnie? És minden esetre, nem fognánk-e nyerni a választványi javaslatnak, ha úgy tetszik, figyelmeztetése által, kormány irányában annyit, hogy az, miként mult dietán, a vámviszonyi és élelmezési tárgyokban kiadott leirataiban tön, nem fogja, készületlenség miatt, jövő dietákra halaszthatni a tárgyak végeldöntéseit; mert az adatok megrendelésire 's tárgyfeletti előkészülésre elég ideje leend?

Mi a megyei antioppositiókat illeti, miután átalakulásunk szabadelműbb elvei, részletekben vagy megállapítottak már, vagy közel állnak az intelligentia közvéleményének megállapodásához, miután maga a közteherviselés elve, mi ellen annyit 's olly makacsul közdött az önzés és érdek szükkeblősége, diétailag már kimondatott, 's így tulvagyunk immár azon első borzongatásokon, miket a felvett új hideg ümeg szokott okozni testünkön 's inkábbára csak sorozatban és kiviteli modorokban ágazunk el egymástól: idé, kifejtés és lelkeség ne birnának-e e' részben megküzdenni a vonagló inkább mint erélyes testtel? Én erősen hiszem, miként a meglepések kora minden részről lejárt már, 's a clara pacta boni amici elve állt elő. Itt csak az a kérdés: mi jobb, minden központosítás nélkül, szaggatva és rendszertelenül munkálkodva izzadni-e több éves dietákon, még is kikopni az időből, 's még sem aratni alapos sikert?

elejtni a' sürgetőbb kívánatu tárgyakat utasítások hiányában vagy elágzásában? Vagy pedig, mennyire lehet, központosítani segíteni az utasításokat, némi rendszerben nyomulni elő hadásunkban és rokonszenvet gerjeszteni a' honban országgyűlésink folyamai iránt? Bizonyosan az utóbbi; azt nem is említve, hogy a' választványi javaslat fonalán, kétségen kívül, ellen és mellett, alaposabban higgadnának meg, legközelebbi teendőink felett, a' honi eszmék és kedélyek. Teljesen meg vagyok győződve: miként mult diétán a' tárgyak legfontosabbikát a' pénzügyi munkálatot, utasítási központosítás hiánya koptatá ki, a' szó telljes értelmében, az időből.

És az alsó tablának illy megbizása ellen nem emelkedhetnék szó, vagy követelés a' diétai testületben; mert hiszen a' választvány javaslata nem fogna lenni diétai munkálata, hanem csak diétai volt férfiak munkálata, sem ez annak actái közé föl nem véletnék. Nem fogná az sérteni a' megyék önállását és szabad tanácskozását; mert hiszen utasítások készítéseiben joga van minden egyesnek, sőt ha hivatva van reá, kötelessége is, véleményét adni. De más részről valljunk igazat. Csak az, ki mind a' két pályát próbálta, megyeit és diétait, tudhatja legjobban: milly különbség van törvényhozás tekintetében, egy megyei és egy diétai tekintély között; ha kivált ez utóbbi, több diétán keresztül, hon tiszta emberének edzette és bizonyította magát. Amaz lehet jó fő, jó szónok, megyét részletben's hont is egyes felfogásokban ismerő; de azt a' particularismus és provincialismus elfogultságaitól ment, egyetemes és gyakorlati tiszta felfogását, mondhatnám állátását honnak, nemzetnek, 's a' hon egész gépe minden rugóinak, azt a' históriai és elvi ismeretét az előzőtt diéták folyamainak, azt az összeállítás, kivihetőség és körülmények gyakorlati tapintatát, mivel az utóbbi, gyakorlatnak kiképzése által bír, a' megyei tekintély még ritkán 's csak kivétel gyanánt bírhatja. Az altiszt jól vezérelheti századát, tán ezredét is; de a' csata-edzett hadvezérrel csak gyér kivételként fogna mérkőzhetni a' sereg-vezérlésben. És mégis a' megyei tekintély, tévedjen bár időben, modorban és gyakorlati kiszámításban, ha erős szónok, jó órában létesíti utasítási indítványát. Kérdem: lehet é ártalmas vagy fölösleges, csak e' nézetből is, központosítási javaslatom? Hiszen annyi méltá-

tánylást mindenestre csak fog érdemelhetni egy követ-táblai kiszemelt választvány, mennyit egyegy megyei utasítást előkészítő küldöttség?

Mult diétán, már maga a szemelvényezés, mennyi drága időt lopott el, épen utasítási központosítás hiányában, a diétától! 'S mi lón a következés? Az, hogy rendszertelenül ösz vekapkodott, közel 80 tárgy került diétai tanácskozás alá, a nélkül, hogy ezek közta' hon legsürgetősbjeinek kivíthatására, a diéta legtöbb idejét és sulya egész erejét birta volna fordítani?

2or. Nem víhatá ki országgyűlésünk eredménye által a' hon elégülését azért, mert noha sok jót részint bevégzett, részint utba hozott, de nem azt, mit „az egyetem es hon legsürgetőbb 's legközelebbi szüksége“ követelt, 's mi anyagi, szellemi és alkotványi haladásunk első eszköze. Ugy van a' hon mult diétánk eredményével, miként téli hidegben didergő gyermek, kinek apja a' vásárról, meleg gúnya helyett — siphát hozott haza. Lássuk a' dolgot közelebbről.

III.

Valamint minden egyes embernek, saját házvitelében és családi körében, vannak sürgetőbb és közelebb érdeklő szükségei, miknek nyomasztásit naponként, óránként érzí, 's miktől míg nem menekszik, magát boldognak nem érezheti; 's vannak ismét távolabb eső szükségei, mik inkább az ohajtások közé sorolhatók; amazok de esse, ezek de bene esse: így egy nemzet néposztályáinak is vannak mindkét nemű szükségei, 's míg rólok a' nyomasztókat le nem veszed, vagy azokat vállain meg nem könnyíted, ne véld, hogy rajtok a' távolabb esők földözésével lényegesen segítettél, 's felőlök tett intézkedéseid által bennök rokonszenvet és hálát ébresztettél. Alkalmazzuk ezt hazánkra. Mi most legközelebbi legsürgetőbb szüksége az adózónak? a) teher-könnyítés; b) több keresetmód; c) szabad föld, szabad kéz. — Mi a' nemesnek és mágának? a) eladósulástól menekülhetés; b) földbirtokának ingathatósága, hogy pénzt kaphatvánreá, gazdaságát fölszerelhesse; c) több ipar és kereskedés és így fogyasztás, hogy természetvényei jobb árt és kelendőséget nyerhessenek. — Mi a' negyedik rendnek? Alkotványos rendezés mellett, természeti és al-

alkotmányi akadályok alól-felszabadított ipar és kereskedelem, mert ezek az ő ekéji. — Mi magának a' honnak egyetemesen? Eszközét nyerni felvirulhatásának, kellő befektetések, népének neveltetése 'sat. És mi mindezeknek első eszköze? — Pénz, még pedig sok pénz! Ezért igen helyesen inte a' Pesti Hirlap 323. számában e' szavakkal: materialis javítások nélkül hazá ne jöjjenek ám a' diétáról; mert ez a' közkivárat 's e' nélkül Magyarország — csőd-ország leend!

Ugy-é? fogják itt kiáltani azok, kik valóságos politikai költészek, 's e' részben igen tetszenek magoknak; ön tehát anyagi és nem szellemi alapra kívánja alapítani hazája átalakulását? —

Értsük meg egymást! testestül lelkestül szellemi alap mellett buzgok; noha igen tudom méltatni az anyagi jóllétet is. Az ember, társasági életben igen prózai lény, 's csak pillanatokra szeret költői szárnyra kelni. Az emberiségnek $\frac{99}{100}$ része, a' nap 24 órából, rendszeren huszonzhárom anyagiakban tölt el 's a' feumaradó kis töredék sem veti meg az anyagiakat. Ez emberi természetünkhöz tapadt gyarlóság. Nemzetről ez inkább áll, mint egyesekről is. Egy nemzet műveltsége csak abból áll, hogy aránylag közte több a' szellemiekkel foglalkozó, mint a' nemművelteknél, de azért az anyagi oldal is hatalmasan szerepel nála. Tudok nemzetet, mellyet anyagi jóllét, szellemiek kellő foka nélküli kielégít, holott ellenkezőt nem tudok, legalább olyat nem, melly alkotmányánál fogva anyagi nyomorra lévén kárhozható, szellemiekkel beérje; noha amannak sorsát sem ohajtom hazámnak. Én az anyagit nem teszem soha ellentétbe a' szellemivel; mert tudom hogy e' kettő, majd mint ok, majd mint okozat, kölcsönösen hat egymásra; 's miután azt is tudom, hogy a' szellemi szükség már természeténél fogva nem jár olly nyomasztó öntudattal mint az anyagi, melly naponként zsarolja a' magát, nem tekintek magasról lenézve az anyagiakra is. — De mondom, én testestül lelkestül szellemi alapra fektetés mellett buzgok; 's midőn pénzt sürgetek, nem alap gyanánt sürgetem azt; hanem anyagi, szellemi és alkotmányi átalakulásunk alapja első eszköze gyanánt. Szellemiek mellett buzogni nem azt teszi, hogy már a' szellemiek első eszközét is megvessük csak azért, mert anyagi. Bő pénzforgalom ugyan

magában nem tesz nemzetet boldoggá, sőt még gazdaggá sem. Szomorú példát nyújtott erre Amerika felfödöttese után Spanyolország. De azt sem tagadhatni, hogy a' belső abnormis erőtlenségből eredő folytonos pénztelenség, csakugyan boldogtalan körjelenség. Hazámnak jelenleg a' pénz nem olly végre kell, hogy azt egyszerre, mintegy varázsvesszővel gazdaggá tegye; hanem arra, hogy azt a' pénzszerzés és gazdagság eszközeivel fölszerelvén, képessé tegye felvirulása munkálására. És e' tekintetben még inkább kitűnik annak sürgető szüksége, mert benne épen az eszköznek eszközt sürgetem. De midőn ezt teszem, épen nem kívánom mellőztetni azon teendőinket, mik a' törvényhozástól nem pénzt, hanem csak categorikus imperativust kívánnak.

Pénz kell tehát a' honnak, még pedig sok pénz! Előadám: mik jelenleg legnyomasztóbb szükségei népünk osztályainak. Van é köztük csak egy is, mi pénzt ne követelne? A' mult diéta sürgetett mintegy 80 tárgya közül alig, $\frac{1}{5}$ rész az, mit pénz nélkül létesíthetni. Pénz-csepegtetés reánk nézve csak olyan, mint permetező kevés eső a' szomju növényre nézve; ragyává sül az rajta! Nem áldoztunk é 1790 óta elforgáclással milliókra menő pénzerőt? 's mi a' látat? Néhány félalapításu intézet és intézkedés! mert nagy czélokhoz parányi eszközöket használtunk. Példaul: az 1802d. orsz. küldöttség, öt milliónyi ajánlattal kívánta megalkottatni az országos kincstárt 's ennek is csak kamatját fektetni be évenként! Foroghat-é vidoran felvirulásra honunk haladási gépe, ha annak egyik évben egyik kerekét, másikban egy szegét, harmadikban egy csavarát állítjuk ki? Már 1790 táján érezték Rendeink, hogy egyszerre sok pénz-befektetésre van szükségünk. Az országos küldöttség elibe Somogy és Baranya megyék 10 — 20 millióra menő bankjegy-nyomatási javaslatot terjesztettek; egy magányos pedig 32 millióra menőt, negyven évi törlesztéssel. Sőt átlátta ezt a' mult országgyűlés első táblája is; mert hiszen a' fő RR. által ajánlott országos kincstári egy milliót, még közteher-viselési elv életbe-léptetésének ohajtott föltétele mellett sem fogadta el; noha egy millió vagy harmadfél, három évre, kis különbséggel csak cseppek fogtak volna maradni az iszonyú szomj-hoz képest. És milly kínos vala e' diétán a' befektetések tárgya-

aibani válogatás, mert minden fő szükségre nem telt volna pénz! mennyi mulhatlannak kelle vala kimaradnia!

Milly nagy legyen az öszveg, mire honunknak szüksége van? az előszámítás fogná kimutatni. Én három annyit ohajtanék, mennyit jelenleg pénzforgalmunk tesz, mit a' bécsi pénzcrisis után mintegy 16 millióra tehetni. Így ha jelen pénzforgalmunkat küladóssági kamatok, törlesztések, külföldi erőművészek, gépek 'sat. fejében külföld nyelné is el, három annyira növekednék pénzforgalmunk. 'S én, megvallom, a' pénzforgalom ezen növekedését igen fontosnak tekintem a' haza minden osztályira nézve.

Nekünk, mondám, sok pénz kell egyszerre és nemapróként. Ugyanis:

a) Ábrádnak tekíptvén az olly junctímot, millyet egykor az 1790: 67 tárgyaiból képzeltünk magunknak, de czéltalanak, miként fentebb érintém, a' rendszer-nélküli szemelvényezést is, a' kettőből ohajtanám legközelebb teendőink létesítését eszközöltetni. Tudniillik egytetemes felfogásu rendszer után tenni meg a' szemelvényt, kijelelvén azt, mi első eszköze haladásunknak, 's ebben mindazt, mi annyira együvé tartozik, hogy csak együtt létesítve adhat kívánt sikert, minden előzővényeivel és föltételeivel együtt, junctíom egyszerre létesíteni. Példaul: ha rendszeres szemelvényünk oda ütne ki, hogy legalaposabb teendőinknek pénz az első eszköze, természetesen mind azokat kellene létesítnünk, mik pénzszerzésnek eszközei, együtt és egyszerre. Bizonyosan nem fognának kívánt eredményre vezetni: akár mezei gazdaság, akár műipar, akár kereskedelem elszagगतott emelései, sem egykét közlekedési eszköz létesítése 'sat. Illy kötelékes létésítések pedig tetemesb pénzöszveget kívánnak.

b) Pénzt a' hon, teherviselés nélkül nem teremthet; de már ennél fogva is sürgető szüksége van pénzre a' hon egyes lakosának is, hogy a' teherviselést megbírhassa; sőt miután e' teherviselést nagy részben olly osztályok viendik, mik eddig közterhet nem viseltek, ahoz ezek jövődöre kedvet sőt ingert kapjanak. Bármit mondjunk, a' szűz vállak féltése mellett, nagy szerepet játszott a' háziadó megbuktatásában, 's játszik még mindig, a' kiváltságosinknál lidérczkdő fizetni-nemakarásban

e' kettő: eladósulás és penztelenség miatti fizetési tehetetlenség. Ezek miatt így sohajt fel a' kiváltságos; most adósaimat sem bírom fizetni, alig látok valami pénzt természetvényimért, alig bírok valami gúnyát raggatni magamra és családomra, pedig most közterhet nem viselek, mivé leszek, ha még erre is fizetnem kell! 'S nincs é némi részben igazsága? Ennélfogva az orsz. befektetéseknel nemcsak arra szükség ügyelnünk, hogy ezek eredvényt adjanak, hanem arra is, hogy minélőbb minél általánosabban 's minél bővebben áraszszanak vissza a' hon egyes lakosira. Ezen szempontból indulva ki, természetes, hogy tetemesb pénzösszeggel egyszerre befektetések, azonkívül hogy mindjárt eleinte, szaporodott keresetmódok és növekedett pénzforgalom által, tetemesen megkönnyítik a' teherviselési tehetséget, gyorsabban és általánosabban áraszunk vissza a' hon lakosira, mint évenkénti apró felszerelések.

c) Az idő nekünk magyaroknak becsesb, mint bármely más nemzetnek; 's különösen ezzel nem igen tudunk gazdálkodni. Drágák Magyarország percei nemcsak azért, hogy régóta elmaradt, hogy európai és hazai változások léphetnek közbe, hogy csak néhány halálozás is más alakot ölthet állásunkra, hogy a' politikai lelkesedés cyklusa lepereghet nálunk; hanem azért is, mert Európa haladó munkássága teréről, évenként mindinkább leszorítatunk, 's mindenfelé veszteségben maradunk. Külföldön évenként szaporodnak a' vasutak, mik iparunktól elszivárogtatják a' piacokat. Buza-kereskedésünket Bavária, melly víz mentében hozhatja le buzáját, és Odessa, melly Száva és Kulpa szabályozatlanságai miatt, 6—18 krral adhatja olcsóbban gabnáját, 's mellyel mi csak akkor versenyezhetünk, ha Krimiában szük a' termés; vasunkat Szilézia, mellynek vitkovichnai vasgyárából Rotschild néhány krral adhatja olcsóbban a' vas mázsáját; sertés-, marha- 's ló kereskedésünket az aldunai tartományok fenyegetik, borunknak nincs piacza, bővelkedő országunk gyakran még pályinkáért sőt buzáért is fizet Gallicziának; így pióczákat kiviszi a' külföld, és szíves helyette maga színi ki vérünket 'sat. Itt valóban a' segély-nyújtás halaszthatlan. Időnk sima üstökű, miként az alkalomé; meg kell azt ragadnunk; mert drága percei vagy jőnek valaha vissza, vagy sohasem, 's ha visszajőnek is, új vajudást idézendnek elő, mert czél és ez-

közök nem illendenek többé öszsze. Egy nemzet életében gyakran századok súlytalanok, ellenben gyakran perczek időszakokkal viselősek. A' magyarnak jelen perczei minden tekintetben időszakosak. És mégis fillérezgessünk, midőn évenként progressiókban növekszik veszteségünk? forgácsolgassuk az erőt, mit telhetőleg egybepontosítnunk kellene?

d) Egyszerrei tetemesb befektetés, képes leend a' hon lenyügzött erőt feloldozni 's ezek egyetemesen fognak általa felsegélve 's gát nélkül mozoghatni további haladásinkban. Munkásságra ébred 's önbizalmat nyer jövendője felőli biztosulásában nemzetünk 's lelkesedésre hevül további áldozatiban és erély-kifejtéseiben; mert nem fog untalan remegni sikerverzéstektől és visszarogygyanásoktól, mik eddig életében napi renden valának. És olly csekély nyereség fogna é lenni ezen nemzeti fellekesülés és önbizalom reánk nézve, kiknek azon életjelenségök, mi kisszerű intézkedésinkben eddig mutatkozott, csak olyan vala, mint súlyos betegé, mit csak úgy lehet sejtenünk, ha talut tartunk lélekzése alá? Csüggedés vala eddig majd minden országos létesítésünknél az eredmény, mert mit elszagztatva eszközlöttünk is, pénzérő hiányából, annak hol előzvényeit, hol kellékeit, hol mulhatlan föltételeit, hol járulékait felejtettük ki, vagy halasztottuk boldogabb időre, 's így remény-hegyeink majd mindenben egeret szültek!

Most már miután láttuk, hogy mindkét, vagy szerintem mind a' háromnemű haladásunknak, vagy csak ideiglenes jólétünknek is, pénz az első eszköze és így anyagi; a' mult diétán pedig anyagi tekintetben mi sem történt: természetesen fogjuk találni, hogy annak eredményével elégtelnek nem lehetünk. A' köznépi közvélemény nincs mellette, mert közvetlenül reáható malasztot tőle nem nyert; az intelligencia közvéleménye pedig még kevésbbé, mert állátja, hogy haladásunk gépe még sincs beállítva kellő forgásába, még sincs biztos kilátás jövendönkre. Sőt miután láttuk, hogy honunk maga és egyes lakosai javára sok pénz kell, a' hon aggodó intelligentiáját még akkor sem bírhatta volna teljesen megnyugtatni a' mult diéta, ha mindazt, mit az az orsz. kincstár ügyében kidolgozott, törvény erejére emelhette volna is. Mert elforgácslások fogtak volna előkerülni ismét, valamivel nagyobbserűek ugyan az eddigiek-

nél, de mégis csak elforgácsolások! Az adózó könnyítés helyett egy két terhének más alakbai öntését fogta volna nyerni, mert eddigi készpénzadója a' kevés pénzforgalomból, egy millió élelmezési megváltással növekedett volna; a' közmunkák szabályoztatása pedig inkább arra intéztetett, hogy e' részbeni visszaélést gátoljon, mint arra, hogy legtöbb megyében köznépkönnön segítsen; 's a' sok önkénytől függő levélhordás és előfogatozás terhei továbbra is megmaradának vala rajta.

Mindezekből világos, hogy a' legközelebb bekövetkezendő diéta teendői közt első helyre, mi iránt az utasításokat központositni 's minnek sikerítését a' jövő diétának, ereje egész súlyával nyomnia kell, a' sok pénzt, vagyis olly országos kincstár megalkotását tűzni ki, melly a' hon pénzforgalmát tetemesen nevelje, 's amazt egyszerre nagyobyszerű befektetésekre képessé tegye — nemcsak nem ideologia, hanem szoros logica legyen. Kimondjam e, mit már alkalmasint sejtének olvasóim, hogy illy országos kincstár megalakításának egyedüli 's legczélszerűbb módja egy: külföldön, többévi törlesztésre felveendő nagyobyszerű országos kölcsön, mellynek segítségével honunk, ne az évenkénti teherviselési apró jövedelem, hanem ennek alapján, ennek tőkéje fölött rendelkez-hessék. —

Ugy-é? fogják itt kiáltani többen, tehát egyik lényegében: telekdj? tehát felmelegített leves? Milly elmaradás, vagy önhittség a' czikkirótul! Nem tudja, vagy feledte é már, hogy a' telekdj is, miként a' házi adó, megbukott? 'S ha ezt tudja, vagy nem feledte: nem önhittség é tőle, olly tárgy melletti izgatást kísérteni meg, min egy Széchenyi gróf tekintélye is hajótörést szenvedett?

Tudtam mindent 's nem feledtem semmit, de ismérem és érzem tárgyamat, 's a' hajótörés okait, körülményeit is sejttem. Eszméim, miként czímök mutatja, csak összeállítások 's kevéssben ujak; noha olykor áll az, hogy ha régít tisztába hoztunk, ujat teremtettünk. Mi uj a' nap, 's különösen a' magyar nap alatt? Alig létezik üdves eszme, mi megszülemlése után a' létesülésig több phasison nem ment volna keresztül. Hány parlamentben nem bukott meg Angliában, míg keresztül-törhetett, az emancipatio és reformbill? De maradjunk

honunk határi közt. A városok rendezése, hogy felebb ne menjek, már 1790ben megpendült. De az 1827ki országos küldöttség még csak abban helyezé az egész rendezést, hogy a királyi inspectorokban közvetlen kormányzást javasolt; a városi köztanácskozás nyilvánosságára nézve pedig elegendőnek vélte, hogy a nép, szószólója 's egy két, az elnök által szavazat nélkül meghivandó polgár személyében lehessen jelen. Milly különbség ezen 's az 184^{3/4} - ki eszmék között! — 1723: 116, némi kifejtéssel magában foglalja az országos kincstár, a védegyelet, gyárgyámolítás sőt az országos nagy-szerű kölcsön eszméit is, 's az 1790: 67d. majd minden újabb eszmét, a közteherviselést kivéve. De milly eszme-változások, kifejtések sőt átalakulások azóta! Hát az 1844ben kimondott közteherviselési elvre, mit mondana az 1741-diki diéta, melly a maga 8ik törvényczikkét megalkotá? mit szólna az 1790: 34d. melly a józsefi dimensiókat megsemmisíté, a ma már általánosan elismért szükségü, sőt kitüzött telekkönyvre és catterre? De maradjunk szoroson tárgyunknál, az országos kincstárnál. 1715 óta minden diéta bajlakozott ezzel, habozván a szükség belátása és fizetni-nemakarás között. Eleinte csaknem pusztá virtualításokra, az indirect adó forrásaira utasítgatá azt: majd 1790, 1802, 1807 és 1827ben nyomoru subsidiu-mocskákat javasolgotott számára, 's ezeket is csak javasolgatta. Már az 1827d. küldöttség, vele hitelintézetet és kereskedelmi bankot is tervezett összeköttetni; 's az 184^{3/4}-diki diéta már ezeken kívül 3—4évi ajánlattel állt elő. 'S kérdem: ez-é már a „ne tovább“? Hiszen 1790ben a Skerlecz által javasolt 4 milliónak és 1802ben tervezett öt milliónak évenként befektetendő kamatai is, kórhoz és akkori kívánathoz képest, alig eszközölhetek volna kevesebbet, mint ma az 1844ki ajánlat! De miként az eszmék változásira hatással vannak: divat, időfejtés, körülmények, személyhezi lánczolások, sym-és antipathiak 'sat. úgy vannak a törvényhozási testületeknek is egészen megváltozott irányaik és gondolkozásmódjaik. Hogy többet ne említsek: nem azzal töltötték-é honunk diétái századokon át a drága időt, hogy a kiváltságosak adómentességét, 's ebben helyezett alkotványt, hogy műszóval éljek, telhetően circumval-

lálják? 'S im korunk diétái közös teherviselés mellett harcolnak!

Az-é mindezekből a' következés, hogy ha egy üdves eszme egyszer hajótörést szenvedett, azonnal bágyadjon le a' lelkeség, és hagyja sírjában nyugodni azt? Nem az-é inkább, különösen a' nagyszerű kölcsönre nézve, kötelessége minden honi lelkesnek, hogy miután a' legközelebb mult diéta, a' maga orsz. kincstár feletti vitatkozásiban kitüntette azt, hogy apró és egypár évre szorított ajánlatokkal is csak annyi a' vajadás, mint egy nagyszerű kölcsönnel, azonban, mint a' mirefordításnak sok kimaradt tárgyai mutatják, amazok egyáltalában nem kielégítők, a' nagyszerű kölcsönnek üdvös eszméjét fölleleveníteni 's létesíteni segítse? — Nem erőmben tehát, sem tekintélyemben, mikkel nem bírok, hanem a' tárgy napfényű igazságában bizám akkor, mikor azon eszme föllelevenítésére fogék tollat; mert győződéseim mindinkább csak azon hitre vezet engem, hogy hazám, több sikertelen kísérletei, erő-és időfecsérlései után, végre is a' nagyszerű kölcsön eszméjéhez fog nyúlni, vagy folyvást silyleni.

IV.

Azonban merném állítani, hogy a' telek díj, mellynek a' nagyszerű kölcsön egyik lényegét teszi, honunkban inkább csak elmellőztetett, mint megbukott. Okai ennek következők lehetnek:

a) Széchenyi gróf kissé későn pattant ki javaslatával, midőn a' házi adó elfoglalta már a' tért, vagy a' házi adó megbukotának fájdalomla sajgott még a' keblekben; akkor, midőn már az ingerültebb megyék vagy a' nemfizetés, vagy ennek tőszomszédja, az országos ajánlat felé hajlottak.

b) Széchenyi gróf népszerűsége, mint mondják, csökkent. Joggal é? nem tartozik ide. Annyi bizonyos, hogy a' nemes gróf nem eléggé feltékeny a' maga népszerűségére, 's tulbuzgósága gyakran rángatja őt — ki vezéri szerepet vívott ki magának — közlegényi sorokba, mikben antipatheticus erők és polemiai gyakorlottságok megcsökkenthetik a' vezérnek kellő

nimbuszl. Ez színtolly tévesztés, mint ki törékeny üveglámpa gyanánt, igen is féltékenyül hordozza maga előtt fénykörzeteckéjét. De más részről igaz az is, hogy olly férfiú, ki hon javáért előítéletekkel, hiúságokkal, százalaku önzés szűkkebléségeivel száll csatára, egyhamar általános népszerűsége nem igen tarthat számot, 's főkép nálunk, kik kény és idő szerint divatba szoktuk kapni férfainkat, 's kijátszván velök bábjátékainkat, ismét kény és idő szerint ledobni őket 's gyakran alig tudnánk számot adni a' józannak arról: miért kaptuk fel ezt, 's miért dobtuk le amazt? 'S kérдем; helyén volt é az, ha a' telekdíj eszméjének netalán a' gróf népszerűtlensége ártott? Népszerűség tekintélyének ott lehet helye, hol indítványok rögtönöztetnek, 's inkább rábeszélésre ven szükség, mint mélyebb fontolgtatás előidézésére. Illy indítványoknál gyakran győz azon hit, hogy az indítványozó jót akar és tudja is, miért akarja, tehát önfontolgtatás nélkül is eredhetünk szava után. De a' nemes gróf azt tevé javaslatával, mit a' berni canton 1828ban maga törvénykönyvével, mellynek rostálgtatására egész Európát felszólította, tudniillik felszólította ő is annak hiedeg meghányására vetésére az egész hazát 's így nem vala é kötelessége a' hon intelligentiájának, nem a' javasló gróf népszerűségét, hanem az ügy igazságát venni tekintetbe, sőt ha e' felől meggyőződött, amannak netalán még hiányát is maga tekintélyével pótolni ki? És mégis

c) a' legközelebb mult országgyűlésen, mind annak pénzügyi választványa javaslatában, mind az országgyűlési tanácskozásokban, mondhatnám, teljesen mellőztetett a' telekdíj nagyszerű eszméje. És miért? Tán nem talált az eszme semmi viszhangra a' hazában? Ezt nem állíthatjuk. Már június végeig mintegy 12 megye mellette nyilatkozott a' telekdíjnak, 's föltételesen még több hajlott hozzá. Lelkes férfiak, mint Kossuth, Pulszky, határozottan szólaltak fel mellette, 's mint biztosan tudom, több más lelkes sem vala, némi módosítás föltétele mellett, ellene. Okai ezen diétai mellőzésnek mintegy ezek lehetnek: a' telekdíj eszméje kissé nagyszerű, 's mi, fájdalom! igen is szokva vagyunk a' forgácslásokhoz; továbbá, valljuk meg, hogy miut főlebb is érimiém, a' javasló grófnak ezuttal nem igen sok sympathiája volt az alsó és felső táblán; de mit legfőbb

okul vehetünk, az vala, hogy diétánk a' pénzügyi munkálatra nézve az időbül, a' szó teljes értelmében, kikopott. Sokkal nagyobb tisztelettel viselletem, mint alkotványos férfit, egy diétai testület 's annak választványa iránt, mintsem azokat vádolni kívánám, 's a' hiba nem is bennök rejlik; de a' tények ezt mutatják: a' diéta ülései 1843 május 17-kén nyitattak meg; Széchenyi ugyan azon év augusztus 17-kén bocsátotta közre telekdíji tervét; a' pénzügyi választvány, mindeniknél sürgetőbb, 1844d. martius 18kán küldetett ki. Ez april 17kén kezdette meg üléseit, és september 9kére adta be dolgozatát a' diétának; october 1jeig a törvényhatóságok e' tárgyban utasításai vártak be, 's már october 15kére ki vala tűzve a' diéta berekesztetése! Hogy az alsó tábla, majd egy év mulva hozá a' legsürgetőbb tárgyat, az orsz. kincstár ügyét szőnyegre, mellynek pertractációjára aztán alig jutott annyi ideje, mennyit maga ülőhelyeinek ideiglenes elrendezésére fordított, azt valóban az utasítási központosítás hiánya is alig mentheti; mert hiszen az utasítások inkább a' módszer, mint orsz. kincstár alakítás szüksége felett különböztek; valamint azt is, hogy a' pénz. ügyi választvány még csak parallelát sem vont az eddig javasolt kincstár-alakítási módok: házi adó, telekdíj és subsidium között 's így a' diétának választhatást nem engedett, egyedül azon nézete világosíthatja fel, miszerint az idő rövidsége miatt, hogy még is történjék valami, igen is a' kivihetőségnek áldozott. És ezen kivihetőségnek, tagadni nem lehet, még saját elve következetességét is feláldozta. Ugyanis azt mondá munkálatában, hogy a' közteherviseles elve volna az orsz. kincstár-alakításnak legjobb módszere, de az most létesíthetlen; és mégis egyszerre olly nyomoru elforgácslásra, országos ajánlatra, melly 1790 óta semmi eredményt nem adott, ugrék le, melly sem jelenre nem elégséges sem amaz üdves elvet elő nem készíti, sem azt életbe nem lépteti, hacsak azt életbe-léptetésnek venni nem kívánjuk, hogy az adózóra, ki magának a' diétának elismeréseként is, alig képes mostani terheit is hordozni, új terhet vala rovandó. A' Rendek pénzügyi üzenetének szavai ezek: „választványt kívánunk kiküldeni, melly véleményt adjon, hogy a' közzs. ktség jellemeleg és jövőben, mi módon lehető legezészerűbb fűdőzhető

nek tárgya, teljes és tökéletes világosságba helyeztetve leendvén, a' nemzet áldozatra hajló készségének öszpontosulhatására annál biztosabb arány tűzethessék ki." Ezen szavak szerint, miután a' kincstári módoknak teljes világosságba kelle helyeztetniök, a' parallelának nem lehet kimaradnia, és miután a' hon szükségének jelenben is kelle fődöztetnie, a' telekdíj kölcsönének nem lehet mellőztetnie. Azt hogy a' választvány egy hónap múlva ült öszsze kiküldetése után, 's félév múlva referált, vétkelni nem tudom; mert statistikai biztos adatok és elmunkálatok hiányában e' késedelmek, igen megfoghatók; valamint Széchenyi grófban sem azt, hogy már a' pestnegyei augusztusi közgyűlésben, nem telekdíja, hanem ajánlat mellett izgatott; mert hiszen már ekkor amannak mellőztetését, mint szinte tagja a' pénzügyi választványnak, jól tudta. De nem az é mindezekből a' tanulság, hogy ne érijük be az orsz. kincstár dolgában azon kisszerűséggel, mit a' mult diéta, egyedül időnek nyomasztása miatt fogadott el; hanem most már időnk levén a' hozzákészülésre, tűzzük ki a' nagyobbyszerűt, mi szükségünknek, kívánatunknak inkább megfelelend? Reményekre bátoríthat e' részben bennünket az is, hogy a' tér jelenleg tisztább, az eszmék fejlettebbek, a' kedélyek higgadtabbak; a' nagyszerű kölcsön nem megyeileg kezeltenék mint a' házi adó, mellyől félreértésből, vagy a' nem egy megyében tapasztalt 's bizodalmat épen nem ébresztő kivetés 's kezelés miatt, vagy talán azért idegenkedett az olygarchia, mivel megyén nem bír vétóval, mint a' diétán; és a' köznemesség borzadálya sem olly nagy már a' bár huzamos teherviseléstől, mint az örököstül; azonban a' mult diéta vitáji mindenkit meggyőzhettek a' felől, hogy továbbra is veszteglenünk, vagy forgácsolgatnunk nem lehet.

d) Széchenyi gr. a' házi adónak modorát nem pártolta. Mi ellenzék, kik a' házi adó mellett buzogtunk, valljuk meg, hogy ha nem kívántunk is visszatorlással élni viszont a' gróf telekdíja nem partolásában, de csakugyan némileg nehezteltünk bánásmódjáért 's tagadhatlanul közönyösebbek valánk telekdíja iránt, mint azt az ügy üdve és fontossága kívánta volna. Ezen közönyösséget azonban okozta soknál azon kifáradás és csüggedés is, mit a' házi adó izgatása és megbukása okozott. Más

résről azok, kik a' házi adónak, minden köztelherviselés elleni borzadályból, szegültek ellen, szinte irtóztak a' telekdíjtól is, ugymint a' melly huzamosabb teherviselést igényelt 's így nem csoda, ha az több oldalról mellőzteték.

e) A' telekdíj eszméje, lényegben és részletben kifejtetett ugyan a' nemes gróf és hirlapi czikkek által annyira, hogy a' honi intelligentia méltatását immár igényelheté vala; de nem párhuzamú vagy egyenvonalú fejtegetései által még annyira, hogy a' honi közvéleményt megnyerni 's főkép annak orsz. nagyobb kölcsöntüli idegenkedését legyőzni bírhatta volna.

Körülbelül ezen okok, mikhez még egypárt lehetne tolni, munkáltak arra, hogy a telekdíj eszméje mellőztetett.

Hogy félre ne értessem, szükséges nyilatkoznom: miként én a' mult diéta haladt munkálkodása után, nem kívánom sürgetni a' telekdíj azon egyik lényegét, hogy minden hold föld után, egy vagy több garas fizetessék az orsz. kincstár javára; hanem teljes köztelherviselésig, mit, hiszem, hazám jó nemtője 'a az idő megérlelendnek, egyedül a' telekdíj másik lényegére kívánok szorítkozni, melly abból áll, hogy az akár házi adó, akár orsz. ajánlat 's mellékesen indirect adói források útján alakítandó országos kincstárnak, ne évi jövedelme aprónként fordíttassék hazai befektetésekre, hanem annak alapjára, országosan külföldtől kölcsönveendő tetemesb pénzmennyiség használtassék a' haza és egyesek egyszerrei fölszereltetésére 's illetőleg feloldoztatására, melly országos kölcsön törlesztés által enyésztessek el; magában értődvén, hogy az országos kincstár teherviselése éveinek, a' kölcsön végel törlesztéseig, szükség tartaniok. Miből világos, hogy javaslatom nem all elentétben egyik fajával is az orsz. kincstár teherviselésének, mihelyt annak nem évi jövedelmét, hanem tőkét kívánjuk egyszerre befektetni; sőt az következik, hogy a' teherviselés bármellyik faja fogadtassék is el a' nemzet által a' nagyszerű kölcsönnek, azzal szükségképen egybeköttenie kell.

De orsz. nagyszerű kölcsön! fogják kiáltani némelleyek, kiket tán ön szomoru tapasztalásaik is végig borzasztnak minden kölcsön-említésre, vajjon kölcsönvétel, csőd és bukás, nem ugyanazon nyaktörő létrának fogai é? 's mi szükség illy veszélyes kísérletre?

Legvilágosabban fejti ki az eszmét egy alkalmas öszve-hasonlítás. Hazánk, jelen állapotában, legáltalában hasonlítottat-hatik, azon fiatal kézművessel öszsze, kinek mestersége foly-tatásához anyaga kevés és olcsóbbszerű, szerszáma pedig sem-mi, és szerszámot 's tökélyesb műhöz jobbnemű anyagot, öne-rejéből beszerezni nem bír. — Mít fognánk javasolni a' jám-bornak? Adja bérbe magát és szegődjék vissza legénynek? Vagy évekig nyomorgva, koplalva, fázva, szeregessen öszsze most egy gyalut, majd egy vésőt, ismét furót 'sat. 's évekig vesztse kitanult mesterségének gyümölcsét? Vagy inkább azt, hogy, ha kap, vegyen fel egy pár száz forintot szerszámra és anyagra kölcsön 's ereszze meg kedvvel és teljes iparral munkáját? — Azt hiszem, minden okos ez utóbbit fogná kézművésünknek javasolni 's botornak mondani őt, ha kölcsöntül remegtében, mellyet fél vagy egy év alatt élelmén felül is képes letisztázni, vagy tán még le is dolgozni a' hitelezőnek, a' javaslatot megvetné. Egyes szerszám-szerzéssel drága időt 's munkáért fogna veszteni; mert egy két gyaluval, majd véső-vel, furóval, még nem tehetne jövedelmező munkát; minélfogva a' józan okosság azt tanácsolja neki, hogy leljen módot egye-temesen és egyszerre venni meg a' szerszámot és kellő jó anya-got, hogy mesterségében egyedüli tőkéje gyümölcsözetlenül ne heverjen. Hazánk állása szinte ez. Majd minden anyagi, szellemi és alkotványi felvirágzásunk ága, a' törvényhozás gon-doskodásán felül, pénzt esdekel, 's mi még csak eszközök-vel sem bírnak pénzt szerezhetni, nem hogy pénzünk volna. Termékünk kevés 's nem legjobb minőségű, minthogy gazda-ságunk kellő ellátására nincs erőnk 's természetünknek fel-dolgozás és kelendőség nem adnak ingert. Ezen termékinket nincs ki földolgozza műczikkekké, 's nincs is miért? miután a' műiparunk ismét bel-és külfogyasztás nem ad-nak ingert. A' hazai kereskedőnek szintugy nincs ingere széthordani termékinket és áruinkat, minthogy a' rossz közlekedési eszközök 's más gátok miatt időt vesz, költséget halmoz 's így csak ritkán állhatja kikülföldi kereskedők-vel a' versenyzést. Illy állásban csak valami chinai mandarin fogná azt tanácsolhatni minekünk, hogy pénztelenségünkben is csak lizetgessünk, tán félszázad mulvai visszaárasztás remé-

nye mellett, most egy majd két vagy három milliócskát, 's egyik diétai köz alatt adjunk segílyt a' mezei gazdaságnak, másban az iparnak, harmadikban létesítsünk egy vasutat, negyedikben egy csatornát, 's ekként veszítsük félszázadig majd minden gyümölcsözését egy nemzeti közforgalomnak. Az okos angol kétségen kívül e' tanácsot adná nekünk: vegyetek fel törlesztésre kölcsönt idegentől, mert magatoknak nincs pénzetök, 's ha volna is, olcsó kamatra nem adhatnátok az országnak, de különben is magatokét megtalálja a' hazai szorgalom, fordítsátok azt, mennyire lehet, visszaárasztó befektetésekre, 's már egy évtized alatt megkettőztetitek nemzeti gazdagságtokat, kettő alatt tán háromszorosítjátok azt, 's a' mellett, hogy évenként képesebbek lesztek fizetni a' törlesztést, előbb és biztosabban megéritek felvirágzástokat; mit saját erőtlőtül várni, ha nem hiú önámítás, bizonyosan sajnós idővesztés!

Ezen kifejtésből világos, hogy a' telekdíji kölcsön tiszta felfogására nem eléggé alkalmas azon összehasonlítás, melly közte és egy parlag gazdaság közt tétetik; mert ebben némileg csak a' vesztett nyereség fejeztetik ki, 's nem azon sürgetős szükség, nem azon kikerülhetlenség, időnek reánk égése, és azon megszerzési egyetemes egyszerreiség, mint miket a' fiatal szegény kézműves szerszámtalansága igen is kifejez, 's mit a' francia: la force des choses-nak nevez.

V.

Lássuk most már közelebbről üdveit egy nagyobbserű országos kölcsönnek, egyszersmind parallelát (egyenvonalt) is huzva, közte és apróserű országos ajánlatink között.

1ör. Míg az aprónkénti 's 3—3 évre szorított ajánlatok csak kezdésre elegendők de bevégzésre, mint eddigi példáink mutatják, nem, egy nagyszerű kölcsön teljesen kielégíti jelen szükséginket, 's megszerezvén számunkra mindennemű haladásunk első eszközeit, képes azok czélszerű felhasználása által valahára kellő forgásba hozni azoknak gépeit. Az egyszerrei egyetemes befektetések bővebb és általánosabb visszaárasztásai, évenként mindinkább megkönnyítendik a' kamat és

törlesztés teherviseléseit; mert ezen kölcsön teherviselése hasonlít egy élelemszerekkel megrakott utiszekérhez, melly az utazás naponkénti fogyasztásaival mindinkább könnyebbül. Sőt ezt már az első pár évben is szembetűnő arányban eszközlik, miután a' subsidium teherviselésének csak a' mostani szűk pénzforgalombul kellene kitelni; ellenben a' nagyszerű kölcsön teherviselését már sokszorozott pénzforgalom fogná hordozni. A' hitelintézet nagyobbyszerű alapítást nyerhetvén, ennek és a' növekedett pénzforgalom által csökkentendő kamatlábnak segítségével, honi eladósultaink könnyebben menekülhetnének mind bel- mind külföldi hitelezőiktől, a' mezei gazdaság az uzsorától 's kellő felszereltetés hiányától.

Zor. Az országos kölcsön a' közteherviselés elvét nemcsak nem zárjaki, de ha jelenben az általa életbe nem léptethetnék, jövőre hatalmasan előkészíti azt, sőt annak mintegy közvetítőjeül tekintethetik. Valljuk meg, hogy mi ellenzékissé tetszünk magunknak a' közteherviseléssel coquettirozásban. Szent a' buzgalom, mert a' hazának csak közte, herviselésben fekkhetik jövődjé; de ne tagadjuk, hogy mindaddig, míg mi kiváltságosak, az adózónak hadi és házi pénztári terheit, ingyen munkáit 'sat. meg nem osztjuk, míg őt alkotmányos némelly jogokban nem részesítjük, addig hármint tegyünk az országos kincstár ügyében, jelenleg csak lépcsőt fogunk felállítani a' közteherviselésre; addig az adózóval egy olly terhet, mellyet eddig nem viselt, elv kedvéért közösen vinni akarni, nem egyéb illusióvál; sőt több! némi igaztalanág tőlünk kiváltságosoktól, kik helyett századok óta visel minden közterhet az adózó. kívánni, hogy egyedül magunk édesgetéseért, reá, ki maga a' diéta elismerése szerint is alig képes viselni eddigi terheit is, új szokatlan terhet rójunk a' nélkül, hogy a' régieket vele megoszszuk, vagy azokat vállain érezhetelögg megkönnyítsük. Lelkiisméretes dolog ez uraim, 's nem elvjátékra való. Tekintsük csak adózónk sorsát közelebb-ről 's egy kis számítással. Ha multat mellözve, nem utánszámítok is Csongrád volt lelkes követével, ki adatokból veté öszve, hogy adózó népünk 1790 óta mintegy 10 millió hold földjétől 366 milliót fizetett, míg mi kiváltságosak, kik mintegy három annyi holdföldet bírnak, nem többet 68 millió snbsidiumnál; ha

egyedül a' jelent veszem is fel, bizonyos az, hogy adózónk urbéri földjének $\frac{1}{5}$ része, a' kilenced és tized kiszolgáltatásánál fogva nem övé; sőt kevesebb mint övé, mert saját magvát, munkáját adja hozzá 's termését még befuvarozni is köteles; bizonyos az, hogy miután az egész telkes, urának 52, vármegyének 12, helységnek papnak legalább 6, hosszú-fa-élelmezési 's más fuvarokban legalább 5 napot szolgál, 3 napot vadász, egy évben pedig 52 vasárnap 's mintegy 15 ünnep van, már az esztendőből 145nap ismét nem övé; és mégis földjének megmaradt $\frac{4}{5}$ részéből és alig feléből az év napjainak — mert előfogat, esőzés, tél is vesznek el tőle napokat — fizet hadi, háziadót, élelmézést, füstpénzt, stólát, papot, iskola-tanítót, harangozót, csöszöket, tartja csaknem ingyen az átmenő katonaságot 'sat. Illy nyomasztások mellett csodálhatjuk é, ha magtáruk hiányában, egy évi szűk termés, vagy legkisebb véletlen csapás is őt éhenhalásra juttatja? Elviselhetjük é lelkünkön, hogy, reá, könnyítésig, bármi üdvesjövőért, vagy elvért, mi neki csekély neveltetése mellett, hogy Schakespearrel szóljak, caviár, uj teherviselést rójunk csak azért, hogy minnagunkat gyermeki ámitgatásokkal szoktassuk ahoz, mi rég kötelességünk fogott volna lenni? Elvekkal, urak, bajos kiengesztelni a' napnak életét! Ne feledjük azt is, hogy most ujra az adózó készpénzadóóját, több mint $\frac{1}{6}$ részszel készülünk nevelni az élelmezés megváltása által. Igaz hogy, e' terhet más alakban viselte eddig is; de az uj alak egy időig szokatlan 's pénztelenségünkben nem épen könnyítő leend, mert nem kell felednünk, hogy a' csekély pénzforgalomban mindig azon osztályt nyomja leginkább, mellynek kereset-módja kevés és mégis aránylag fizetni-valója sok. — Azonban a' közteherviselési elv már ki volt mondva mult diétán, sőt ki már 1729ben, de életbe-léptetve is immár a' budapesti lánczvidéknél és rendkívüli esetekben a' közmunkák szabályoztatásánál. Ezek azonban az indirect adónak viselik némi színét, miért is nem fognak olly bántólag hatni az adózó kedélyére, ki efféle terheket ugy is viselt 's most teherviselő társat nyert maga mellé. De a' direct tehervomás más természetű. Vegyük a' hazát és életet ugy, a' mint van. A' hazának két közvéleménye van, tudniillik a' képezett intelligentiáé és nemképezett köznépe, melly u-

többinak osztályába, szép, mondhatnám nagyobb része esik még kiváltságosinknak is. E' két közvélemény közt nálunk tetemesb a' különbség mint bárhol másutt, mert népnevelésre eddig a' haza keveset fordított. Míg a' képezett intelligencia közt nem kevés férfiat bírunk, kik díszei fognának lenni Európa bármellyik országának, nemképezett köznépünk alig bír tovább terjengni eszméivel öt érzékeinél. Már hinni akarom, hogy a' képezett intelligencia közvéleményét megnyerhetni a' közteherviselésnek, ha azt nemcsak históriai adatokkal ostromolgatjuk, mi nemzeti életben mindenkor sikeretlen munka; mert nincsen megállapodási pont azokban, 's a' históriai adatok hideg elsorolásaik ellen forrón és győzőleg küzd a' birtokban-létel 's az önzés; melly makacsul menti adómentességi birtokát azzal, hogy nemzetek különféle phásison mennek keresztül, idő forgalma szüli azoknál a' jogot; miért adná ki kezéből, míg húzni bírhatja birtokát, mostohább vagy legalább bizonytalan jövőért? morzsányi érdek kötőbb mint hegynyi igazság; nemcsak históriai adatokkal ostromolgatjuk, mondom, hanem önfegyverével küzdünk önzés ellenében 's mutogatjuk: miként Európa mivelt nemzetei körében, kik mindnyájan haladásuk alapjául közteherviselést tűztek ki, kaszti adómentességünk sokáig nem állhat fen 's makacs ellenszegülés által veszélyes katastrophát idézhet elő: miként, míg hazánkban a' földnek csak $\frac{1}{3}$ része 's népességnek legnyomorúbb osztálya visel csak terhet, sem átalányos jóllétre nem virulthat a' hon, sem vallás és nyelv által is eléggé megszakadozott állapotjában érdek-egységre nem juthat, 's így mind kül ellenség ellenében, mind belviszonyai irányában erőtlén raggatott test maradván, független önállását fen nem tarthatja 's hódításnak vagy korlátlan hatalomnak esik martalékul; miként a' közteherviselés soha sem követel aránylag annyit, mint a' mennyit visszaáraszt 's így mi magunknak minmagunkért áldozunk általa 'sat. Illy 's több hasonló fejtegetéssel hinni akarom boldogulni fogunk az intelligencia közvéleményével? de miként fogunk boldogulhatni a' másik közvéleménnyel? egy részről soha még közterhet nem viselt 's ebben alkotványt és üdvet keresett, más részről azzal szinte az alányomásig megterhelt válluak közvéleményével? Vagy ne gondoljunk ezzel? 's állítsuk koczkavetéses kísérletre

ki hazánk sorsát? Ne csalódjunk; ezek ellenében életből merített fogható indokok kellene. Tudniillik a' kiváltságtalant az bekétfendi ki 's alkotványközérdeke iránt az birandja rokonszenvre, ha látja, hogy a' kiváltságos is tesz érte valamit, minek ő is korán veszi hasznát, 's nem csupán here a' hon köpűjében; a' kiváltságos pedig az által fog simulni a' közteherviseléshez, ha fokozatos hozzászoktatás által elveszti ez elleni borzadályát, mi annál bizonyosabban történik meg, ha olly teherviselésre bíratik legelsőben is, mi maga magát könnyíti meg és korán bőven visszaárasztja azt, mit kizsarolt. Innen megvallom, jelenleg még a' kiváltságosak közteherviselésére nézve, szükségesnek látok egy olly közvetítőt, millyen egy országos nagyszerű kölcsön, nemcsak huzamossága által a' százados borzadály legyőzésére, de szaporított pénzforgalom és keresetmód által a' fizethetés könnyítésére is. Mert csak így lehet reményem egy belső önerőből kifejlendő jövendőhöz 's azon érdekekegységet szülő kedvhez, hajlamhoz, miannak biztos alapot adhat. Mit érnénk azzal, ha 3—4 évrei közteherviseléssel, kipréselnénk is néhány milliónyi subsidiumot a' kiváltságosaktul? Lehetne é reményünk, hogy ez idő elteltével, a' néhány millióval szegényebbé lett kiváltságos, ki illy rövid idő alatt a' részletes apró befektetéseknek majd semmi visszaárasztásit sem érezheté maga körül, szívesen fog ismét ajánlkozni további közteherviselésre? Bizonyosan nem; mert minden részleges befektetés, legalább is fél sikervesztés! Süssük erre közelebről lámpánkat. Miután a' legközelebbi bécsi pénzerisis, váltótörvény, statuspapirok 'sat, szép részét kiszivárogtatták pénzforgalmunknak, ezt jelenleg alig tehetjük többre 16 milliónál, minek csak csekélyebb része esik a' természetőre. Ebből az adózó nép évenként befizet hadi adó-és hadfogadási pénzül 4,465,000 ftot, 1,000,000 élemezési váltságul; az orsz. kincstári ajánlat tesz 2,585,000 frtot; ennek öszveírása, kivetése, beszédése, évenkénti rectificatio 'stb. közel kerülne 3—400,000 frtba; ezeken kívül az országgyűlési költség közel fél millióba, a' diéta magányköltségeit nem számítva. Ime már csak ezekre is elfizetik a' hon lakosi, több mint felét a' jelen penzfogalomnak. Vegyük ezekhez a' házi adót, 's azt, mit külföldnek magány-kölcsönök kamatai fejében kifizetünk, 's látni fogjuk, habár

más oldalról pótoltatik is pénzforgalmunk, milly súlyos leendőne olly subsidium teherviselése, mellynek csak jelen pénzszegénységünkbellikellene kitelni 's mellynek visszaárasztására egy hamar nem számíthatunk. Feledhetjük é, hogy pénzforgalmunkból alig jut népességünk egyegy fejére egy pár forint 's hogy fő és alnemességünket e' három osztályra osztthatjuk: elsőbe állíthatjuk azokat, kiknek sok lombikról csepeg valami kevés; másodikba, kiknek soha sincs pénzök; és harmadikba, kiknek kevesebb van semminél?

Mindezen okokbul teljes közteherviselésig azt ohajtom, hogy a' nagyszerű orsz. kölcsön, vagy bármelley más teherviselését egy országos kincstárnak, egyedül a' kiváltságos vigye, 's csak azon esetben kívánúám azt az adózóval némi részben megosztatni, ha előbb az ő házi adója némelley rovatait cserében mi kiváltságosak is megosztanók, vagy teszem: a' katonai élelmezés megváltási egy millióját, mi ugy is inkábbára a' mi gondatlanságunk miatt veszett nyakán, az országos kincstári kölcsön vagy ajánlat idejére átvállalók. Ha a' historiai igazságot tekintjük, miután a' honvédelem, hajdan per excellentiam a' kiváltságosak kötelessége vala, 's ez 1715ben más alakba öntetett, nem volna nehéz kimutatni, hogy ezen átvállalás kevesebb fogna lenni az igazságnál. De ha ezt nem teszszük is, vannak a' házi adónak olly rovatai, miknek egyedül adózó általi viselése valóban égbe kiált. Illyen:

a) a' megyei rabtartás. Akár azt tekintsük, hogy a' megyei rabok egy részét kiváltságosak teszik, akár hogy a' népet neveltetni azon kiváltságos osztályoknak áll kötelességökben, kik fölötte gyámkodást követelnek 's kiknek birtokában van a' törvényhozási képviselő, részint igazságosnak részint méltányosnak mondhatnók a' rabtartás elvállalását.

b) A' sedriai diurnumok vagy állandó sedriális bírák fizetései, színtezen osztályba eshetnének. Mert miután a' polgári törvényszékek pereinek nagy részét nemesi és urléri percek teszik, a' büntető törvényszéket szép részben nemesi rabok foglalkodtatják, a megyei tisztviselőket pedig már is az adózó nép fizeti: soknál is több, hogy még a' táblabírák is adózó

pénzén mondjanak igazságot nemes társaiknak és azon jobbjágnak, ki a' megye minden terhét viseli.

c) A' diétai költség állandó elvállalása szinte ide tartoznék. Mert hogy törvényét is megfizesse az adózó, mellynek hozatalára képviselote, sőt még petíciója sincs, nem fér meg az igazsággal.

d) Miután a' közmunkákat szabályzó 1844: 9 t. cz. tulajdonképen mit sem vett e' részben le az adózó terheiből, hanem csak ittott az azokali visszaélést korlátozta, miután a' kiváltságos, jobb marhájaváltöbb termést és árucikket vitet a' közutakon mint az adózó; igen igazságos, hogy mind az, mi útaknál, hidaknál, töltéseknél pénzbe kerül, az országos kincstár költségeire utasíttassék.

Illy könnyítések után, ám viselje az adózó is velünk közösen az országos kincstár terheit; azonban ez esetben is, félreértés kikerülése végett azt ohajtanám, hogy az orsz. kincstár terhe, ne külön kivetésben rovassek reá, hanem csak egyik rovatát tegye házi adójának. A' házi adó arányosságára nézve, kívánatos lenne a' megyék arányos felosztatása is.

3or. A' hitelintézet, melly hazánk földmivelő iparának olly mulhatlan kelléke, csak nagyobbyszerű idegen kölcsön által léptelhetik valódi jótékonyosságában életbe. Mindenek előtt 200 ezer pengő ftnyi alapító tőke, egy országos hitelintézet munkálatára, kivált, ha mint illik, feladatai közé soroljuk az eladósulások felmentését is, kevés, 's e' miatt egyszerre már a' megkezdésnél hitellevelek hitelére szorúlni, kissé kísérletes dolog. De nézetem szerint nem is épen gazdaságos azon kezelés, mit a' mult országgyűlés kidolgozott. Ugyanis a' hitellevelek vásárlására a' honi csekély forgalmi pénzeket édesgetni elő, nem jó tactica. Ezek ugy is, mihelyt legkisebbé nyiladoznak a' szorgalomnak most bedugult forrásai, elő fognak omlani, 's honi szorgalom ágaiba fektettetni, 's így azok különben is mieink maradván, hitellevelek megvásárlásai által bennök mit sem nyerünk, mert pénzforgalmat nem nevelnek. Azonban honi kevés tőkepénzeseinkre keveset is számíthatunk e' részben; mert ezek 5 percentnél több kamatot kaphatnak pénzetlen országunkban 's 36¹/₂ évig nehezen fognak nélkülözhetni tőkéiket. Tehát a' hitellevelek vásárlására 's elfogadására, mint ezt a' diéta

maga is érezte 's rendelkezett is iránta, csakugyan nagyobbára külföldet használnadjuk. Ugy de a' hitellevelektől 5% kamat fogna fizettetni az intézet által. Mirevaló illy vesztegetés, midőn nagy öszvegben szinte az ország jótállása mellett 3—3½ per-centre is kapunk pénzt, a' mennyi csak kell? Ha azt akarjuk, hogy hitelintézetünk maga feladatának teljesen megfeleljen, az kisszerű és fillérekből raggatott nem lehet. És mi ezen feladat? A' földművelés iparát nyügeiből, sülyedéseiből kiemelni, 's azt maga kellő arányába helyezni vissza. De kérdem: egyedül az sülyesztette é hazánkban a' földbirtokos-osztályt alá, hogy magát felszerelni nem birta, vagy ez, és ezenkívül főképen az, hogy fülíg el van adósulva, még pedig nagy részben a' külföld irányában? Tekintsünk szét megyéink földbirtokosai közt, hányadikáról mernénk felelni, hogy positive vagy legalább adósság-mentesen áll? Mig tehát az eladósulásból ki nem mentjük földművelési iparunkat, addig más egyéb országos segélyünk reá nézve csak olyan, mintha nátháját gyógyítnók annak, kinek torka véres. De ezen kimentésre, sok és olcsó pénz szükséges. Már pedig a' hon olcsón nem adhatja ki hitelintézete által azt, mi magának is drágában van, sőt még regie-és tartaléktöke költségeiül járulékokat is kénytelen ragasztani a nem olcsó kamat mellé.

4er. Egy nagyszerű kölcsön, egyszerre rügöt 's éberséget fogna a' szorgalom minden fajainak adni 's tetemesen megszorítaná köznépünk számára is a' kereset-módokat, mit én nem kis nyereségnek tekintek. Lám most az aránytalanul, porta-és dica-számra, 's nem kereset-hiányt tekintve felosztatni szokott só-fuvar is, kereset-módok hiányában, milly kapós adózó népünknel! 's milly kellemetlenül hatott némelly helységiukre az előfogatok megszüntetése, sőt gőzhajók áldásos létrehozása is! Árva és Szepes megyéket ez idén 's majd minden harmadik évben egyegy megyénket, nem a' kereset-hiány juttatja-é éhenhalásra? Nincs é ezer példa előttünk, hogy ipar kiegyenlíteni képes a' föld mostohaságút? 'S hogy ne bírná ezt eszközteni olly vidékeken, miken ember, fa, folyó 's patak elég? Nem bizonyítják é legközelebb a' középponti vasúti munkálatok is, a' mikre odatolult népből ezreket kelle visszazutaltgatni, mert szerszámot nem bírának immár adni kezébe, hogy

szerfölött szűkek nálunk a' köznép kereset-forrásai? 'S mit fogna használni kereset-források felnyitása nélkül maga az urbéri váltság is, ha a' jobbágy, megváltott napjait keresetre használni nem bírhatná? És miután egy nemzetre nézve szorgalom az alap-erény, melly a' többit szüli, kételkedhetünk é abban, hogy az honunkhan is, a' jóllét forrásainak általános megnyitásával, megszülendí az elégülést, helyreállitandja a' sülyedt kegyeleteket, edzendi a' nemzeti jellemet, érdekegységet, önbizalmat, erőt, 's majdan az ezekből eredő nemzeti dicsőség és nagyság büszkeségét öntendi még azon önző keblekbe is, mik jelenleg köztünk idegen nemzetiséget bálványoznak 's hazánkat egyedül élelmi tanyának tekintik?

5ör. Mig osztályozás, kivetés, behajtás, kezelés, ugyanazon vajudással járnak minden köztelherviselésnél, mit a' kiváltóságos osztály bármi alakban el fogna vállalni — mert hiszen aránytalanul 's biztosítás nélkül, önkényes zsarolásra, csak egy pár milliót sem kívánunk odadobni — a' mirefordítás kérdésére nézve, sokkal tágasabb téren mozoghatunk a' nagyobb szerű kölcsönnél, min minden első eszközü és sürgetésü szükséginkkel kívánatinkkal megférünk, mint apró részleges subsidiumi elforgáclásoknál, miknek szűk terén az érdekek erősebben surlódnak egymáshoz, 's particularismus és véletlenség addig szemelvényeztetnek, mig végre is kijátszák az egytetemes felfogást és érdeket. 'S milly sikeresztő elforgáclások kerülnek ki ezen szűk térről! Például: mult diéta megállapodása szerint: minden magyar folyó szabályoztatására, csak 3 évre, évenként 1 millió, népnevelésre 100 ezer, gazdasági biztosságra, mire a' kért egy millió sem fogott volna lenni sok, százezer forintnak kamatja! 'S mennyi első eszköznek mellözése, mik nélkül haladási gépünk döcözögni fog ismét folyvást, miként döcözött eddig! — És nem lényeges és életbevágó előnye-é az a' nagyszerű kölcsönnel, hogy teljes törlesztésig és sikerig, csak egyszer van megajánlásával vajudás, mig más subsidiummal minden 3 évben újra felzajlik a' csata? 'S mi kevés biztosságot nyujthat ez jövendőre a' siker felől, bizonyítják nemcsak számos félalapisú intézetink, hanem legközelebb a' mult diétán Muzeumunk dolga, melly 1807, 1808 és 1836-ban milly hévvel pártoltatott, 's most a' tanácskozás első napján

a' kerületi ülésben, mondhatni, némi gúnynyal bukott meg. Sőt, mint már feljebb előadám, nagyobb a' valószínűség a' mellett, hogy a' megyék 3 év múlva vonakodni fognak az ajánlat folytatásától, mint nem. Mert pénztelenségüket inkább érzendik, a' csekély sikert pedig nem; annyival is inkább, mert a' 3 évi csekély ajánlatból is, kénytelenek valának a' szükség miatt olyakat is venni fel a' mirefordítás sorozatába, mik semmit nem árasztanak vissza: ilyenek az út-és csatorna-hálózat tervére szánt 150ezer, a' népnevelés 300 ezer ftja, a' statistikai hivatal 30 ezer ftja, Muzeum és könyvtárak száz ezre és az országházra tervezett egy millió. — Én előttem olly fontos ezen egyszerű kivivási vajudás, ellenben olly visszariasztó az a' három évenkénti csatázás bizonytalansága, és ha csata vesztetnék, mindennek dugába-dőlése, hogy még azon esetben is, ha az ország a' nagyszerű kölcsön eszközt és húzamos évü törlesztését teljesen mellőzni kívánná is, szavazatomat mindenkor arra adnám, hogy az országos kincstár teherviselése ne diétától diétáig, hanem legalább is 12—15 évre ajánltassék meg. Ne egy pár év, hanem a' bizonyos siker kössön bennünket. Ez illik egy nemzethez, és nem alamizsna!

6or. Korszakunk az átmenetelnek, betegségből fellábadozásnak korszaka, mit telhetően megrövidíteni szükséges, ha crisist vagy recidivát előidézni nem akarunk. Jelen stádiumunk az, hogy érezzük számos hiányainkat, bajainkat; érezzük, hogy nem bírunk az ép, egészséges és szabad nemzetek normális állapotával; ezen önismeret és önérzet mibennünk egy bizonyos nemét szüli a' dolgokkali elégtelenségnek 's feszült várásnak sőt követelésnek, miknek, ha évtizedek alatt sem történik jobb, önbizalom-csökkenés, csüggedés, apathia, vagy ingerültség leendnek következményei. Már helyes tactic-ae illy lázas állapotot, apró, ki nem elégítő, mondhatnám féleszközök használása által telhetőleg meghosszítani?

Ezen párvonalos fejtegetésből kitetszik, hogy az évenkénti elforgáclások csak a' semminél jobbak; ellenben egy nagyszerű kölcsön, melly tőkéiket adja amazoknak rendelkezésünkre kezünkbe, rögtön segít, mert haladásunk első eszközét teljesen megadja nekünk, azonban elvet is készít elő közvetítésével. Ezért ezt mellőznünk nemzeti pulyaság lenne, 's an-

nak elárulása, hogy nagyobb szerűhöz nincs lett-erőnk, kitarításunk! —

VI.

Azonban mindezen üdvei mellett is egy nagyszerű kölcsönnek, nyilvánítottak némely ellenvetések és aggályok elene akkor, midőn a' telekdij eszméje szőnyegre került. Lásuk ezeket:

1) A' hazai pénzforgalom, egy nagyszerű kölcsön által egyszerre megsokszoroztatván, nem fog-e pénztululást és zavart okozni különösen a' hazai magány-viszonyokban, arányt bontani termékek és műipari czikkek árai között? Nem fog-e aránytalanul felrugtatni napszámot, minden kézi munkát 's így azt okozni, hogy a' hon maga nagyszerű kölcsönével csak arányt fogna változtatni, és sok pénzzel sem leendne képes többet létesíteni, mint fogna jelen arányban kevesebbel?

Minden új változás, és így a' pénzcrisis is, meg szokta kissé borzogatni a' nemzet testét. Ez azonban jobbnak esetében, csak átmenősymptoma szokott lenni. Koránse aggódjunk a' történeendő nagy pénz-megtululáson; ugyan is, mint érintettem, külföldi adósságink sokat fölemésztendnek, 's miután befektetésink némely részlegei is csak tőlök megszerezhetők, mint például: erőművészek, gyár-rendezők, némely gépek, minták'sat. ezek is nem megvetendő öszveget viendnek ki. Ez azonban még magában nemcsak nem veszélyes körjelenség, sőt inkább józan szerzemény. Ezt csak úgy kell tekintenünk, mint okos kertésznek számvetését, ki magot hozat egyszer, hogy többé se magára a' drágább termékre se annak magvára ne szoruljon. Különben jelen pénztelenségünket leginkább az teszi nyomasztóvá, hogy a' kevés pénz is aránytalanul kevés kéz közt van felosztva, mit az okoz, hogy a' szorgalom, itt-ott bedugúlt forrásnál fogva, jótékonyágát a' hazában általányossággal szét nem áraszthatja. És a' nagyszerű kölcsönnek épen ebben fekszik legfőbb üdve, hogy e' dugúlt forrásokat korán fölnyitja 's a' szorgalom gyümölcseit a' hazában szétáraszthatja, mi természetesen a' pénzforgalmat is meg fogja óni megtululásoktól.

Egyébiránt a' pénzforgalom növekedésével 's így kamatláb csökkenésével, melly pénzt olesít, és árut, természetvényt drágít, mindenki nyerni fogna honunkban, kivéven azokat, kik minden szorgalom hozzájárulta nélkül, egyedül tüke-pénzeik kamatiból 's készpénz-fizetésből élnek. Amazok honunkban gyérek, ezeken pedig más uton segíthet a' haza. Mindnyájok iránt megnyugtathatjuk magunkat azzal, hogy őket is csak ideiglen sujtandja a' crisis 's legtöbbnyire épen náluk nem olly vékony a' czérna, hogy szakadjon, 's kiki inkább ohajtja, hogy egy két határt verjen el a' jég, mintsem országos szárazság uralkodjék. —

2) Vannak, kik így gondolkoznak: az országos nagyszerrü köicsön kitünőleg kedvez kül-és belföldi eladósültinknak, sőt egyrészen ezek kimentésére van számítva. Vajjon méltanyosság-é ezeket legyezgetni a' hazának, 's nembünösök segélyével bünösöket váltani meg? A' bünös gondoskodjék magáról, vagy viselje bünének terhét!

Valljuk meg, hogy efféle ellenvetést csak particularismusi szükkeblőség 's dolgok felületos felfogása szülhet. Egy nagyszerü köicsönnek azon jótékonyágát, melly a' haza egyes családának mintegy kiváltását 's erőre-segítését tárgyazza, alig tarthatjuk csekélyebb fontosságúnak, mint azon másikat, melly az országos befektetéseket tüzte ki czélul. Ne feledjük, hogy most átalakulásunk új aeráját akarván kezdeni, minden nemzeti erőt közfelvirulásra kívánunk felszólítani, felhasználni. Ezen működésnek szokatlan erőfeszítéseiről tehát, multa és jövőre nem vonhatunk következtetést. Eladósultaink, valamint jogszerűleg multa nem követelheték, úgy jövőre sem fogják követelhetni többé, a' nemzetnek reájok nézve olly kedvező figyelmét; mit most is egyedül átalakulásunk nemzeti egyetemesszemponcja teend szükségessé. Azon eladósültinknak földbirtokaik, kik a' külföldnek tartoznak, tulajdonképen csak geographice honéi; azok mintegy nemzeti elzálogosítások, miket ki kell váltanunk, hogy a' honnak többet jövedelmezzenek, mint mennyit a' zálogos öszvegek kamatai tesznek. Ezt most tenünk kell, különben a' nemzeti gazdagság és jóllét, mikre törekszünk, egyik fő tényezőjét mellőzzük el. Illy kedvelten operatióra a' honnak többé szüksége nem leend, mert a' haza nyo-

masztó viszonyai megszüntetvén, ezekre velniök az eladósultaknak többé nem lehet, 's kiki csak önmaga leendő kovácsa boldogtalanságának. 'S ki meggondolja ázsiai elszigetelt, megfogyott és rokontalan fajunkat, azon sajnos, melly hazánkra, nemzetiségünk hiánya miatt áradoz, 's honi életünknek már is érezhető idegen elemeit, nem fogja könnyelműleg mondogatni azt, hogy a' melly eladósult nem bírja magát rendezni, adja el birtokát, tán jövedelmét külföldön emésztő jövevénynek is, ki majd rendezni azt. Én magyart szeretek a' magyar hazában, nemcsak magul, de derekul is. Mert megtanított a' tapasztalás, milly nehéz nemzetiséget alakítani és fentartani, 's tudom: miként érdekességünknek nemzetiségünknel hatályosabb eleme nem lehet.

Méltánytalan tehát azon vád, hogy egy nagyszerű kölcsön csak az eladósult nagyobb birtokosoknak kedvezend. Én a' latifundiumokkal bíró olygarchiának barátja nem vagyok 's azt a' jelen esetben is, nem e' tulajdonságában, hanem a' haza tetemes constitutívumát tevő széles telkei irányában 's ezeknek honhozi viszonyában tekintem, 's kérdem: nem legtetemesebben szenved-e a' honi gazdaság az által, hogy éppen nagy birtokosai sínylenek leginkább eladósulásban? 's így a' haza legnagyobb része, fél vagy harmadrészben, elparlagulva hever? továbba az által, hogy nagybirtokosaink, kik tekintélyeikkel, befolyásaikkal gazdagságaikkal legtöbbit tehetnének a' haza fölvirágoztatására, jelenleg eszöket, erejüket, kedvöket nagyrészben csak terheiktől menekülésre fordítani kénytelenek, 's minden közáldozattúl remegnek? És valljuk meg, hogy miután a' nagy birtokosok legtöbbit járulandnak az országos kölcsön teherviseléséhez, sőt az első pár évben, eladósult olygarchiáinkat sujtandja legérezhetőbbképen az: nem éppen méltatlanul érendi őket annak némi jótékonyága is. Kik közelebb állnak a' kályhához, minden esetre előbb és inkább fognak fűtözni, mint a' távolabb állók; de csikorgó hidegben, bizonyosan ezeknek is érdekében áll, hogy a' szoba fűtve legyen.

3) Gyöngge alapu hypothecánkra és hitelünkre nem kapunk pénzt a' külföldtől, kormányi jótállás nélkül.

Kérdem: mi okunk van kételkedni e' részben? Nyújthat-e valami nagyobb bátorságot a' világ pénzeseinek, mint egy olly

nemzet garantiája, melly egyetemesen véve, mindenről inkább rovatnak meg, mint kötelezése meg nem tartásáról, mint igazságtapodásáról, vagy nagylelkűség hiányáról? Én úgy vélem, nemzetünk szava, kötelezése, mind formában, mind lényegben, a' legszilárdabb garantiát nyújthatja. Formában azért, mert törvényhozás útján 's így ország és fejedelem egyezésével fogván költetni a' kölcsön, nem függne többé kivetésre, kamat- és törlesztés-fizetésre, évek számára vagy kamatláb-leszállításra nézve, dicasterialis hosszas útu és sokszerü csatornákoni áteresztésektől, financialis operatióktul, politikai eseményektől'sat. Lényegre nézve pedig azért, mert egy 15 millió lakosú, ifjúi, bár szunnyadozó erejű, Európa egyik leggazdagabb tartományát lakó nemzetre nézve, melly évenként mindinkább megy kifejlésének elibe, a' lekötendő egy pár milliónyi évenkénti kamat és törlesztés, valóban nem életerőt felemésztő 's tulhajtott teherviselés. Valamint más részről európai pénzesekre nézve, kik gyakori zavarban vannak, nem tudván biztosan adni ki nagyobb tömegü pénzeiket, 40—50 millió, nem épen erőt vagy kedvet meghaladó öszveg.

4) Leghatalmasabb gát és ellenvetés, egy országos nagy-szerü kölcsön elfogadása és czélszerű felhasználása ellenében az, mire inkább felsehajtani, mint kielégítő czáfolatot adni lehet: hogy a' nemzet kiváltságos részének jellemét, a' fényűzés 's ellenében szegénység, hivatalvágy 's ellenében hivatalosztási tévesztések, megyei tisztválasztási visszaélések, elnemzetlenülés, oktatásra inkább mint jellemképzésre számított férfi-és teljesen elhanyagolt női-nevelés 's más egyebek, sokkal inkább alásülyesztették, mintsem az nagyobbyszerü vállalathoz kedvet nyerhessen 's huzamosb erő-és akarat-megfeszítéshez kitarító erélyt bizonyíthasson.

Vannak, kik Home, Hume, Stevárt után, még buzognak a' fényűzés szabadossága sőt jótékonyága mellett; 's nem tagadhatni, hogy egy művelt és gazdag nemzetnél a' fényűzés normalis állapot, mert forrásokat nyit mind kény-kielégítésre, mind visszaárasztásra. Illy nemzetnél, miként tengernél, rendes jelenség az ár és apály; sőt a' fényűzés nála, bizonyos fokig véve, rendesen arany korszaka szokott lenni a' nemesb szellemi élményeknek és művészeteknek. Illy korszak volt hajdan

Periclesé Athenében, a' két Medicie Flórenczben, Augustusé Rómában 'sat. A' hajdani, különösen görög fényezés, nemes irányú volt, mert köznép kegyét vadászva, ennek számára szerzett kéjeket, 's ápolta a' művészetet; nem is volt nemzetrontó, mert inkább gazdagok 's főbbek sájátja volt 's benn oszlatta fel inkább a' kincset, mint kiszivárogtatta azt. Mai fényezések ellenben, különösen XIV Lajos óta, köznép zsirján csillognak, 's végre is kiapasztanak minden jólléti forrást. Mig a' görög fényezés népszerűséget szerzetta' gazdagoknak, nálunk boszantó az; mert földhöz ragadt szegénységgel gögösködik szemközt. Nálunk, olly nemzetnél, melly borús hányatásai miatt egy századdal maradt hátra a' miveltségben nemzet-társaitól, mellynek minden gazdagság-forrása dugulvák, sőt még azok felnyitása eszközeivel sem bir, melly miveltebb szomszédjától, egyes kivételekkel, a' miveltségnek csak külső mázát és nem annak magasb szellemét 's lényegét kölcsönzé át, melly ezen álmiveltségnek csak szükségeit, azok kielégítésének forrásai nélkül csusztatá be; olly nemzetnél, mellynek sem kül-sem belkereskedése, melly még az iránt sincs tisztában magával-mihez? és miként fogjon? hogy rendes kerekvágásába jöheszen azon utnak, melly valódi miveltségre, nemzeti jóllétre, felvirágzásra vezet? — nálunk, mondom, a' fényezés folytonos érvágás és erkölcs-métely, melly a' kiaszott nemzeti testet vég sorvadás felé, a' lelket pedig eltörpülésre sülyeszti!

Illy körülmények közt szabad-é egyeseknek hidegen mondaniok: az én vagyonom megbirja fényüzésemet, másnak mi gondja reá? Szabad-é ezeknek feledniök azt, hogy kinekinek gazdagsága, egyszersmind a' nemzet özszes gazdagságának tényezője, 's ha amaz visszaárasztás nélkül fecséreltetik el, ez lopatik meg? Nem; ha gazdagok vagyunk, annál nagyobb köteleztetésünk hazafiaknak lennünk. És ha tekintetbe vesszük a' magyarnak még most sem szünő aggodalmát, minélfogvagyarmati függéstől remeg, nem kell-é minden iparral azon lennie, hogy ne csak politikai, hanem családi viszonyait is, külföldtől telhetőleg függetlenül tartsa fenn?

Ezen nézetek után, jöllehet meggyőződés az, hogy öszszeköttetésünk az ausztriai tartományokkal, sok részben tetemes gát ugyan — kivált ha, mit hinni nem akarunk, kormányunk

eddig gyakorlott alárendeltetési modorát megtartani törekszik — szabad és teljes fölvirulhatásunkra nézve; de más részről ezen összekötötésünk csaknem föltéte alkotványos fennmaradásunknak, 's ennél fogva inkább ohajtható a' vám-és más surlódási viszonyok alkuszerinti kiegyenlítése vagy megváltása, 's ennek erélyes 's ha szükség úgy hozza magával, diétai ajánlásokhoz föltételül is kötendő sürgetése, mint visszahatásokat idő előtt kelesztő modorhozi nyúlás — lehetetlen a' védegyleteknek, czélra és irányra nézve, barátjokul nem nyilatkoznom; mert ezek jótékonyságát nem kevésbbé helyezem abban, hogy a' lábrakapott és mételyes fényűzésnek, nélkülözésrei szoktatás által, némi gátot vetni törnek, mint abban, hogy védőleg a' honi műiparra szorítkoznak.

E' tekintetben barátja vagyok én az országos védegyletnek is, noha nem tagadhatom, aggodalmas. Az idővel, mellyben ez munkálatba vétetett, zajjal és rögtönzött tettelegességgel, melly a' szükséges előkészítéseket, honi erőt, jellemet és átalakulási körülményinket számbavenni feledte, 's a' nyilvános 's alattomos visszahatásokat fellázította; nemkülönbenalakjával, terjedelmével, melly végre is szilárdsághiányunkon, sokpézsma-adag mellett is, hajó-törést szenvedhet — teljesen megbarátkozni nem tudok. Ezeknél fogva tartok attól, hogy politikai tekintetben többet veszthetünk általa, mint nyerhetünk ipariban; továbbá, hogyha az országos védegylet, sikert ér, könnyen megcsökkenheti hazánknak 's különösen Pestünknek európai kereskedelmi súlyát; ha pedig sikert vesz, mi szokott szalmatüzeinknél nem lehetlen, károsan tünteti ki gyöngeségünket. — Megvallom, inkább ohajtottam volna, miután több megye alkotott már részleges védegyleteket, diéta befejeztével, egy középpontit állítani fel Pesten, kifolyásaul az iparegyletnek, melly amazokkal egyetértve viheté vala munkálkodását. A' lobbanás tán kisebb fogott volna lenni, de a' parázs alkalmasint több és tartóbb.

Hivatalvágy? Boldog isten! nálunk csak három faja van különösen a' fő-és alnemesi rendnek: egyik, melly hivatalt keres, másik, melly már kapott, és harmadik, melly E-zóp rókájaként áttall a' felérhetlen savanyú egres után ugrálni. És a' kormány újabb időkben, legjobb szándéka mellett is, többször tévesztvén el a' hivatalosztást, mint

hajdan, gyakran olyaknak osztá azt, kik nem bírják a' közvéleményt 's ekként míg egyfelől ohajtása ellen növeli a' nemzeti érdekek iránti közönyösséget, másfelől saját kárával nimbuszaiktól fosztja meg hivatalait. A' megyék pedig corteskednek 's restaurációikkal három évenként fejtegetik ama fontos feladatokat: miként kelljen közszellem nélkül alkotványoskodni? furokóssal tisztelni a' vélemény szabadságát és — sülyeszteni a' nemzet azon derekát, melly még egy időig majd egyedüli képviselője szabadságunknak?

Ezen kórjelenségek sokkal kártékonyabban hatnak a' nemzet jellemére, mint vélnők. Fényüzés, hivatal-kórság, csillogási vágy, 's miket előszámlálék, bizonyos kis körben forgó önzést, önszemélykéje körüli bibelést, korlátolt nézeteket 's hogy egy szóval mondjam ki: bizonyos általános kisserűséget szülnék a' jellemeben, mi észrevétlenül átmegy a' nemzeti életbe is, 's elhúti a' nagyobb szerű közszellemet. A' lélek színtugy megszokásnak bábja miként a' test; és színtugy megszokja magát kis körben raboskodtatni, miként hitvány baromfi, melly szorongni kezd, ha szűk udvara kerítésén túl talált téveledni. A' magyar, szűk udvaron jár feudális rendszere és kiváltságai kerítései között; ezen kapar, versenyg, olykor czivódik hitvány mag felett, 's bár kaphatná ezt is — mert az udvar meglehetősen ki van seperve — és mégis azt véli, hogy sas és sólyom gyanánt szabad, mert szárnyat hordoz ő is, és — repülhetne! Ezen nemzeti kisserűséget igen nevelte nálunk eddig, a' kormánynak, gyakran a' legkisebb részletig terjedt gyámkodása is, miszerint mintegy gyámszalaghoz szoktatva még mindig csak tipegünk lábainkon. Gyanús vala minden szabadabb, noha legártatlanabb mozdulatunk, féltékenység mutatkozott minden nemzeti erély jelenségére. Hála az égnek, hogy e' kor lefolyt 's kormányunk, levonván a' levonandókat, méltányosabbnak mutatkozik irántunk! —

Im' e' nemzeti kisserűség okozá azt, hogy 1741 óta semmi példáját nem adá nemzetünk a' nagyszerűségnek, hacsak a' banderialis játékosdít, vagy a' József halála utáni lázacskát nem akarjuk keresztelni annak. Alkotvány, vagyis ó fogalom szerint a' kiváltságos rend kiváltságának körülsánczolása, neki gyürközések, hogy majd a' jövő dietán teendünk, üzeneti, fel-

irati fogalmazások, miknek egyes szavaiban, kitételeiben, rezervátaiban, ovásaiban, vajmi nagyoknak képzeltük magunkat! országos küldöttségi vaskos munkálatok, miken most nőink kalácsot sütnék, majd elvjátékok, kikelések, gyanusítások, tacticátlan vitézkedések 's ezek közt hébehóba apró alalmazkodások a' nagy hon, a' nagy nemzet közjávára, valának diétáink és nemzeti közéletünk eddigi foglalkozásai! Illy kisszerűségekben vesztegessük é el továbbra is magunkat? Hogy jellemünk süllyesztve van, hiszem, de hogy elsüllyedve még nincs, még erősebben hiszem. Rázzuk fel magunkat 's tekintsünk tükörbe. De ebben necsak egyes hiányainkat lássuk, hanem egyetemes kisszerűségünket is 's ne altassuk el újra magunkat parányi egymásutánok gyógyszerzeivel. Egy nagyszerű kölcsön ne legyen óriási és veszélyeztető kísérlet nekünk. Én sem kívánnék kísérletet tételni nemzetem boldogságával; sőt nem hazafinak, hanem politikai szerencse-vadásznak tekintem azt, ki nemzete sorsát élre vagy kockavetésre kívánja állítani; de országos nagyszerű kölcsönnél, higyük meg, nincs annyi veszély — mert csak néhány milliórul és marok esztendőről, mik apróságok egy nemzet életéhez képest, van szó, — mint átalakulásunk sok más teendőinél; miknél ha időben, modorban, mértékben, föltételekben és garantiákban tévedünk vagy hanyagolunk, csepegés alól könnyen csorgás alá juthatunk. A' nagyszerű orsz. kölcsön, józan és kiszámított merés, nem kockavetés. Ugyanis miután érezzük, hogy jelen pangó állapotunk nyomasztó, sülyesztő 's ezért halaszthatlan orvoslásu, látjuk, hogy azon sem kormány, mellynek kincstára szinte nyomasztott állapotban van, sem idő magában, sem idegen nemtők nem segítenek; miután ma már a' gyekmek is tudja, hogy a' valódi szabadság, anyagi, szellemi és alkotványi erőink teljes kifejlészthetésében 's használhatóságában, nem pedig teher-mentességben és henye here-ségben áll; miután minmagunk javára biztos garantiák és bő visszaárasztások mellett áldozni, a' legbiztosb szerzemény; miután eddigi elforgáclásink használt eszközei soha célra nem vezettek: borzadozzunk é továbbra is egy nagyszerű eszköztül, mi minden mivelte nemzetek példája után egyedül mutatkozik célhoz-vezetőnek? 's borzadjunk-é tán egyedül azért, mert

megeshetik, hogy sülyedező jellemünk némelly példái után, a' nagyszerű kölcsön öszvege nem fogna kellőleg használatni fel? Nem mondanók-e botornak azon éhest és szomjast, ki a' kínálkozó terített asztalhoz egyedül azon okbul nem merne ülni, hogy majd megterheli gyomrát? 's inkább koplalna, ne-hogy visszaéljen az eledellel? Hacsak némelly garantiák állnak is kezünkben, képtelenség fölteni azt, hogy a' kincstár egész kölcsöne országos jótékonyság nyomai nélkül kallódhatnék el. Legfőlebb is az történhetnék, hogy hibás kiszámítások, részletekbeni tévedések, apróbb kijátszások, meglopátások, 's tán ideigleni sikerverztesek fordulhatnának elő kezelésben, vagy a' mirefordítás gyakorlati munkálataiban, mik a' nemzet élet-erejét megrontani nem fognák; azonban a' nemzetet további munkálkodásiban nagyobb ovatosságra ébresztenék. Másként fogna állani a' dolog, ha az orsz. kölcsön visszafizetésre és nem törlesztésre vétetnék föl. Ez valóban nem fogna lenni veszély nélküli kísérlet. Bizzunk tehát, noha ovatosan, önmagunkban 's ne kételkedünk, hogy erő és erély rejlik még bennünk, csak sülyedéss 's megszokott kisszerűségünk ne riasztgasson bennünket azok kifejtésétől 's czélszerű használatától!

5) Némellyeket, kormányunk irányábani viszonyunk aggaszt és sejteni látszanak, hogy a' kormány sem egy nagyszerű kölcsönnek, sem általában az országos kincstár-alakításnak nem barátja. Mert ugymond, az örökös tartományok érdekei azon elvet követetik kormányunkkal, hogy Magyarhon élelmentára legyen inkább Ausztriának, mint műipari vagy kereskedelmi versenytársa; 's már 1807ben kimondá a' kormány, hogy Magyarország és Ausztria közti vámkölcsönösség, a' birodalom rendszerével meg nem fér. Ennélfogva vagy el nem fogadandja kormányunk az országos kincstár akár kölcsönét akár más módszerét, vagy olly kezelési rendszert kívánand megállapíttatni reá nézve a' diétán, melly a' kormánynak mint végrehajtó hatalomnak engedvén által a' kiviteli rendelkezhetést, a' nemzetet megfosztandja minden szükséges garantiáitól a' felől, hogy a' nemzet pénze kellőleg kezeltetik 's egyedül azon czélokra fordíttatik, mikre az áldoztatott.

Igen fontos és aggodalmas ez ellenvetés, 's ha nem lenne alaptalan, gyászos is nemzetünkre nézve. Mert így a' kormány

csak játékát űzné ezzel, miután már 1802ben maga sürgette az orsz. kincstár-megalakítást, 's ezt 1843ban kir. propositióji közé iktatta. Így Magyarország gyámság alatti tartatása nemcsak rendszeresítve, hanem szinte odáig emelve fogna lenni, hogy a' nemzet önmaga anyagi iparáért, jólléteért se tehessen semmit. Így honunknak még sajnósabb 's dízstelenebb fogna lenni állása, mint legtöbb gyarmaté; mert ezek legalább tehénként jól tápláltatnak, hogy jobban fejthessenek. Azonban én illy mértékbeni aggályra e' részben elegendő okot még nem látok. Igaz, hogy a' legközelebb mult diétán olly felséges leirat jött az országos kincstár ügyében a' diétára, melly azt a' nemzet részéről majd minden garantiától, ugymint ellenörködéstől és fogható felelősségtől megfosztja; mi kevéssel tesz többet mint teljes megtagadás. De nefeledjük azt, hogy illy fontos, mind lényegben mind formában olly szülékeny és nagy jövődjű tárgy, annyira kiszorított mult diétánkon az időbül, hogy ügyében csak egy fölterjesztés tétethetett 's csak egy leirat érkezhett. Nagy fát pedig egy fejszevágással nem vághatni le. Nem kétlem, hogy kölcsönös további értesülések kívánt eredményre fogtak volna vezetni. Ugyanis egy országos kincstárban, különösen pedig annak nagyszerű kölcsönében, a' kormány maga nyer legtöbbet mind elvileg, mind anyagilag. Elvileg, a' mennyiben az előkészíti a' köztehveriselés elvét; anyagilag, a' mennyiben nevelvén az a' fizetési tehetséget, eszközli, hogy a' hadi adó, mellyért az orsz. jót nem áll, 's melly egy részben eddig rendesen beszédhellené vált, könnyebben 's biztosabban befizethetik számára; a' mennyiben a' kormány, az országos kincstár nagyobbszerű befektetései által sokat nyer mind földesuri, mind pedig kormányzasi és status-gazdasági tekintetben. Ugyanis azon befektetések jótékony kiárasztásai, emelendik koronai és magánybirtoki jószágainak jövedelmezését, megkönnyítik és olcsítják sói, bányai, katonai, hadi 's a' t. minden szállításit, fuvarozásit vizen és szárazon; nyer a' kül- és belkereskedés forgalma gyarapodásában, 's a' t. Sőt nyer a' kormány még szellemileg is, részint a' kormányzás minden ágaiban, mindinkább megalapulandó rend és normalis állapot által, melly a' munkát és vesződséget csökkenti, részint pedig azon bizalom, hála és szeretet érzeményi által, miket iránta a'

haza jóllétének 's felvirulásának érzete szülné a' honi keblekben; míg most künn és benn számosan találtatnak, kik zsibbadásunkra nézve, azt is igazságtalanul kormány rovására hajlanak róni, mi nem az ő bűne. 'S lehetne é képes kormányunk Europa előtt magára vonni akarni azon vádat, hogy legszebb, legerőteljesb tartományát, melly veszély idejében legfőbb, leghűbb támasza trónjának, örök kiskorúságra 's pauperismus nyomorára kívánja kárhóztatni? Illyesmit hinnünk valóban jelenleg nincs alapos okunk. Én a' jóakarotnak, némi ellenhatási költegetések daczára is, több jeleit látom kormányunkban, 's habár alkotmányos nemzetre nézve, kortátlan hatalom irányában, mindenkor szükségesnek tartom is az ovatosságot, de bizodalmatlanoknak lennünk iránta, 's minden lépteiben lépvevesszöt látnunk, csupán ellenzéki viselkedésgől nem szabad; 's az országos kincstár ügyében legkevesebbé, miután e' részben a' kormánytól nem sympathiát vagy valami nagy jótéteményt, hanem csak maga érdekeinek józan kiszámítását, csak igazságot, méltányosságot, 's miután e' tárgyban, mondhatjuk, ő tevő az első lépést, szó-beváltást kívánunk.

'S nem áll az, hogy az ausztriai örökös tartományok veszténi fognának, az országos kincstár befektetései 's iparunk és kereskedelmünk élénkölése által. Mert noha eleinte megszorítná is némileg iparukat és kereskedésüket versenyzésünk; de az arány nem fogna felbomlani, miután az élénkölt és nemesült természet, jobb közlekedések, nyitandó új piacok, mik nekik is szolgálandnak, nagyobb fogyasztást fognának előidézni honunkban 's pénzesb vásárokat nyitni számukra. Egyébiránt a' mi versenyzésünket bőven ki fogná nekik pótolni az, mit felvirulásunkkal más nemzetekkel versenyzésre nézve nyerni fognának. Ugyanis tőlünk jobbnemű termékeket kapván, azokat jobban feldolgozva — mert versenyzés emeli a' műipart — honunkon keresztül jobb közlekedési eszközöken szállíthatnák be és ki tenger felé. Végre az erőre kapott magyar, jobban segíthetné elő az örökös tartományok azon köztelherviselésit, mik az egész birodalom érdekében történhetnek, vagy annak külbátorságát 's a' trón fényét illetik.

Mi a' kormánynak kincstár-kezelési befolyását illeti, itt is kölcsönös méltányosság a' legbiztosabb kiegyenlítő. Valamint a' nemzet méltatni tartozik azt, hogy a' magyar királynak mindenre nézve, mi országos ügy, fő felügyelési joga van, 's egyszersmind mint végrehajtó hatalom kezelőjét, őt illeti a' statusgazdaság kormányzása is, hogy a' törvényhozásnak is egyik részét teszi 's végre köz- és családi birtokai az orsz. kincstár terheit viselendik: úgy viszont a' kormány nem mellőzheti ezen nézeteket, hogy a' diétán, mind kinevezésnél, mind hivatal-osztásnál fogva, befolyása igen nagy, 's ennél 's illetőleg két vetőjánál fogva nem könnyen hozathatik reá nézve káros kincstári törvény; hogy a' végrehajtó hatalomnak oeconomiai része csakugyan minden mivelte alkotványos nemzetnél felelősség alatt áll, hogy ennek még inkább az alatt szükség állania oly pénzre nézve, mit a' nemzetnek eddig adómentes része a' nemzet javára áldozattal adott össze; hogy ezen felelősség nem lehet csupán virtualis és irott malasztú, hanem annak olyannak szükség lennie, mi a' nemzetet a' kellő kezelés és törvényszerinti hovaforítás iránt olly teljesen és valódilig biztosítsa, hogy eltulajdonítás vagy visszaélés esetében magának teljes elégtételt és kárpótlást is szerezhessen. 'S illy felelősségi és ellenőrködési kikötést a' kormány maga sem ellenezhet; mert ez neki saját érdekében fekszik. Kölcsönös bizodalom a' legerősebb láncz nemzet és kormány között; mire itt annál nagyobb a' szükség, hogy az országos kincstár feladata kényes, 's a' monarchia eddigi rendszere igen ollyformán látszott mutatkozni, mintha Magyarhon műiparának és kereskedelmének, amannak viszonyában nem volna szabad felvirulnia. Nem tagadhatni, hogy a' felemelt só-ár 11 krjának, 's nemzeti gárda alapítványának eddig elmulasztott számadása is aggályt támasztott. Nevelte ezt, a' vámviszonyok kiegyenlítésének több diétárolí elbalasztatása. Illy körülmények közt, az orsz. kincstár-kezelésnek fentebbi biztosítása nélkül, alig lennének jövődöre nézve is kikerülhetők a' bizodalmatlanság surlódásai, miket telhetőleg kikerülni szükséges. Annyi bizonyos, hogy a' nemzet, maga kincstárára nézve, 1792: 14d. forma biztosítással be nem érheti; 's teljes reménnyel lehetünk, hogy mind az 1723: 99, mind 1790: 21 és 67 törvényczik-

kelyek szavainál fogva, ezen országos kincstár szabad regulatioja és dispositioja a' nemzettől megtagadtatni nem fog. Ennek megtagadása által magát fogná compromittálni a' kormány Európa és nemzet előtt, mit loyalis kormányunkról egyáltalában feltennünk nem szabad 's alapunk sincs még reá.

6) Egy nagyszerű kölcsön jótékonyságának csaknem mulhatlan föltétele: a' folyvást tartó és political crisisektől ment béke azon évek alatt, mik annak letörlesztésére köttetni fognának. Mert háború vagy más crisis esetében, honi új áldozatokra leendne szükség, miket meghozniok a' kölcsöni kamat és törlesztés által kimerült honlakosoknak, nem fogna állani erejökben.

Üdves ügyeknél nem vagyok nygvan barátja a' gánckodó casuistikának, azonban nem tagadhatom, hogy olly hosszú időköz alatt, a' háborúk és political crisisek nem lehetlenek. De kérдем: az é egy józan fő működésének logicája, hogy rendes számvetését, normalis eljárását elvesse csak azért, mert közbejöhethető rendkívüliség, ideiglen abnormis helyzetbe hozhatja működését? Hiszen gazdaság, müipar, kereskedés, vagyis egy szóval szorgalom, mindenkor békének voltak és lesznek malasztjai; e' szerint miután háborúk örök átkai a' nemzeteknek, az ezektül-rettegésnek örök pangásra kellene amazokat kárhoztatnia. Én inkább azt vélem, ama remegést sürgetésnek kell vennünk arra, hogy drága időnket addig használjuk, míg a' kilátások kedvezők. Azonban minden esetre szükségesnek tartom azt, hogy a' nagyszerű kölcsön összegéből egy tartalék pénz-tár alakíttassék.

VII.

Miután az egyenes kivetés rovatai közt, mindenkor eredhetnek behajthatatlanságok 's erednek is; noha szigoru törvények és szoros személyes, nem pusztán hivatalos felelősség mellett, aránytalanul kevesebbek, mint eddigi ajánlatinknál szoktak: ezen behajthatatlanságok 's más eredhető károsodások pótlására 's mennyiben ezek ki nem meritnék a' jövedelmet, tartalék-összeg növelésére, rendelhetne a' törvényhozás, né-

melly indirect adózásokat is. Ilyen jövedelem források lehetnének:

a) Lajstromozási díjak, minden birtok-változástól, vagy is ugynevezett laudemiumok.

b) Percent, vagy önkénytes ajánlás, minden véletlen nye. reménynél, örökösödésnél, mit szerencse kedvező kénye dobott valaki javára elő 's miknél a' kedély hajlób, közjóért is tenni valamit a' sors ajándékozásából.

c) Taxák olly fényűzési czikkektől, mik inkább tulmivelt, tulhajtott izlésnek kinövései, mint szükség vagy kényelem tárgyai, 's miket hazánk nem nyújthat még.

d) Absentismusi díjak.

e) Czimektől, rend-decoratióktul is fizettethetnék valami az ország kincstárába.

f) A' só felemelt ára, és mig fenállnak: a' honfusitási taxák, mik szinte az országos kincstár kezelése alá rendeltetnének.

Ezekhez jöhetnének még a' vámok, hogyha azok megváltatnának. Többeket is köthetne ezekhez a' törvényhozás bölcsessége; például: papi jóságok congruáit, megürült papi jóságok jövedelmeit, vegyes donációk pénzeinek egy részét, pályinka-accisákat, nemesek harminczadtóli mentességének eltörlését a' törléztési évekre 'sat. Az 1741-ben javasoltatott taxa-emelést azon egyházi hivataloktul, miket külföldiek kapnak honunkban, ezek sorába utalványoztatni nem kívánom, mert magok az illy hivatal-osztások is törvény-elleniek. Ellenben használtathatnának ide olly alapítványok, miknek rendeltéseik megszűntek, továbbá azon pénzbeli büntetések, miknek egy részét, minden igazság-kiszolgáltatás józan logicája ellenére, a' törvény az ítéletet mondó bírónak adatni rendelte; és a' végrendeletek némi taxái, mik épen nem fognának ellenkezni törvényeinkkel és szokásainkkal, miután clerus seminariumnak, polgárok városi kórháznak, végrendeletileg hagyni köteleztetnek. És ha ez zárt testületek, kasztok irányában történik, sokkal jogosabban történhetik egytetemes hon irányában. Az azonban már ezen sorjegyzékből is látható, miként nagyrésze ezen indirect adózási forrásoknak, nem egyéb virtualitásúal, 's kevéssel több még jelenleg, mintha holdbeli birtokunkra ten-

nénk utalványozásokat; azok, noha igazságosak, még előbb kivivandók. Valamint abban sem kell csalódnunk, hogy kelleltinél többet számítsunk az indirect adókra; mert legtöbbször bizonytalan jövedelműek azok, 's a' szükséges ellenőrség és kezelő számosabb személyzet, nagyrésztét fölemésztik azoknak.

Érintém főlebb, miként az országos kincstár tervének diétán kidolgozott részletei, legnagyobb részben meg fognának maradhatni a' nagyobb szerű országos kölcsönnél is. Legyen azonban szabad ezen részletekre nézve tennem némely észrevételeimet.

1-ör is, mi a' hitelintézetet illeti:

a) olly alakban, mint az tervezve van, kevésbé fog nézetem szerint, megfelelni feladatának. Tudniillik feladata az fogna lenni, hogy a' földbirtokos iparát minden nyügeitől feloldozni 's gazdaságát felszerelni segítse. Ugy de ha a' terv szerint, eladósultaknak nem ad kölcsön, szép részét a' földbirtokosnak emancipálatlanul hagyja. Továbbá a' gazdának, főképen honunkban, hol csekély fogyasztás miatt a' természetvénynek ára nincs, olcsó pénz kell, rajta csak olcsó pénz segíthet. Ha nemzet nagy tömegben vesz pénzt kölcsön, jutányosb kamatlábbal kapja azt, mint kisebbben egyes fognák kaphatni. 'S ha teszem félperccenttel adja ki fentebbi pénzét egyeseknek, mint maga kapta, még jutányos és jótékony marad a' kölcsön egyes földbirtokosra nézve is; részint azért, mert törlesztésre nyeri azt a' nemzettől, részint mert maga saját hitelére, tán illy kamatlábbal sem birna kapni kölcsönt. Azonban a' hitelintézet 5°/_o kamatot követel a' maga kikölcsönzéseitől. Ez gazdának sok; mert ha hozzávesszük a' kölcsönvételekhez tervileg kötött költségeket és fáradaimakat, a' kamatláb nem leendő olcsó, 's főképen kisebb kölcsönöknél nem fognák megérdemlenni a' vesződéséget. Tekintsük ezt közelebbről. A' kölcsönért folyamodónak költségébe kerül: aa) a' királyi táblai bizonyítvány; bb) kerületi táblai bizonyítvány; cc) megyei bizonyítvány a' felől, hogy nincs pör ellene; dd) betáblázási kivonat; ee) törv. hatósági bizonyítvány a' felől, hogy képességgel bir és birtokban van ff) 1840: 21 tcz. szerinti összeírás és fölméretés; gg) ismét bizonyítvány a' felől, hogy telekkönyvbe bejegyezve áll; hh) ügynök becsüje a' hely színén; ii) igazgatóhoz teendő utja a'

pénz-fölvétel végett, mi ha messziről esik, nem épen csekélység; kk) törvényes bizonyság, mellynek jelenlétében a' kötelezvényt aláírja; ll) a' kölcsönt magára betábláztatja; mm) telekkönyvbe bejegyezteti; nn) leiratások 's más scripturasticumok is pénzbe kerülnek; oo) pénzfölvételnél újra kellene bizonyítványok: kötelezvény-betáblázásáról, bejegyzésről, 's mind törvényhatóságtól, mind törvényszékektől a' felől, hogy azóta pör ellene nem indított; pp) $\frac{1}{4}$ % beszámítási díj és 2% tartalék-tőkei díj letartóztatnak a' kölcsön tőkejéből; qq) fél-évenként előre kell fizetni a' kamatot és törlesztést, és így ennek félévi kamatja ismét költség; rr) kamat és törlesztés lefizetések végett fél-évenként vagy Budára kell utaznia, vagy a' kijelölt hat hely egyikére, mi ismét költség; valamint új költség az is, ha nem Budán fizettetvén a' kamat és törlesztés, jelentést kell tennie Budára 's egy hónappal előbb fizetnie le amazokat; mert újra kamatnak és törlesztésnek egy hónapi kamatja vesz el; ss) minden részletes lefizetés, vagy kötlevelnek kivétele, egyegy budai utba és költségbe kerül; tt) ezeken kívül minden osztályi, öröködési, birtokváltozási bejegyzések 's följelentések költségbe kerülnek. És ezen költségek egy része, egész az ii-ig, mind veszőbe megy, ha a' kölcsön meg nem ajánlatik.

Nagy hiánya az a' diétai tervnek, hogy némelly eljárási 's bizonyítvány-kiadási díjakat meg nem határozott a' törvényhozás 's e' részben a' folyamodó, zsarolásnak vagy álszemérmű zaklatásnak marad kitéve. 'S milly nyomasztó és határozatlan kötelezés az reá nézve, hogy az adós tartozik magát alávetni az intézet minden törvényszerű határozatának, mit előre nem tudhat! Nem minden, mi törvényszerű, egyszersmind a' kölcsönvevőnek körülményeibe illő. Kellemetlen az is, hogy a' lekötöttjóságnak, jövendő, tán gyermekek közti osztálya is, a' 38 és 39 szakasz szerint, az intézet beléegygyezésétől függ. Egy szóval: én hitelintézetünknel, a' kikölcsönzési okadást, szinte a' körülményességig tulvittnek és nyomasztónak találok.

b) A' hitellevelek kibocsátását alkalmasnak vélem ugyan, de főkép mindgyárt megindításkor, az intézet fő munkálati forgalma tengelyeül nem ohajtanám vétetni azokat. Hiszem, hogy miután ország áll jól érettök, idővel tán agióval is ke-

lendnek 's kiadandják a' külföldnek fizetendő leszámítási díjt; de már forgalomban álló bécsi bankjegyek irányában, miknek folyami értékek politikai eseményektől és kincstári körülményektől is függ, nagyobb mennyiségben bocsátni ki hitelleveleket, nem tartom veszélyeztetés nélküli munkálatnak, sem honra sem magányosokra nézve.

c) Törvényhozásunk, a' hitelintézzettel, mit mondani szokták, két legyet kívánt ütni egyszerre; tudniillik annak munkálatával közvetve a' telekkönyvet is be akarta csúsztatni. Szent a' cél, mert hiszen a' földbirtok ingósítása, minek szüksége olly égető, telekkönyv nélkül, képtelenség. De célra vezető é e' végett a' választott eszköz? Ha csak az használja hazánkban a' telekkönyv hitelét, kinek néhány év alatt kölcsönvételre van szüksége, 's e' végett hitelintézzetre szorul, nem leend általános a' telekkönyv behozatala, 's hosszú évek során is alig birandjuk némi sikerét; azt számba sem vevén, hogy az egyenkénti részletes fölmérések, becsük, 'sat. sajnósbab költségeikbe kerülendnek, az egyes, különben is megszorultaknak. Én azt vélem ott, hol ezer üdv és szükség parancsol, ott, hol az alapot már birjuk, metszeni szükség a' csomót, nem bibelődve oldozgatni azt. Mondja ki a' törvényhozás, a' kitézött határidő alatt, mulhatlanul az egész hazában végrehajtandó kényszerített tagosztályt és arányosítást, 's biztosan megnyerendi a' telekkönyvet, sőt mellette sok egyebet is. Nevezetesen:

aa) nyerend a' haza egy telhetőleg tökélyes catastert a' nélkül. hogy az neki milliókba és drága évekre kerülne; azt nem is említve, hogy miként Frankhon és más országok példája mutatja, az országos költség és felügyelés mellett eszközleendő fölmérések, soha sem olly biztosak, mint hol privat érdekek ellenörködnek felettök. Nálunk már 1723-ban megrendellett az orsz. özszveírás, de nem történt, 's tán jobb is, hogy akkori nézetek szerint, nem történt semmi. Azonban jól lehet nem kívánom is jelenleg, teljes catastertől függeszteni fel országos kincstári teherviselésünket, mert a' kívivando sok üdv tekintetéből, nem halunk belé, mint eddig sem haltnak, egy kis ideiglenes aránytalanságba, mi csak a' mult dié-

tai kivetési kulcs szerint is, nem fogna igen aggasztó lenni; de erősen hiszem, hogy a' catastert végre sem fogjuk kikerülhetni. Már pedig csak illy tagosztályokból kifolyó 's telekkönyvek által utánpótoltt catastro fogja idővel nyújthatni kezünkbe, minden közteherviselés kikerülhetlen előzvényét, az igazságos kivetési kulcsot. Jelenleg, mi rovatba és tulajdonosságra fogjuk kivetésünknel például vehetni, hogy egyebet ne említsek, félbitangban álló közös legelőinket 's közlegelőül is szolgáló erdeinket? m ik mintegy 50 millió holdainkból 8 millióra ütnek 's így közel egy nyolczadát teszik hazánk föld-terének?

bb) Csak illy kényszerített tagosztályok és arányosítások után, fogjuk bírhatni a' honnak földbirtoki biztos statistikai adatit 's hazánk e' részbeni általános áttekinthetését.

cc) Nem szükséges fejtegetnem, azon számtalan előnyt és üdveket, mik illy tagosztályokból a' mezei gazdalkodásra kifolyának. Azok leghatalmasb rugóji fognának lenni a' nemzeti gazdagság gyarapulásának. Biztosan tudnia mindenkinek: mi sajátja? 's azt egy tagban, idővesztés nélkül és szabad belátás szerint használatnia, kiszámíthatlan nyereség honra és egyesre nézve!

dd) Illy kényszerített tagosztályok, végkép elhatározván a' közbirtokosság 's ez és jobbágy közti birtok-viszonyokat, mik folytonos surlódás mótelyei hazánkban, igen jótékonyan fognának hatni a' nemzet erkölcsiségére 's megszűlni a' rokoni, baráti és szomszédi békét és egyetértést.

A' tagosztályt, megengedve, már kimondá törvényhozásunk, 's így az alap már letétezt, sőt számos tagosított helységben bírjuk is már annak üdveit. Hogy azt a' törvényhozás egyszerre kötelezőleg ki nem mondá, oka egyedül az érdekek féltékenysége 's azon hiedelem vala, hogy idővel a' tett próbák és jótékony példák önként megszülennek a' közohajtást 's előkészítendik az általános megrendelést. Most már egyedül apró önzések lidérczkedései hátráltatván a' tagosításokat, eljött az idő, mellyben biztosan kimondhatná a' törvényhozás, miként ezentul a' tagosztályt, egyik vagy másik félnek kéruie nem szükség, hanem annak bizonyos kitézett idő alatt, akarják nem akarják a' felek, mulhatlanul eszközöztetnie kell, olly formán, hogy az e' körül szükséges marhás és gyalog mun-

kákat a' jobbagyság, a' pénzbeli költségeket pedig az uraság vigye. Tán egyéb megkönnyítéseket is rendelhetne a' törvényhozás bölcsessége.

Nem tagadhatom, hogy én az országos kikölcsönzéseket még most eleinte inkább ohajtottam volna, nem hitelintézet, hanem egyszerű adósság-mentési 's felszerelési kikölcsönzések alakjában eszközöltetni, még pedig nemcsak kellő bátorsági biztosításra terjesztve ki az országos szoros ügyelést, hanem különösen arra is, hogy a' kölcsönvett öszvegek, mulhatlanul és kötelezőleg csak ama két célra fordittassanak a' magányos honfiak által. Ez nem gyámkodás, hanem közanyának, a' honnak gondoskodása. 'S nem tette-é ezt más egyes eseteknél is a' törvényhozás? például: nem korlátozta-é egyesek visszaélhetéseit az erdők használásában, a' sequestrum tárgyában? 'sat. E' tekintetből már az 1827-diki orsz. kincstári küldöttség is azt javasolta „hogy az alakítandó orsz. kincstárból azok nyerjenek praefereuter kölcsönöket, de quibus positive constitit, hogy gazdaságaik javítására, felszerelésére fordítandják azt.“ A' fényűzés annyira megrongálta jellemünket, hogy mint az orsz. kincstár és hitelintézet kidolgozott szabályai bizonyítják, pénz dolgában, egyáltalában nem bízunk egymásban. 'S nem fogna-é keserű hűtlenség lenni egyes honfiak és célölő veszteség a' hon részéről az, ha a' nemzetnek általános áldozata, sikerben könnyelműleg kijátszatnék? —

Egyébiránt tervezett hitelintézetünk ellenében, mindenkör az fog fő ellenvetés maradni, hogy az nem gazdaságos. Mert hitelleveleitől 5% kamatot fizetend, még pedig nagy részben a' külföldnek, mitől 3—4 percentre pénzt kaphatna eleget. 'S mi okozza ezt? Egyedül az, hogy valami nagyobb-szerű kölcsönbe bocsátkozni 's huzamosabban terhet viselni remegünk 's inkább — fillérezünk! Nem ohajthatóbb-é, hogy körülményinkben a' haza, inkább mint közanya nyujtsa önkára nélkül segélyeit maga fainak, mintsem mint banquier a' maga adósainak? — Azon esetben, ha kormány irányában, a' hitelintézet viszonya tisztába nem hozathatnék, inkább ohajtuám azt egyesületi téren, mint alkotvány-ellenesleg törvényhozásin létesíttetni.

2-or Megyék osztályozására nézve, azon kérdés számbavétele mellett: van-e a' megyének piacza, vagy nagyobb közlekedési eszköze? a' földbirtok-osztályozás kulcsául megvallom, inkább ohajtanám felvételni azt: mennyi magot ad termésül a' föld? mint azt: mennyi készpénzt hoz be? 'S ez nagyrészen áll a' megyei egyes kivetésnél is. Mert a' föld haszonbérleői jövedelmezését nemcsak a' föld minősége, hanem még inkább az azt környező szorgalom, vagy föld szükléte szokta okozni, 's megtörténhetik, hogy teszem: Pestmegyében fentebb fog kiadhatni bérbe, egy veresvári sovány holdföld, mit szorgalmas sváb mivel, mint a' györgyei kanaáni föld. 'S méltányos-e a' szorgalmat rónunk meg a' természet önkéntes jótéteményezése irányában? Erre annál nagyobb tekintettel szükség lennünk, minél huzamosb idejű a' közteherviselés. Ugyanis azon földbirtokosnak, szorgalom gyarapodtával csakugyan biztosabb kilátásu jövendője van, kinek fölösleg bő a' termése, mint ki csak azért kap jelenleg nagyobb haszonbért, mert a' föld, vidékében szűk 's jelenleg a' művelési szorgalom élénkebb.

Kérdésbe lehetne venni azt is: ha nem fogna-e tanácsos lenni mindenféle önkény és nyomasztások kikerülése végett — mert egyes megyék szűkebb térein sok érdek-surlódás és egyes zsarnokság játszhatja szerepét — az 1828-ki öszveírás alkalmakor, de kissé felületesen használt ellenörködést is használni, a' kivetés valamelyik stadiumában, jobb rendezéssel, tudniillik a' szomszéd megyékét?

Egyébiránt, ha az orsz. kincstár ajánlatának csak nyomorú 3 évre kell kiterjednie, valóban nem érdemes ehhez azon sok vajadás, költség-idő- és munka-fecsérlés, miket tőlünk ezen parányi ajánlat előkészületei el fognanak rabolni. Például az időre nézve: a' diétai kidolgozás szerint, mondhatni fele, ha nem két harmada a' három évnek, az ajánlat munkálatiban veszne el. Diéta-berekesztés után, legalább egy hónap kell relatióra és rovatok közlésire; 15 nap mulva kezd a' megyei küldöttség munkájához. Legalább is kell egyegy megyében középszámítással 4 hónap, míg ez az öszveírással, tudniillik: mennyiség-nyomozással, haszonvételek kiszámításával, földek

osztályozásával, köztelherviselés alá nem tartozó földek elkülönítésével, személyek öszveírásával, térképek, osztálylevelek, számadások, szerződések 's tán levéltárak áttekintésével, tanuk ki- és szakértők meghallgatásával, térképek, telekkönyvek hitelesítésével, tán fölméretésekkel is, hiteles másolásokkal 's kivetéssel elkészül. A' kivetés ismét négy hónapig tétetik ki a' megyénél a' végre, hogy reá mindenki megtehesse észrevételeit. Ezek kiadatván az öszveíró küldöttségnek, ez azokra nyilatkozást ad. Erre kell mintegy 15 nap, sőt ha sok az észrevétel, egy hónap is. Ekkor az átvizsgáló küldöttség megy ki hely színére 's felvilágosítást ad. Ez ismét körülbelül egy hónapot visz el, ha többfelé kell járni a' küldöttségnek. Mindezek a' törvényszéken fölvétetvén 's elítéltetvén, az öszveírás kiigazittatik, mi ismét néhány napba kerül. Mert mind ezen eljárásokra nézve ne egyes helységet, hanem egész megyéket vegyünk fel, 's ezek közt olly terjedelműket is, mint Bihar, Nyitra, Pest. Igaz, több küldöttség is fáradozhat a' me g y é b e n e g y z e r r e; de mennyi a' baj ez esetben az egyformaság eszközlésével! — Törvényszéki megállapítás után a' számvevő dolgozik a' kivetésen 's ez közgyűlés elibe jó. 'S hát ha még ez hiányt talál benne? Ezután 30 nap kell az individualis kivetés kinyomatására. 'S végre jó a' behajtás. Az évenkénti kiigazítás és öszveírás ismét kétkét hónapot vesz el, mi három évre félétet tesz. De ezt ismét referálni kell a' közgyűlésen; mi után az alispán a' küldöttséggel megteszi a' kivetést 's annak kiigazítását. Erre kell legalább 15 nap. Ez három évre újra 1½ hónapot tesz. Ezután exactor teszi meg a' kivetést, mi három évre ismét 1½ hónapot vesz el; 's még ezen exactori kivetés is közgyűlésre vitetik. Sőt még a' kiigazítás ellen is folyamodhatni. Vegyük ezekhez a' behajtást, pénz-beadást, kezelést, mi végett dicasterialis ág és országos testület állítatnak fel 's látni fogjuk: milly öszszefont gépezet, mennyi járás kelés, mennyi idővesztés és fáradalom, nyomorú három évi subsidiumocskáért! — Mi a' költséget illeti: vessük fel az öszszeíró küldöttség fuvarozását, napidíjait, elfogadtatását, tanuvallatásokat, hitelesítések költségeit, lajstrom és nyugtatványok nyomatását, perceptorok fizetéseit 'sat, 's mindezt me-

gyéenként, királyi városokként 's meggyőződünk a' felől, hogy sovány görös-lóhoz kissé drága a' kötőfék! Igaz, hogy mind-ezen fáradsalmak, idővesztések és költségek, kikerülhetlen járuléka a' közteherviselésnek, 's egy nagyszerű kölcsön huzamosb éveire nem is sokalnék azokat, de három évrei ideiglenes és bizonytalan sikerű teherviseléshez, igen.

Egyébiránt azon esetben, ha a' törvényhozás az országos kincstár alapjául a' nagyszerű kölcsönt fogadná el, a' kivetés évenkénti kiigazításai — kivévén tán az osztályok változtatását — fölöslegesegek, sőt csüggesztők fognának lenni. Igen megnyugtató az, ha valaki huzamosb teherviselésnél, némi biztossággal előre tudhatja: mi leend terhe? 's e' részben Széchenyi gróf telekdíji garasai nem megvetendők. Azonban igazságelleninek vélelem azt is, hogy előre egyszerre változhatlanul határozassék meg: ki mit fizetend évenként az egész törlesztési idő alatt, és ezen járandóság még azon esetben se változék, ha tán néhány év alatt valamely országos befektetés, tesszem: csatorna, vaspálya, vagy felállított nevezetes gyár jótékonyasága által, a' birtok jövedelme kéthárom annyira rugott volna is fel. Legzeleszerűbbnek vélném ez esetben 8—10 évi cyclusonként tételni meg a' kivetési kiigazításokat.

3-or A' kezelésre nézve. Miután az országos pénzügyi munkálat alapja ez uttal vettetik meg, természetes, hogy annak alkotványos szellemben szükség történnie, ha némelly hiányai fenmaradnának is. Hiányt könnyebb pótolni, mint tévesztett vagy elhanyagolt szellemet. Tehát kormányunk irányában tisztába szükség hoznunk a' kezelés dolgát: miről már szólottam. Azonban más részről ovatosaknak kell lennünk, nehogy a' kezelés felelősségének határit tulterjeszszük, mint igazságos vagy hon javára üdves 's kezelőink kezét károsan megkössük azokkal. Egy legyen a' felelős, ez helyes; mert erkölcsi testet bajos feleletre vonni. De ha erélyt, kiviteli ügyességet, sikert várunk ezen egytől, tehetőséget, tért, kört, szabad mozoghatást is engedjünk munkásságának. Tehát ovakodjunk szinte odáig akarni terjeszteni ki a' felelőséget, hogy a' kincstár-igazgató, még a' gyakorlati munkálkodásokban történhető gyarlósági tévesztésekre, tán emberei történetes hibáira

's előre nem látható eseményekre is, — miket a' diéta kezelési szerkezetében a' „gondatlanság“ szó nem egészen látszik kirekeszteni — feleletre vonható 's büntethető legyen. Tévesz-
téseket teszünk saját legérdekesb dolgainkban is. Vétkes hanyagság, hüllenség, hivatalos visszaélés és törvényszegés, elégséges rájárási felelősségnek. Azóban megvallom, azon esetben, ha az ország minden kijelélése nélkül, egyedül a' kormány nevezné ki az igazgatót, még az ügyetlenség rájárást is azokhoz ohajtanám csatoltatni; ez nem több, mint igazságos. Törvény által kössük meg az igazgatót, de csak elibe szabadó teendők kijelölései és irány-adásai, nem pedig kivitelek részletei által; mert a' kötött kezek kevesebbet hibáznak ugyan, de nem is igen tesznek különöt. Legfontosabb időszak lévén a' kezelésre nézve a' diéták köze, ovakodjunk, nehogy ezen időre felügyelés vagy ellenőrség ürügye alatt, csakugyan erkölcsi testületnek, legyen az bár dicasterium, olly hatalmat engedjünk a' felelős igazgató felett, melly a' maga rendeleteivel annak egész felelősségét paralyzálhatná.

4-er A' mirefordításra nézve — Háromféleképen ohajtanám használtatni az országos nagyszerű kölcsönt:

a) Tartalék-összevétel (Reserve-fond) öt millió forintot kívánnék külön kezeltetni. Ezen összevétel végrendelgetése fogna lenni: véletlen nehéz idők esetére a' honnak segélyt nyújtani 's azt újabb áldozattól fölmenteni. Szükségig a' tőke, kamatok és ezek kamatai által szaporíttatnék; addig pedig ezen pénztár minden pénzei, biztosítások vagy jótállások mellett, törlesztésre 's csak annyi percentre, mennyibe magának a' hazának esik kölcsöne, előlegezésekre a' szerint fordíttatnának, hogy kamat és törlesztés által, főkép az első éveken a' kölcsönvevők minél kevésbé terheltesenek. Alapszabályul lehetne ezen előlegezésekre nézve tenni azt, hogy azok különösebben olly gyárookra, vállalatokra, intézetekre tétessenek, mik a' hazának szükségesek 's annak félvívülésára munkálnak, mik azonban a' hon közérdeke mellett magányosoknak jövedelmeznek, de magányosak erejével nem létesíttethetnek. Hogy az öt millió tőke, csak egy pár évtized alatt is, ha addig veszély nem éri a' hazát, tetemes összevételre fogna felugni, kétséget nem szenved, 's addig mennyi üdvest fogna segíteni létre!

b) Különösen urbér váltsági előlegezésre ohajtanám, a' nagyszerű kölcsönnek a' legutólsó befektetésekre esendő néhány millióját fordíttatni oly módon, hogy a' telhető legjutányosabb kamatra 's legkönnyebben viselhető törlesztésre adatnék az ki a' magát megváltani kívánó jobbágyságnak. Ugyanis az urbér-váltság kettős tekintetből tartozik a' hon alap-teendői közé: aa) mint szabad földet és szabad kezét alkotó alkotványos alap; bb) mint a' status-gazdaságnak hatalmas emeltyűje; mert szabad föld többet terem, szabad kéz többet és jobbat termeszt; a' váltság-pénz pedig ugyanazon földbirtokosnak megy, kinek arra adósságtól menekülhetésre és gazdasági szerelésre nagy szüksége van. E' szerint én az urbér-megváltást, a' földesurra nézve kötelezőleg kívánám kimondatni, ennek módját, becsűjét, bírait, főbb szabályokban országosan megállapíttatni 's az eljárást telhetőleg meggyorsíttatni. Hogy az általános 's jobbágyra nézve is kötelező megváltást még most nem kívánom elhatároztatni, oka az, hogy az urbér-váltság némely vidékeken 's némely körülmények miatt, még korai fogna lenni; miután számos helység jobbágysága, a' még szűk 's megrekedt kereset-módok miatt nem bírná jelenleg oly jövedelmezőleg használni megváltandó urbéri napjait és munkáit, mint azt a megváltás súlya kíváná, 's így a' megváltás ez esetben reá nézve alig fogna még lehetni jótékony.

Legyen szabad e' fontos tárgynál némelyekben röviden előadnom nézetimet:

aa) A' hazának, melynek már törvényileg is megismert kisajátítási joga van, egyetemes java, nevezetesen alkotványi és statusgazdasági érdekei, törvényhozás útján kötelezhetik az egyeseket tulajdoni jog sérelme nélkül arra, hogy birtokaik használatára ezen érdekekkel ne ellenkezzenek 's így a' kényszerített urbér-váltság biztosan megrendelhető; úgy azonban, hogy itt is, miként a' kisajátításoknál, magány-egyezkedések nem sikerülése eseteiben, igazságos kárpótlás nyujtassék a' tulajdonosoknak.

bb) Ezen kárpótlás fejében a' földesur többet nem követelhet, mint mennyit a' jobbágyi adózások igazságos becsűjének tőkéje teszen; de azon alul sem kényszeríttethetik átengedni tulajdonát, mert ennek joga sérthetetlen. E' szerint a' mult országgyűlés, egy urbéri telek öszszes tartozását 23 fr. 30 kr. pegőben állapítván meg, miután ezen becsű nem földesuri viszony te-

kintetéből történt 's hazánkban ritka urbéri telkekre lenne alkalmazható, az urbéri megváltásra nézve általános sinórmértékül alig lenne használható.

cc) A' földesur részére nyújtandó kárpótlásnak, egyszerre és készpénzben szükség megtörténnie, 's a' földesurnak egyegy helységbeu levő minden jobbágyira nézve öszszesen értetnie, ne pedig egyes jobbágyokra is kiterjesztetnie. Ugyanis méltánytalanság fogna lenni, pusztá kötelezvény vagy részlegenkénti törlesztés elfogadására kényszerítüni a' földesurat; miután a' hazánkban szinte nem pünzes földesur, azonnal robotjai megszüntetése után, vonó, szántó-marhákat, szekereket, ekéket leend felállítüni kénytelen, 's több cselédet fogadni. De mi legfőbb tekintet, mindkét fél megkivánvún végkép szüntetni az eddigi nyomasztó viszonyt, igen terhes fogna lenni a' földesurra nézve, ha ezen viszonynak legterhesbike, tudniillik a' fizetés sürgetése vagy tán épen volt jobbágyánuak exequáltatása maradna feü száma. Az egyes megváltások pedig, nemcsak akadályoznák öt gazdasága kellő fölszerelésében, de az eredhető tarkaságok megfognák nehezítüni annak folytatását is.

dd) Az urbéri váltságna is kikerülhetlen előzvénye leend a' tagosítás, hogy a' közös legelő és közös erdő kedvetlen surlódásai is végkép szüntethessenek meg 's a' jobbágy biztosan tudhassa megváltáskor: miért fizet? 's mi leend sajátja?

ee) Nem fogna czéliránytalan lenni: megváltáson tul az uriszékeket is, mik iránt tudja az ég, rokonszenvet nem éreztem soha, végképen megszüntetni; mivel azokna többé alapja nem lenne, 's azokna költségüt 's alkalmatlanságüt a' mag nélkül elhalandó jobbágy utáni öröködések nem fognák kipótolüni. Ez, valamint a' helység számadásina megvizsgálása is, helyhatósági rendezésig is, törvényhozás által lenne elintézendő.

ff) Nem tartanám czélszerütlennek azon kedvezés-nyujtást is a' jobbágyásra nézve, hogy az különválthatná meg kilenczedét 's külön vagy később robotüt. Valamint azt sem, ha a földesur megegyezésével, főkép még nem tagasított helyeken, kilenczedét, földje kilenczed részének természetbeni kihatásával kívánná inkább megváltani, mint készpénzzel; mert így minden esetre ennek megmivelését 's magvát nyereségül fogná nyerni.

gg) Nagy kérdés az itt: mi történjék a' megváltásra nézve

a' papi tizeddel és sedecimával? hiszen ezek megváltása nélkül még sem fogna teljesen felszabadulni az urbéri föld. 'S ki nem isméri honunkban a' papi dézmálás végtelen alkalmatlanságait és kárait? 'S milly zavar fogna támadni az évenkénti kiszámításokkal, miután előbb ki kellene fogni a' jobbágyi termésből a' már megváltott kilenczedet — mert csak ennek kiadatása után jár a' papi tized — 's aztán jelelni ki ezt! És kérdem: a) alatt érintett kisajátítási joga a' hazának nem terjed é ki a papi birtokra is? Kétségtelenül; 's ezt tetteleg is gyakorolta már a' haza, mert nem egy a' péld a törvénykönyvünkben, hogy rendelkezett a' papi jövedelmekről 's kötelezéseket utalványozott azokra. A' törvényhozás bölcseségétől fogna függni, miután a' clerus egyesei csak usufructuariusok, rendelkezni a' váltságpénzek mikénti sequestratióik felett. 'S ne higyem é, hogy a' clerus, melly némelyekben kezd már érteni, e' részben is megértendi önjaváért a' kor parancsoló szavát?

Egyébiránt ne ámítsuk magunkat, vélve hogy az urbérváltság munkálata tán egy pár milliónyi forgácslással is eszközölhető. Lássuk! Egyegy urbéri telek megváltását, kilenczeddel együtt tehetjük: 400 pengő ftul mintegy 800 pengő ftig; közép számmal tehát mintegy 600 pengő ftra. Magyarorszában Fényes szerint van 250 ezer egész jobbágy-állomány; így tehát az urbéri váltság egész összevege mintegy 150 millióra rúgna. Ha évenként hat millióra tennők is azok megváltási tőkáját, kik magokat megváltani kívánnák, 25 év lenne szükséges az urbéri föld felszabadíttatására; pedig a' papi tized még nem jó e' számításba. Azóban hiszem, hogy elsőbb években olly toluólóg nem fognának történni ezen megváltások. E' részben gyakorlat fogna legbiztosabban utasíthatni bennünket. Valamint azt is hiszem, hogy az országos nagyobbszerű befektetések visszaárasztásai és élénkülendő szorgalom, csak egy évtized mulva is igen meg fognák könnyíteni a' jobbágyságnak, előlegezések nélkül is, a' megváltást.

c) A nagyszerű kölcsönnek többi millióit, országos befektetésekre kívánám legcélszerűbben fordíttatni. E' részben ezek szolgálhatnának nézetem szerint fő alapokul:

1) Miután én pénzt, sok pénzt tűztem ki mindennemű haladásnak első eszközeül: kétségen kívül legelőbb is azok lesznek

létesítendők, mik pénz-szerezhetésnek és így eszköznek eszközei.

2) Előadott nézetimből foly azok előlegessége, miknek jó tekony visszaárasztásaikért nem kell sokáig várunk.

3) Harmadik helyen állhatnának megkezdett, de csak félig létesített intézvényeink.

4) Következnének azok, mik periodice előforduló tetemes károkat távoztatnak.

5) Figyelmet kívánnék fordíttatni azokra, mik pénzt tartóztatnának benn a hazában.

6) Ezekhez teszem még anyagi, szellemi és alkotványi haladásunk második eszközét, tudniillik a' képező nevelést is; mit második eszköznek csak azért nevezek, mert ennek is pénz az első eszköze.

Mind a' hat pontra nézve közszabályul vétethetnék az, hogy mik olly szoros kapcsolatban állnak egymással, hogy csak egyetemesen létesítve adhatnak kívánt sikert, azokat a' létesítésben ne válaszszuk el egymástól; mert hiszen sikert akarunk.

VIII.

A' nagyszerű kölcsön mirefordításának fentebbi alapszabályai szerint, mintegy ezek fognának lenni az országos befektetés részletei:

1) Egy országos gazdasági és egy országos műipari bizottság felállítása. Amannak feladata lenne: többnek és jobbnak természetét segíni elő hazánkban, sőt 'a nemzeti gazdaságnak új ágait is feléleszteni. Ha csak egy része is igaz annak, mit Pucher mond, hogy Magyarország mintegy 80 terméket nem ismer még, miket természetue és világi kereskedésbe hozhatna; ha igaz az, hogy legtöbb czikkünkre nézve, sem eleget sem kellő minőségűt nem természetünk; ha igaz az, mit hazánk egyik legérdemesb kereskedőjétől hallottam, 's miben kételkedni nem lehet, hogy egy angol ház vele 300 ezer mázsa kenderre kívánt egyezkedni, 's ő nem mert többre mint 12 ezer mázsára terjeszkedni; mert a' magyar kendert, melly tilolatlanul adatik el, még töretnie kell (schwingeln) 's akkor

szerencsés, ha 70 percent, kereskedésbe vihető kendert nyer belőle; pedig ha kenderünk kellő mennyiségben és minőségben természetnek, mi könnyen kiszoríthatná az külkereskedésben az orosz és olasz kendert, minél jobb és zsirosabb — ha mondom mind ezek igazak: ugy az országos gazdasági bizottság felállítása, de egyszersmind kellőleg ellátása is, nem fog súlytalannak tekintetni.

A' műipari bizottság feladata fogna lenni: a' honi dolgoztatást segélni elő, vagyis arra működni, hogy a' honi termékek sőt gyapotneműek is, minél nagyobb mennyiségben és minél tökélyesebben, izletesebben — mert honunk versenyzését csak ez biztosíthatja — műcikkékké változtassanak által. Ezen célra tétethetnének kül- és belutaztatások, olykori próbatétek, mintameghozatások, műkiállítások, jutalmazások, közzé-tételek; különösen pedig új gyárak felállításainak előlegezés végettí ajánlásai. 'sat. Mind a' két bizottságnak állandó lakhelye lehetne Pest, mellynek közelében állíthatná fel a' gazdasági, maga minta- és kísérleti gazdaságát, 's mind kettő munkálkodhatnék fióktestületek által. Tagjaik, az egész háza szakértő, tapasztalás-edzett férfiakból, nem pedig eddigi fonák szokás szerint, egyedül diétai férfiakból választatnának 's elnökeik diéta által nevezetnének. Évenként, értesülés és közremunkálás végett, a' két bizottság vegyes közülést tarthatna 's mulhatlanul referálna időnként a' Helytartótanácsnak és számot adna az országgyűlésnek. 'sat. Egyik egyik bizottság megalapítására, egyegy milliót nemcsak nem sokallok, de tekintve feladataik részleteit, még keveslek is.

A' polytechnicumot még jelen állásunkban, mellyben termesztés, műipar és kereskedelem nálunk még böcsőkben ringanak, 's mellyben még képező embereink sincsenek hozzá, olly kiterjedésben állítani fel, millyenben az Bécsben létezik, korainak tartanám; 's azt vagy mulhatlanul felállítandó reál-tanodáinkhoz ohajtnám ragasztatni, vagy szoroson állásunkhoz szabva és gyakorlat mezejére állítva, létesíttetni. Az ideiglenes hiányt, némmel jelesbjeinknek a' bécsi polytechnicumban lehető kiképezte-tésével is pótolhatnók.

2) Közlekedési eszközök felállításai:*) Ezek

*) Jelen czikkek, még 1845 martiusban irattak, midőn még Széchenyi gr. e' tárghyani bizottság elnökévé ki nem nevezetett.

felől, tárgyavatott nem-levén, csak néhány általános, igénytelen nézetemet ragasztom ide.

a) Első kérdésül ötlök itt előnkbe: mi szükséges hazánknak: belkereskedés-é előbb, vagy kül? Miután e' kettő szorosán egymásba vág, a' vizsgálat eredménye koránsem arra fogna mutatni, hogy egyikét vagy másikat végkép elhanyagoljuk, hanem arra, hogy előleg egyikére több erőt fordítsunk, nehogy előre kimerüljünk olyasok által, miket idő és növekedő szorgalom különben is ki fognának és jobban fejteni. — Én azok véleményéhez járulok, kik hazánkban még egy időig, inkább a' bel- mint külkereskedésre szeretnek számítani. Okaim erre ezek:

aa) Egyik főbaja hazánknak az, hogy benne mind teherviselésben, mind jótékonysági részesülésben, mind sok más egyében, bizonyos aránytalanság és bomlott súlyegyen uralkodik. Aránytalanság létezik a' haza részei közt: népesedésben, keresetmódban, szorgalomban, föld- és éghajlat tulajdonságiban, termék-bőségben és termék-szükségben: aránytalanság létezik természet és műipar 's ezek fogyasztása, költsékezés és jövedelem között 'sat. Hazánk e' részben hasonlít azon organicus testhez, mellynek nedv- és vér-keringése dugult vagy bomlott. Gyakran egyik része a' hazának oly idegen a' másik előtt, mintha tengerek választanák el egymástól! — Itt az arányt és egyensúlyt előleg belkereskedésünk állíthatja helyre.

bb) Minden ép nemzetnek az a' normalis állapotja, hogy nyers termékül csak azt vigye külföldre ki, mit elfogyasztani vagy feldolgozni nem bír, különben a' kéz munkáját elveszti 's minden dolga vesztegetés. Ugyde nálunk még sem a' belfogyasztás vérkeringése nincs rendezve, sem a' műiparé, 's nem ritka az eset, hogy terméki és műipari czikkeket vásárlanak némelly vidékeink külföldrül, mikben más vidékeken fuladozunk.

cc) Mert külkereskedésünknek némelly, csaknem mulhatlan föltételei, millyenek például: a' vámoknak, egyezés vagy megváltás általi biztosítása 's rendezése, millyenek hiteltörvényeink szilárdítása 'sat. még jövődtül függenek.

dd) Mert nemzetünknek még sem jelleme, sem hajlama nincs képezve a' külkereskedéshez; minélfogva megeshető, sőt valószínű, hogy egyidőig csak átmenő utjai vagy tanyái fognának lenni a' külkereskedésnek. A' magyarnak, ki őt lélektanilag

vizsgálja, hajlamához tartozó sajátságaul tapasztalandja azt, hogy kétes vállalkozásoknak nem barátja; kis házi vagy hazai körében maradni 's készből élni kíván inkább, mint kétes kísérleteket tenni vagyonával. Erre mutat az is, hogy ha a' magyar kézművességre adja magát, legtöbbszörre szabó, csizmadia vagy gombkötő, kovács vagy asztalos lesz, ha gazda: néhány holdon nyomorog, ha kereskedő: rendesen mint kalmár, egy termékkel, egy helyről másikig mozog, 's alig viheti dolgát némi kényelemig, ritkán gazdagságig. Tagadni nehéz, hogy létezik a' magyarban némi napkeleti indolentia, mi még nem igen hagyja keblében fölébredni a' teremtő szorgalmat. Innen magyarázhatni meg azt, hogy hazánkban, a' merőbb és vagyonosabb külföldre-kereskedők, majd egytől egyig külföldi származásuak. Már a' belkereskedés tagadhatlanul biztosabb, nem jár annyi veszélyeztetéssel és fáradalommal, nem kíván olly kiszámításu vállalkozói szellemet, 's azért mint fajunk hajlamával egyező, alkalmas arra, hogy a' szorgalomnak és külkereskedésnek, nagyobb szellemét előkészítse.

ee) Valljuk meg azt is, miként jelenleg belkereskedésünk hiteleiben sem vagyunk még olly szilárdak, hogy egyhamar megnyerhessük a' külföld bizalmát. Emlékezzünk 1825 táján felszedett külföldi kölcsöneinkre, számos könnyelmű csődeinkre; szabad legyen fájdalommal még azt adni ezekhez, hogy gyakran alig néhány mérföldre a' termeszto helyektől, már ritkán vehetjük benn hazánkban is a' terméket maga eredeti valóságában. Egész satyra, Pesten, hon közepében, olvasni jelentéseket, hogy itt vagy amott valódi, meg nem vesztegetett tokaji bor, vitnyédi vagy verpeléti dohány 'sat. találtatik.

ff) Mert termesztsünk nagyrészbzen tökéletlenebb, 's műiparunk zsengebb még, hogysem kölföldön a' versenyzést kiállhatná.

gg) Nálunk mind a' néptelenségen egy jól rendezett belkereskedés fog legkönnyebben segíthetni, mind a' népességi arányt az fogja legczélszerűbben kiegyenlíthetni. Smith Ádám szerint, minden ország kétannyi lakost tarthat el, mint mennyi telkeinek megművelésére kívántatik. Nálunk azonban megművelésre sincs elegendő népesség, noha némelly megyéink fölösleg is népesek. Ezért nálunk, kivált róna vidékeken felállítandó gyárainkban,

minél több géppeli dolgoztatás fogna kellenni. Pusztáink néptelenek, gyáraink nincsenek, fogyasztó városaink gyérek, mert alig teszi $\frac{1}{12}$ részét a városi nép a földmivelőnek. A belkereskedési élénkség népességet fogna becsalni, 's legjobb eszközül szolgálni pusztáink megnépesítésére; kivált ha megyéink és dicasteriumaink kellőleg méltánylanak a contractualis egyezkedéseket 's ne törnének, mint eddig tevék, minden megtelepítést urbarialis rájárára vonni.

Mindezeknél fogva, én előlegesen legfőbb erőnket a belkereskedésre 's annak vona'aira ohajtanám fordíttatni. Ugyan e tekintetből nem vagyok barátja a nagyobb szerű költséget, kamatbiztosítást kívánó párvonaloknak, mik olly irányban kötnek bennünket külfölddel öszve, melly irányban még sokáig olly termékeket viendünk ki, miket saját magunknak kellene feldolgozni 's olly müipari czikkeket, mik a külföld haladt müiparu czikkeivel, még sokáig ki nem állhatják a versenyzést. Nem is az itt a kérdés: jó-e ez vagy amaz közlekedési eszköz, 's idővel vehetjük-e hasznát? hanem az: elkerülhetjük-e addig, míg más sürgetőbbek állnak előttünk? 'S az: nem csalunk-e be általa még nagyobb versenyzést zsenge müiparunk 's belkereskedésünk nyakára?

b) Valljuk meg, hogy korunkban a vasúti vállalatok iránt, Európa némi divat-lázás előszeretettel viseltetik, melly gyakorta megnyargaltatja a hideg számítást 's ollykor daczol körülményekkel, sőt magával a természettel is. Ezen divatláz, ugy látszik, megkapta honunkat is; hajlanánk, ha anyagi erőnk engedné, nyakrafőre vasutakat állítgatni fel, uton utfélen, hegyen és völgyön. Mint nem szakértő, nem merem ostromlani e divatlázt; sőt magam is igen meg tudom fogni: miként bizonyos miveltségi foku országban, élénk müiparu 's kereskedelmi városok és piacok öszszekötésére, hol alkalmas tatarozó és felügyelő egyedekre, becses és számos árucikk- és sok személy-szállításra számíthatni, igen jeles és czélszerű közlekedési eszközök a vasutak. Nálunk — megvallom: kissé borzasztó a gyakorlati nehézségek aggodalma; 's ha honom jelen állását tekintem, nem tagadhatom, hogy vasutat még most, csak kivételileg és csupán ott, hol parancsoló körülmények harczolnak mellette, ohajtnék építtetni. Ugyanis:

aa) Hazánk, miként emberi test inakkal és erekekkel, akkiut van keresztül-kosul szöve folyóvizekkel és tavakkal, áldásul vagy átokul, miként használjuk vagy mellőzzük a' természet ajándékait. Megmutatta 1838 's mutogatja 1845 év is, miként sok német herczegség jövedelmével fölérnek azon károk, miket csaknem évenként vizeink korlátlaniságai okoznak. 'S miután egy árviz gyakran több év reményeit öli el, kétkedem, ha azon károknak, miket árvizeink az utóbbi 30 év alatt országszerte tettek, értéke, nem fogott volna-e elégséges lenni minden folyóink szabályoztatására, 's tán még néhány csatornára is? Tehát hazánk természeti fekvése inkább arra mutat, hogy folyószabályozási és csatornai hálózat mellett buzogjunk, hol lehet, már kártávoztatásért is inkább, mint vasutak mellett. Érezte ennek szükségét a' hon maga is. Ezért rendelt a' Helytartó-tanácsnál különös vízmérői hivatal-ágot, mellynek munkálatai már halmot képeznek; ezért rendelt 1806-ban a' Felső- és Felső-magyarországi akadémia ifjai közül, két egyedet kiküldetni külföldre, vízmérői gyakorlat be-tanulása végett: ezért állított fel a' Ferencz- és Béga-csatorna; ezért adatott kiváltság a' tiszadunai csatorna-társaságnak; ezért készült 3 terv Kulpának, és történtek ajánkozások Szávának szabályoztatására 's a' vukovár-broodi csatorna létesítésére; ezért fáradoztak többen, mint Balla, Vedres a' tiszadunai csatorna-terv körül; sőt alig van hazánkban valamire való folyó, mi iránt fölmérések, libellációk nem történtek, és tervek nem adtak volna. 1790-ben már Skerlecz javasolta a' csatorna-hálózat ter-vének elkészittetését, 's azóta, valamikor csak diétán szóba jött a' kereskedés tárgya, mindenkor ohajtat sőt erőködés nyilatko-zott ennek irányában. Nem mellőzte ezt az 184³/₄ diéta is, de kitünőleg előszereletet mutatott a' vasuti vállalatok iránt. Le-het, hogy az europai divatlázon kívül, munkálkodott előszere-tetűre az eddigi sikervesztés 's Ferencz- és Béga-csatornák szo-morú példái is. De tagadhatjuk-e, hogy eddigi sikervesztésünk-nek egyedüli oka abban gyökerezik, hogy az első eszközzel, az elegendő pénzről, megfeledeztünk, vagy feledkezni szerettünk 's nagy czélokhoz mindenkor parányi eszközöket használtunk? Is-tenért, legközelebb, honi minden folyóink szabályoztatására, nyomorú egy millió vala határozva!

bb) Vaspálya ott fizeti ki magát 's ott helyén álló közlekedési eszköz, hol élénk iparú, kereskedelmű pontokat kell összekötnie, 's hol különösen a' személy-szállítás élénk 's a' szállítandó áruk, kis tömegben nagyobb belbecscsel bírnak. Arra számítani, hogy a' koruk előtti felállítású vaspályák teremtsék meg amaz okozatokat, valóságos kísérlet. Külföldön amaz előzvények, rendszeren megelőzték a' vasutak felállításit. Már ki fogja tagadhatni, hogy még sok időig bölcsőben ringó iparunk és kereskedelmünk, inkábbára csak terjedelmes tömegű olcsó terméket szállítand csekély piacokra? A' személy-szállítás is csekély. Azon pár hónap, mit a' folyók és csatornák befagyásai elfognának, még most nem igen érdemlenének, annyi előleges szükség közt, annyi milliónyi kidobásokat. Ezekhez vehetjük még, hogy a' hajók szállítási bére rendszeren $\frac{1}{6}$ -nyi mint a' vaspályáké, az átrakodások pedig terhesbek ezeknél.

cc) A' mellett vagyok ugyan, hogy magányos vállalkozók ovatos kötések mellett létesítsék a' költségesb közlekedési eszközöket; mert tapasztalás után tudom: milly hanyag, milly ragadós kezelésű nálunk az országos építkezés; a' kormány pedig féltékenynek látszik abban, hogy a' katonaság, melly hajdan Rómának olly bámulandó műveket alkotott, polgári közmunkákra használtassék; mindazáltal inkább nagyobb kamatbiztosítás törlesztése mellett, kívánom telhetőleg megrövidíttetni a' kötés-időt, 's azt, ha lehet, 70 évről 30-ra csökkentetni, mint huzamosabban hagyni iparunk, kereskedelmünk illy lényeges tényezőit, idegen pénzesek kezei közt, kik ezek egyik vagy másik ágára nézve, észrevétlenül könnyen egyedáruságot biztosíthatnának vonalaikon magoknak a' hosszú évek alatt. Azt, hogy minél előbb ország birtokába essenek a' fontosabb közlekedési eszközök vissza, nem fogja lényegtelen dolognak állítani az, ki meggondolja, miként eddig műiparunk és kereskedelmünk, az ausztriai örökös tartományok érdekeinek nyomasztásai alatt sínylettek, 's miként nem épen könnyű dolog, egy pénzes 's tán egyébként is tekintélyes vállalkozó társaságnak visszaéléseit korlátozni. Arra is nem egy példa mutatkozott Franzhonban, hogy a' magány-vállalkozók mindent elkövettek a' vaspályák körül, hogy későbbi vállalatokat meggátoljanak. — Már ha a' közlekedési eszközöknek előbb-utóbb, 's minél előbb annál jobb, or-

szág birtokába szükség visszaesniök, tagadhatlanul nagyobb terhet vesz ez nyakába a' vasutakkal, mint csatornákkal és szabályozott folyókkal. Mert kivált ez utóbbiakat, mind kártávoztatás mind nagyobbszerű közlekedés tekintetéből, ugy sem fogja előbb-utóbb kikerülhetni, míg az egyedül közlekedésül használható vaspályák fentartásai, aránytalanul súlyosabban emésztendik őt. Szakértők állítják: miként még élénk kereskedelmű országokban is, felét, sőt néhol két harmadát emésztik fel a' jövedelemnek a' vaspályák fentartásai és vontatásai. Mit szóljunk honunkról, mellynek kereskedelme még gyermek, mellynek minden nevezetes kiigazításra idegen erőművészeket kell használnia? Azt nem is említem, hogy vaspályáinkat jelenleg árvizek is önthetik el, hogy hazánk köznépe még alig leend eléggé képezett olly complicált közlekedési eszközök kellő rendbentartására, ügyelésére, mint millyenek a' vaspályák, miken legkisebb hanyagság is borzasztólag boszúlja meg magát. Néptelen sivatagokon viendnek némelly vasutaink keresztül, felügyelő köznépi egyedeink szeretik az italt 's ezért pontatlanok, köznépünk maga előítéletes és kegyelet-vesztett; az újdonság divata nálunk hamar kiavul 'sat Ezek mind aggasztnak 's legalább ohajtnom kényszerítnek, hogy csak kikerülhetlen szükség és ne divatláz birjon bennünket még egy időig vasut-építésre.

c) Ellenőrséget és szoros, például: minden befektetés elvesztésének terhe alatti kötést, kívánnék magánvállalatoknál arra, hogy bizonyos évek alatt, nemcsak a' jövedelmezőbb ág, hanem az egész kikötött vonal létesül 's a' részvényekkel játék nem üzetik.

d) A' kőutak hálózatára nézve, félretéve minden particularismust, mi a' mult diétán olly kitetszőleg játszá e' tárgyban szerepét, különös tekintetet kívánnék fordíttatni olly vonalakra, mik a' honnak valamelly kitünő és sokat ígérő kereskedelmi ágát foghatnák emelni 's felvirulhatásra segíteni. Illyenek fognának például lenni: a' hegyaljai bor kivitelének vonalai. Egy természetesi cikkünk sincs, melly annyira sínylenék mint bortermesztésünk. Vámrendszer, melly féltékenyen örökdik ellenünkben, a' savanyú ausztriai bor javára, külföldi borokkal belfényűzés 's Lengyelhon elszegényülése mellett, melly még ezenfelül vámrendszeri fonák fogás miatt, francz borokra szo-

kolt, kártékonyan hatnak reá rosz közlekedési eszközeink is, mikről nagyobbára elmondhatni, hogy isten utai láthatlanok, a' magyaréi járhatlanok! Hegyaljai bornnk Oroszország felé kínosan hat el Kiovig, kínosan Pestre is, honnan akár fel, akár alá Fiuméig, 's onnanÉjszakamerika felé is elhajóztathatnék, ha már utvonalaink is el nem rettentnék a' vállalkozói szellemet.

e) szoroson meghatározatlni ohajtnám: mi tartozzék a' koutakból országos felállításra és mi megyeire? E' részben a' megyék közti szembetűnő aránytalanságot, fölsegelesekkel telhetően kiegyeulítettetni kívánnám, nehogy köznépi nyomasztások 's anomaliák eredjenek ezen aránytalanságból, mint millyen például jelenleg Pestmegyére nézve áll fenn; melly középponti megye lévén, noha kézben, anyagban szegény, de pusztákban gazdag, 's majd évenként vesződik Duna rombolásai ellenében gátokkal, sarkantyúkkal, átmetszésekkel 'sat. mégis mintegy 62 mérföldnyi utat kénytelen fentartani, miért is tartja — rosz karban azokat i — Nem kis anomaliának tartom azt is, hogy az utkészítés és fentartás szakértése, nincs országosan rendszerezve nálunk, hanem szakértés és kontárkodás, minden egyes megye önkényére van hagyva. Méltányos és józan dolog-e ez? Ha azt nem emlitem is, hogy a' közlekedési eszközök milly uagy szerepet visznek honnk ipara emelésében, nem eléggé győző ok-e arra, hogy szakértőleg lássunk utainkhoz, az, hogy az évenkénti bajlakodások, napszám- és költség-vesztések, mindenkor szegény köznépünk zaklatásával 's nyomasztásával járnak? Én készült 's gyakorlatilag külföldön kiképezett szakértőkből álló országos uti mérnök-bizottságot ohajtnék felállítatni, mellynek feladata lenne: probaticák által betanítani a' megyei utbiztosokat, az utak állandó felállítására és fentartására; sőt a' nevezetesebb és nehezebb létesítésűutaknak, egyedül azok tervezéseik szerint és felügyeléseik mellett kellene létesülniök a' megyékben. Most nem ritkán pelyhes állu szolgabírócska és nyomorú napdíjon tengődő őszszakálu utibiztos, szútyongatják minden tavasszal, őszszel a' szegénységet, és patrio more két árok közt csinálnak kis sárból nagy sarat 's nevezik azt megyei utnak; mi felett sohajt, nyög az adózó és lova, mikor csinálják, sohajt és nyög még busásabban, midőn rajta — szerével elakad! És itt ujra ismétlem ohajtásomat, hogy az utak,

hidak 'sat. pénzbeli költségeit, mi kiváltságosak vigyük. Nem elég-é, ha az adózó maga és lova, saját kenyerén és takarmányán, otthontul mértföldekre távul, nyomorú gunyájában idő viszontagságival küzdve, napokon át dolgozik a' megyei utakon, mikén alig van valami vinni-valója, hacsak nem hitvány pár forintért vagy valamikor beszámítandó nyugtatványért — uri nehez batárd az? Még ezekenfelül fizessen is hidakra, dobogókra, fizesse az utibiztost 'sat. ? Példaul az idén Borsod, Abauj, Zemplén, Heves 's több megyében, majd minden megyei hidat összeromboltak a' folyók árjai, 's ezeket újra egyedül ezen megyék adózó népe állítsa-é helyre? azon adózó nép, melly ezen árvizek által maga is tetemetesen károsult?

Lehetetlen Széchenyi gróffal egyet nem értenem abban, hogy Budapestnek árvíztöli megmentetését, fő főhelyre szükség helyezniünk az ország befektetési között. Budapest csaknem közepe az ausztriai birodalom hosszas négyszegének, sőt Europa országainak, szive a' honnak, gyülpontja minden szorgalmának, kereskedésének, intelligentiájának, lerakója termékei nagy részének, helye dicasteriumainak, törvényszékeinek, innéttova diétáinak 'sat. Rövidlátó az, ki egy illy anyaváros sokoldalú súlyát, sőt ellensúlyát felfogni nem képes. Pestnek csak még egyszeri leromboltatását is, millyen az 1838ki vala, nem bírná meg többé a' haza, mint nem bírá azt meg önerejétől akkor is. Szerencse volt, hogy Pest fontosságát Európa kereskedelme is érezé. De kerüljön még egyszer és hamar, miről felelni nem lehet, e' csapás vissza, igen kétlem, hogy a' kúltartományok olly hajlandók legyenek ismét, akár felépülési segílyt nyújtani, akár továbbra is gyári rakhelyül használni az évről évre bízatlan várost, és a' gyárak is sziveskedjenek műczikkeket hitelezni olly városra, mellynél csak egy tavaszi jégtolulás is kényszerítheti őket, hogy hitelezéseiket veszítsék, vagy keresztyéni könyörületből harmadában kapják vissza. Innen egyedül particularismus szűkkeblőségének kell tulajdonítanom azt, hogy Budapest árvíztöli megmentetését, mult diétánkon csak 14 megye pártolá. És nemcsak Budapest fenmaradhatásának, hanem még kényelmeinek és fényének gondját sem tartanám méltatlannak törvényhozásunkhoz, különösen azon tekintethől, hogy anyavárosunk képes legyen bentaroztatni ab-

sentistáinkat 's azoknak kiszivárgó pénzeiket. Sőt magának a városnak is érdekében fogna állani, hogy gazdag magányosak fogyasztását maga számára megnyerhesse. Valljunk igazat: maga Pest városa nem igen látszik felfogni akarni a' maga fontosságát; legalább e' tekintetben mozgalmái valóban csigaiak. Igaz, hogy keze sok részben meg van kötve, de buzgóságnak nem állnak-é nyitva az egyesületek térei? Minden köz kényelem mit Pest maga lakóinak nyújt, egyszersmind kamatozó tőkéje a' városnak 's nagyságának, fényének tényezője, honra nézve pedig hatályos jótétemény. Ez egyetemes közszellemi felfogást ajánlanám én a' két város kül és beltanácsainak; mert annak lakóiban volna buzgalom elég, ha irányadást nyerhetne az. Példaul: olly legyőzhetlen akadály é, ha minden telket pénz-zé tenni nem akarunk, ültetések, zöld sétatérek által enyhíteni a' vidék fűlasztó porát? És nem bizonyítják é Balla mérnök vizsgálatai, hogy a' Pest határában táborozni szokott katonaság számára ásatott és kővel kirakatott kutakból, mellyek vízeikkel 10 's több öllel fekszenek a' Duna felett, jó iható vizet lehetne bevezetni a' városba, vagy valahára artézi közkutakat ásatni, hogy mostani ihatatlan vizét egészséges italuval váltsa fel?

Osztozom azon nézetben is, hogy reál-tanodákat szükség felállítunk; mert a' nevelés tárgyát törvényhozás rendelkezése alá tartozónak tekintem, miként felette 1790: 67 's több törvényünk rendelkeztek is; a' kormány által felállítatni szándékolott reáltanodák pedig, célznak alig fognak megfelelni. Nekünk magyaroknak fő kellékünk az, hogy tudományos kiképzetésünkkel, különösebben az élet mezején forogjunk 's a' gyakorlat pályáit ne hagyjuk meszsze. Angliát leginkább az teszi nagygyá, hogy nála minden tudomány életbe megy által. Élet és gyakorlat, alapjai gazdaságunknak, műiparunknak és kereskedelmünknek is. Ezekre képeztetnünk kell, ha örökre gépszerűek maradni nem akarunk. Tán épen azért vannak olly számos légbenjáró tervezőink, annyi vitázóink 's olly kevés egyedeink, kik létesítési férfiak volnának, hogy főiskoláink jelenleg inkább tudós mint valódi életre nevelnek. A' reáltanodákat tehát szellemi szükségünk egyik szellemi eszközének tekintem; de csak egyiknek, mert a' reáltanodák magokban a'

szellemi eszközöket nem merítik ki már csak annálfogva is, hogy csak egy részére hatnak a' nemzet szellemiségének. Ha büntetni akarunk, mint akarni kénytelenek vagyunk, büntető törvénykönyvet, czélszerű börtönöket alkotni, mint alkotnunk kell, a' botot, halálos büntetést eltörteni vagy enyhíteni, mit tennünk emberiség parancsol: következetlen igaztalanság nélkül nem mellőzhetjük el, hogy a' népnevelésnek legalább első eszközeiről ne gondoskodjunk. Annálfogva, habár előleg a' szellemiekben sokra terjeszkedni nem kívánnék is, annyit mégis szükségesnek tartanék, hogy az országos kincstárnak esz-közlendőji közől a' praeparandiákat, mikkel néhány minta-népiskola is összekötendő lenne, ki ne hagyjuk. Mi lehetne elsőbb tekintet annál, hogy alkalmas egyedeket nyerjünk, kik a' hon minden állapotú népét neveljék? Halom és lom íratott már össze nyelvünkön is a' népnevelésről. Szónoklatok, hirlapi cikkek, könyvek rendszerben és rendszer nélkül, légbenjáró tervek, szeulődési értekezések, üzék e' tárgyban literatúránk egén egymást. 'S még sem történik semmi! 's tán épen azért nem, mert meguntáig lejárta e' tárgyat. Nem czéлом azt itt még inkább meguntatni, csak azt kérdem: nem győznek-e meg bennünket a' choleraí események, a' házi adó pházisai, a' meg-yenkénti tisztujítások kicsapongásai, némelly megyéink tömött fogházai a' felől, hogy a' népnevelés mellett nem csupán philantropicus keblek buzognak, hanem a' haza szüksége is kiált? Vagy örökké csak a' képezett intelligentia kis töredéke, gyámkodják-e neveletlen népünk felett 's jóravezetés helyett kerületi és megyei börtönöket rakasson számára? 's törvénykönyvet alkosson ellene imputatio-látolgtásával, mit minmagunknak, kik őt nevelni elmulasztottuk, kellene imputálgatnunk? Ezek állanak; és mégis szembetünőleg mellőztetett a' népnevelés fontos tárgya mult diétán is. Az alsó tábla százezret szavazott, ezt is megyei mindennapiság örvényébe buktatva; a' felső tábla pedig teljesen kibagya sorozatából a' népnevelést!

És kibagyjuk-e a' nemzetnek csaknem felét, a' botrányig elhanyagolt nevelésű nőnemet? Ne képezzünk-e ki számára is nevelőneket? Vagy ezeket továbbra is külföldtől kölcsönözges-sük, hogy azok, egyebeket mellőzve, honi életünkkel és szellemünkkel ismeretlenek levén, ártatlanul vagy olykor bánösen

nemzetiségünket ássák alá. Ismérek hazánkban jeles érdemes
 nőket, 's hol nem léteznek ilyenek? de nem olly általánosság-
 ban, mint ohajtható. Külső máz, világi tón és illedék, legtöbb-
 nyire neveltetésök célja és eredménye; innen divat-kergetés,
 fényűzés és felületesség sűrűbbek közte, mint a' hon java, bol-
 dogsága megengedhetné. Érzik is ezt jó honfitársaim 's ám mu-
 tassunk fel nemzetet, mellynél főkép a' közép rendben annyi
 aggnőtlen léteznek, 's általában annyi váló, különélő, huzakodó
 házasságot láthatnánk, mint hazánkban! Távul legyen tőlem,
 hogy mindezt egyoldalulag a' nőnem rovására rójam, vagy
 nememnek a' másiknak rovására kívánjak fáklýt gyujtani: de
 annyi bizonyos, hogy ott, hol anyák — kik bennünket is nevel-
 nek — és leányok — kik mint nőink boldogítanak vagy boldog-
 talanítanak bennünket — kellőleg neveltetni elmulasztanak 's
 fényűzés hiúságaira szoktattatnak, a' nősülés mindenkor kísér-
 letes dolog marad. Mi férfiak sem igen vagyunk jobbak, mert
 a' mi neveltetésünk is elég hiánnyal bír 's más mételeyeink is
 vannak; de ez legtöbbsyre saját hibánk, mert rólunk mégis né-
 mileg van gondoskodva. De nőnemünk neveltetéséről történt-é
 országosan mindeddig valami gondoskodás? niicsen-é ez, miként
 lég madara, történetnek, véletlennek, egyes magánynevelőnek
 kísérleteinek, gyakran nyereszkezdéseinek 's még gyakrabban
 rontásainak hagyatva? Tettünk-é egész Magyarország, közin-
 tézkedéssel csak annyit is a' nőnevelésre, mennyit maga a' pesti
 izraelita község, melly 1844. ősön állitá fel Weiszné héber
 leánynevelő intézetét, még pedig nemzetiebbet mint legtöbb
 efféle magány-intézetünk? Egy nemzetnek azon fél része, melly
 a' másik felének is léte.ét 's első legfontosabb 's elhatározó ne-
 veltetését adja, mégis csak több tekintetet 's méltánylást érde-
 melne a' hazától. E' részben törvényhozásunk hanyagsága va-
 lóban menthetetlen. Boldogulhat-é a' nemzetiséggel, fényűzés
 korlátozásával 's nemzeti élet jellemzésével, ha a- nőnemet nem
 nevelteti? Sőt minden alkotványi boldogítása is ér-é valamit,
 ha otthon a' ház falai közt féreg dül a' szivben? ér é valamit
 az iskolai nevelés, ha már anyai kényeztetés 's elferdítés által
 mételeyezett kedélyű fiak küldetnek azokba? És a' nőnevelés
 fontos tárgya, javasoltatott ugyan a' mult dictán a' népnevelési

választvány által, de fájdalom, a' diéta munkálatában teljesen mellőztetett!

IX.

Ezekenkívül hátra vannak még, a' köznép erkölce, jelleme kiképzésének alapkövei. Én egy nemzet köznépe jellemében különösen két fő erényt tisztelek 's tartok alpnak, ugyanint a' szorgalmat és azon kegyelet-ápolást, melly béke-hajlamból, de nem servilismusból ered. Ezeket, bár mit mondjunk, kedély-képzés által leghatalmasabban a' k i s d e d o v á s o k fejlik ki, akként rendezve és állapotunkhoz úgy alkalmazva, miként rendeztetniök, alkalmaztatniok kell. Különösen ne legyenek azok kényeztetők és sorsbul-kivevők; melly utóbbi egyik hiánya nálunk a' vakok és némák intézeteinek.

Én a' kisededovást még most, inkább buzdítás mint erőtetés, inkább magány-birtokosak és helységek mint ország ereje által ohajtanám terjesztetni olly formán, hogy a' holerő engedi, különálló kisededovó intézetek állittassanak fel; hol pedig erő nincs, falusi iskolákkal köttessék össze a' kisededovás. Arról különben is gondoskodni fognának a' praeparandiák, hogy az iskola-tanítók jártasak legyenek a' kisededovásban. Az ország hozzájárulása még most csak némi segélyadásban határozatlathatnék, előleg szabtván meg a' mennyiség, mi a' kisededovást felállítani ohajtó helységeknek, népességök 's erejükhöz képest, segélyül nyujtandó lenne.

Továbbá figyelmet kívánnék fordittatni azon folyóink állandóbb korlátoztatására, mellyek sok vidéken csaknem évenként kártékonykodnak 's az év áldását precariumokká teszik. Ugyanis kárt távoztatni 's megtartani a' birtokban-levőt, elsőbb dolog, mint új szerzeményt tenni. Most egyes megyék rendszertelenül 's elégtelenül küzdenek az elemmel, és örök surlódásban vannak egymással, részletes és helyhez szokott ovakodásaik miatt, mellyek által kölcsönösen károsítgatják egymást. Így Pestmegye Tolnával és Bácscsal, Békés Biharral és Araddal 'sat. Pestmegyében, bizonyos adatból tudom, a' solti járás csak maga, egy év alatt 800 ezer f. kárt vallott a' Duna kiönté-

se miatt. Van év, melyben ezen egy járás a' megye egész disponibilis kézmunka-erejét elnyeli.

Megkezdett, vagy félsikerülésű intézetink kiegészítése szinte első teendőinkhez tartozik; mert siker és eredsény nélkül, mintegy elveszni hagyni a' már tett áldozatokat, csakugyan fonák gazdaság fogna lenni. Illyenek lennének: a' Ludoviceum, nemzeti Muzeum, nemzeti színház, magyar Akademia'sa't. Ezek majd mindegyikéuek népszerűsége több, mint fájdalom, a' legutolsóinak. Azonbau nem volna nehéz kimutatnom: miként a' némi népszerűtlenségnek főokai, nem magában a' magyar akademiában, vagy mint némelyek ámitgatni szeretnek, annak sinecure-ségében alapszanak. Annyi bizonyos, hogy a' magyar akademia, mellyért annyit és olly hosszasan küzdött a' nemzet, még husz év után is, magára hagyatva, olly állapotban teng, mellyben feladatának teljesen meg nem felelhet. Egyesek nagy-lelkű hazafisága alapítá meg azt, a' nemzet pedig, hogy még is tegyen valamit — inarticuláltattat És kérdeim! kellő szempontból van-e tekintve ezen elhanyagolás? A' nemzetiségnek, hazánk legföltöhb kincsének, fő eszköze a' nyelv; s ennek mivelése az akademiának fő feladata. És szabad-é felednünk, hogy egy nemzet inkább él literaturájában, jelen-és utókor előtt, mint egyében bármiben? Szabad-é felednünk azt, hogy a' magyar nemzet csak egy maroknyi nép, idegen elemektől övedzve; minélfogva annak literaturája magát ön erejétől, vagy azon eszközök által, mikkel magokat más uépesebb, vagyonosabb, egyesültebb európai népek literaturáji fentarthatják, országos pártfogás és áldozatok nélkül, fentartani nem képes? És lehetünk-é igaztalanok megtagadni a' magyar akademiától, többek közt azon érdemet, hogy a' nemzeti nyelvet bábéli chaoszából kifejteni segítette's képes vala a' Felség azon kegyes leiratának megérkeztére, mellyben iskoláinknál némelly tudományokra nézve, a' uemzeti nyelv, már ez évben használatni rendeltetik, minden kitüzött tudomány körében, mennyire azt eddigi tudományos haladásunk engedé, kész műszótárral állni elő? Illik-é adig követelnünk, míg nem nyujtottunk semmit?

A' magyar nemzeti színház — ohajtanám: ne vesztenék ezt szem elől, sem színészi személyzetünk, sem színházi közönségünk soha — legfontosabb szerepet játszik, alkalmasint a' világ

minden színházai között. Egyik tényezője az fő kincsünknek, nemzetiségünknek, mi nekünk politikai levegőnk. 'S nem mutatkozott-é hatályosnak már eddig is működése a' hon azon közép anyavárosában, mellynek honra nézve, minden tekintetben, fontos jövődjé van? Ezt tehát szinte felsínnylésben hagynunk nem szabad. Mindenek felett, kellő ellátással, *conservatorium*'s *nyugpénz*, ennek mellözhetlen kellékei és — *jobb hely*. E' mellett a' mostani sem leend fölösleges.

Széchenyi gróf, egyik pontjában tervezetének, kormányunk irányában tartozásunk lefizetését sürgeti. Nem vagyok ellene, mert szent igazság: hogy adós fizess; de mégis egy kis számvetést nem tartanék fölöslegesnek. Az 17.7 óta fizetett, felemelt só-ár tizenegy krja, továbbá a' nemzeti testőrző sereget illető alapítvány, az 1816b. nyert franczia kárpótlásnak honunkat illető része és kamarai jószágok eladásából befolyt pénzek 'sat. minden esetre számba-menendők.

Mi a' vakok és siketnémák intézetét illeti, azokat pártolni köteles minden emberbarát; de ezeket, megvallom, inkább a' charitativumok sorába tartozóknak vélem. Kormányunk alatt nem lehet panasz a' charitativumokra nézve; 's vagyonos főpapságunk s olygarchiánk között, szegyennek tartanám: a' könnyű-rület tárgyait is országos közteherviselésre bocsátani.

Mi egy uj országháznak Pesten leendő épittetését illeti: noha ebben az ország néni morális garantiát lát, mindazáltal törvény előleges garantiája nélkül, mit én szinte országos ajánlat mellé kötendő feltételképen vélek kivivandónak, nem hiszem, hogy nyerendúnék egyebet, mint azt, hogy egy két szertartásos, például: koronázási diéta, Pestre tétetendik által, de a' lényegesek továbbra is Pozsonyban maradnak. Azonban országos levéltár, országos liztségek letelepítései, országos küldöttségek és számos üdves egylet ülései, sőt maga az ország tekintélye is, nem épen tesznek fölöslegessé, haza szívében egy országházat. Ohajtanám, hogy különösen diétai ifjuságunk ne feledné azt, hogy a' hon érdeke Pestre kívánja le a' diétát. — A' statistikai adatok gyűjtése iránti intézkedés is szükséges és pártolandó.

Átfutván a' mondottakat, a' mirefordításra nézve, ezek fog-nának lenni eszméim:

1) Külön szakítandó 's kezelendő tartaléktőke, mintegy 5 millió.

2) Urbéri váltságok előlegezéseire szinte 5—10 milliót ohajtanék rendeltetni.

3) A' hitelintézetet legalább tíz millióval kívánnám elláttatni, hogy első szükségünkben, inkább olcsóbb készpénzzel, mint hitellevelekkel munkálkodhassék.

4) A' többi pénzüsszeg, idő 's erő rendszeres felosztása szerint, országos befektetésekre fordítatnék, mintegy ezekre: gazdasági és műipari bizottságokra, legalább egy egy millió ellátással; belkereskedésre, annak legszükségesebb közlekedési eszközeivel, külkereskedésre, annak különösen tengerfelé szolgáló vonalával, Ludovicea-ut megváltásával és fiumei kikötő rendezésével; Budapestnek megvédésére, néhány reáltanodának, praeparandiának, nőnevelőnéket képező intézetnek felállításaira, kisdedovások fölsegéllésre, 's megkezdett, de félalapításban maradt intézeteink, munkálataink kellő befejezésére, folyók szabályoztatására, országházra 'sat.

Ha mindezekre, mik közül a' legköltségesebb közlekedési eszközök magány-vállalkozás útján létesíthetvén, csak törlesztéses kamatbiztosítást igényelnének, mintegy 40—50 milliónyi nagyszerű kölcsönt venne fel az ország, 35—36 évi törlesztésre, teljesen meg lennék győződve a' felől, hogy ezen egyetlen nagyszerű nemzeti működés, czélszerűleg vive ki, képes leendne mind anyagi, mind szellemi, mind alkotványi haladásunk gépét egyszerre kellőleg felkészíteni 's olly czélszerű forgásba hozni, hogy azontul mind törvényhozás, mind idő és lelkeség kifejtései gátlanul meghozandhatnák azt, mi nemzetünk felvirulhatására még hiányzani fogna. Kisebb öszszeggel a' fentebbinél alig fognók beérni; miután fátumunk az, hogy legfontosabb közlekedési eszközeink, mint például Károlyvárostól Fiuméig 's némelly folyóink szabályoztatásai, igen sokba kerülnek.

Azonban különösen a' legközelebbi mult országgyűlésnek pénzügy körüli munkálata és vitáji, mindenkit meggyőzhettek a' felől, hogy honunk jelen állása, egy nagyszerű kölcsönre, sőt minden más bármilyen köztelherviselésre és anyagi intézkedésre nézve, ha nem épen mulhatlan föltételül is, de bi-

zonyosan szükséges előzvényül vagy járulékul megkivánna még némelly törvényhozási intézkedéseket. Illyenek lennének:

1) Az ősiség eltörlése. Csaknem mulhatlan föltéte levén ez a' fekvő birtokok hitelének, arányos becsének, nemzeti okszerű gazdálkodhatásnak, telekkönyvnek 's fekvő birtokok ingókkátételének; miután az ősiség fennmaradásában tulajdonképen még a' fölperes sem nyer: mert legtöbbnyire hosszas fölemésztő költséges perrel jut keze ügyében nem fekvő jószághoz, holott tán kevesebbel szerezhetne keze ügyében fekvőt; miután hitel ügyeivel munkáló legüdvösebb intézetek, az ősiség zátonyán akadoznak fenn; miután már a' mult országgyűlésnek pénzügyi és hitelintézeti munkálatai is bizonyítják: miként önmaga a' nemzet is alig képes magát kellőleg körülzánczolni ovatosságokkal, saját fiainak ősiségeik ellen — megvallom, egykissé többet vártam a' diétától az ősiség eltörlésére nézve, mint egyik táblájának elv-kimondását. Legalább egy szakértő választvány előkészíthető vala jövő diétára tervét az ősiség eltörltetésének — mi egyszerre teljes általányosságban alig fog létesülhetni — fokozatit, módjait, határ-időszabásait, fiscus öröködésének kiegyenlítéseit, és az ősiség-eltörlésnek törvénykönyvünkkel összeillesztéseit; minthogy illy bonyolodott és meszsze szétágazó munkálat, nem nagyobb testületi kidolgozásra való.

2) A' czéhek eltörlése. Vannak, kik elfogultságból vagy egyoldalúságból, ha nem pártolói is, de mentőji a' czéheknek. Egyetemesen a' hazára nézve, ugymond, mindegy: akár egy akár több osztálynak, akár ennek akár amannak kezei közt forogjon a' nemzeti gazdagság, mert hon határain belül mindenkor csak a' hon gazdagsága marad az. De minden oldalrul megfontolva a' dolgot, ugy fogjuk találni, hogy ha illy aránytalanság mellett mozog is egy időig nyomorúan a' nemzeti szorongalom gépe, végre csak ugyan akként jár, miként emberi test, mellynek minden nedvei csak egy tagra tolulnak 's azt elfulasztják, míg a' többit kiszáradás sorvasztja el, 's az aránytalan nedvkeringés az egész testet elöli. Már hogy a' czéhek zárt testületei, a' nedvkeringés ezen aránytalanságát igen elősegítik, tagadui nem lehet. Olly országokban, miknek világi kereskedésök van, könnyen kiegyenlíti ezen aránytalanság magát, miután ezekben a' műipar és kereskedelem olly bő beárasztásokat

eszközlenek, hogy mindenkinek jut azokból; noha Angliában és Hollandiában is szükségesnek tartatott, a' földtermesztés védelmére gabnatörvényt, ezen, magánál a' nyavalyánál veszélyesb gyógyszerert állítani fel. De hazánkban, mellynek termesztés a' fő ereje, 's mellynek geographiai helyzete világi kereskedelemre nem legalkalmasb, sőt ennek még első elemeivel sem bír, más-ként áll a' dolog. Hazánk, műipari, védegyeleti, gyáralapítói egyesületek, közlekedési eszközök és fogyasztóbb piaczkok fellállításai által kívánja serkenteni műiparát, 's ez helyén van, különösen külföld ellenében; sőt a' mennyiben műipar és kereskedelem virágzása éhresztőleg hat a' termesztésre vissza, bel-föld irányában is. Ám de míg ezen serkentések és segélyek által, a' honi műipar mintegy versenytelenül fog állani, 's áruinak fogyasztása végtelenül növekszik, a' honi földtermesztés alig nyerend fogyasztásban valamit, sőt problematicum: ha még sokáig nem vesztendő, miután a' külföld versenyzését nagy részben elveszti? Már most álljanak még fenn ezentul is a' földtermesztés ellenében, mellynek zárt testületeket, czéheket alkotni teljes lehetetlen, a' műipari kiváltságos czéhek, mik, elzárva minden honi műipari szabad versenyzést, miután a' külföld versenyzését elzárta maga a' hon, saját áruiknak önmagok szabnak árt 's büntetik az árszabáson alul árulót, 's önmagok bírái saját áruik minőségének is; azon czéhek, mik üléseikben, számba vevén minden legkissebb eseményt, körülményt, kedvezést és mostohaságot, húsna sónak csak egy krral szökkent árát is, akként intézik áruik árszabását, hogy csak gondolatlan fényűzés vagy egyedi tévesztés gátolhatja őket meg, a' néhány év alatti meggazdagulásban — mi leend az eredmény? Az, hogy a' földtermesztés tán még dolgozó kezeket is vesztvén el a' gyárakban, most sem elégséges mivelő kezeiből, 's fogyasztásban sem nyervén még egyhamar visszazapótlást, azonban szinte alkotványi hiba miatt hitele csekélyebb 's birtoka kevésbbé ingóvátethető levén, nem fog bírhatni ellensúlylyal a' műipar czéhei ellenében, csak tengeni fog virágzás helyett, 's alig fogja kikerülhetni élelmén felül azon pénzöszeveget is, mit évenkint háza szükségeire a' műiparnak elfizet. 'S olly közönyös dolognak tekintsük-é akár hongazdasági akár alkotványi tekintetben, ugyszólván három néposztálynak, melly termesztő, érdekét? Én gen méltányosnak tartom gyakorlati téren azt, hogy az iparüző

polgár vagyonosodjék, mert ő szorgalmas, értelmes 's kevésbé fényűző 's ez ugy is leend világ végeig; de mintegy alkotványilag feléje szivárogtatni minden nedvet, 's a' többi tagot etszáraztatni, nem tartom sem igazságosnak, sem üdvösnek.

Ésne mondja senki, hogy a' társulati tér szabad, 's ki gátolhatja a' műiparosak egyesületeit? — Senki; de egyesület és kiváltságos zárt testület, 's mintegy concurrentia nélküli egyed-árúság, két különböző dolog. Lehetséges-é gyakorlati téren a' kellő ellensúlytartás és ellenőrség czéhek ellenében, ha tudni-illik nálók csak a' visszaéléseket kívánnók korlátozni? Ne ámítsuk magunkat 's valljuk meg, hogy a' czéhek eltörlése, magának a' műiparnak felvirágoztatására is szükséges: az egyetemes és általános jótéteményezés arányosítására nézve pedig, épen mulhatlan föllétele védrendszerünknek; valljuk meg, hogy ujahb időkbén egyedül azért legyezgettük azon czéheket, mikről már egész mivelte Európa lemondott, hogy — használni kivánuk czélainkhoz őket.

3or Mindaddig nem fognak eredményesek lehetni diétáink, míg Felsőg hozzájárultával, biztosító törvény nem alkottatik arra, hogy minden diétán mulhatlanul és idejében kiadatandnak a fels. leiratok, akár helybenhagyók, akár megtagadók, akár módosítók, akár elhalasztók legyenek azok, hogy a' RR. a' szükséges időbül ki ne szoruljanak. És ha lésesíthető lenne, alig bírhatnék hazám alkotványának nagyobb jótéteményt kérni az ég urától, mint a' norvégiai alkotvány azon jótékonyágát, miszerint, mit egymás után három diéta törvénybe iktattatni sürget, az tőle haruadszor meg ne tagadtathatnék. — A' felső táblától több köz-kor-és haladási szellemet kívánnék 's valahárai meggyőződést a' felől, hogy a' feudalismus kora már csak ugyan lejárt. Az alsó tábla, ohajtanám szilárdságban, öszsze-és kitarásban pótolná ki azon heves tulbuzgóságot, mellyel most ollykor tacticátlanul ostromol. Ezen tulbuzgóságban mi m a g y a r o k gyakorta szerencsétlen fuvolások vagyunk. Midőn legszentebb ügyek mellett buzgunk is, gyakran vezéreink azokban olly előre hordozzák a' zászlót, hogy a' sereg dereka nem bír utánok nyomulni 's végre is csak néhány áll a' csatarendben! Illyenkor az ügy, hatás és ellenhatás, nyeres és veszítés közt libeg, könnyen személyhez szegődik vagy köttetik, 's nehezebben vagy csak nagyobb ingerültséggel kerül derék eldöntő csatára a' do-

log. Általában diétán kívül és belül, igen sajnosan érezhető nálunk az egyértés hiánya, sajnosabban mint más országokban. Mert azon politikai közvélemények, mik más miveltebb országokban az egész nemzetre kihatnak, nálunk inkábbára még csak a tudományos intelligencia körében mozognak. 'S ha ebben több közfalat nem állítunk is fel: mint a' haladási és maradási pártok categoriáit, milly kis töredékre olvadand a' szabad elvűeké! Mit mondjunk, ha még ezek is újabb választó közfalakat állítgatnak fel magok közt, 's ha ezek közé ingerültségek is fészkelik be magokat? Honnan fogunk várhatni illy körülmények közt vállhozi szoritkozást 's egyértő közre-munkálkodást? Egybeolvadás a' hon jelszava, 's ki ez ellen dolgozik, csengő ércz és pengő czimbalom annak minden hazafisága!

A' vámrendszer, vagy egyezkedés vagy megváltás utján biztosíttassék. E' nélkül sem bel-sem külkereskedésünk fel nem virulhat. Ugy hiszem, miután ő felsége már 1802ben megígérte, hogy a' vám-és harminczad-rendszert újabb pertractatióba véteti, az 1826diki országos küldöttséghez pedig e' végett két egyedet ki is küldött, miután az utóbbi diétáknak e' részben újabb ígéretket tett, sőt a' kereskedés emelését propositióji közé is iktatta, e' tárgy tovább nem fog haladhatni.

5) Diéta coordinatiójáig sikeretlen erőködés fogna lenni, közelebről határozni meg a' két táblának egymáshozí viszonyát; sőt erősen hiszem, hogy teljes határvonallal ez akkoron sem leend elintézhető, mint nem vala Európában sehol. Azonban a' felső tábla teljes kiegészítettése, csak ugyan szoros kötelezetetéssel 's ellenőrséggel, eszközölthetnék a' diéta teljes elreudeztetéseig is; mert erre már sanctiós törvényeink vannak. 'S ez is nagy nyereség fogna lenni a' diéták eredményire nézve, ha független magnásaink teljes számmal ülnének össze a' dignitariusokkal, kiknek mintegy rendszeres szífnök az antioppositiód. 1498: 1, 1518; 28, 1635: 79, de leghatározottabban 1662: 53, büntettetni rendelék azon magnásokat, kik regálisokkal hivatván meg, a' diétán meg nem jelennek, vagy azt engedelem nélkül elhagyják. Mint most áll a' dolog, magnásaink követelik ugyan a' regálisok általi meghívást, sőt ennek elmulasztásából szívesen alkottatnak sérelmet, de alig jelenik meg néhány a' diéta elejére 's legtöbbsnyire ez is oda hagyja azt mihelyt az ujdonságon átesik, vagy kénye 's kiürült erszénye

sürgeti. Azonban valljuk meg, hogy 1844: 11d. törvénycziknek 14-ik szakasza, e' tekintetben kissé ovatosság nélkül hozott, és az orvoslás nélkül, egygyel több gát leend a' független magnások megjelenésére nézve, miután a' törvényhozó testnek minden más tagjai napdíjt és szállásbért huznak, egyedül amazok nem.

Ime honfitársak, befejezém jóakarattal összeállításimat, 's most a' ti jóakaratokon van a' sor. Nem azt kívánom ezen értetni, hogy legyetek szivesek gyöngének, hiányosnak 's tán itt ott tévesztettnék is nem találni munkámat; hanem azt, hogy elolvassván soraimat, ne azon járjon, némelly elbizott publicistáink modora szerint, eszetek, miként lehetne jámbor összeállításimnak egykönnyüvégitéletecskével egyszerre nyakukatszegni? hanem azon: mondottam-é valami jót és elfogadhatót? 's ha igen, ezt szívbe, szájba jóakaratosan elfogadjátok, hozzáadván többet és jobbat, mint én adni bírtam. Mert honrul van szó, honfitársak, nem rólam!

Álmunk, tisztelt szeretett honfiak, hosszabb vala Epimenides álmánál; olly hosszú legyen-é ébredésünk, olly álomkóros-é sietésünk? 's örökre csak arra legyünk-é kárhozotva, hogy Európa szekereinek porában ügessünk a' nélkül, hogy azokat utólérhetnök? arra-é, hogy örökké csak utalványozzunk mult, és alamizsnálkodjunk jövő nagyságunkra; de a' jelennek tevési drága perceit elszalaszszuk? Magyarok istenének ritka türelmét fárasztjuk-é még továbbra is, ki századokig kegyes vala virrasztani felettünk, míg mi szunyadánk? Vagy az eseményeket fejtő, de egyszersmind gyakran aládöntő időtül várjuk-é a' megváltó messiást? Igaz, profétáink már rég hirdetik őt; de ő késik, mert nem hívogatjuk lelkesen, és kar-eresztett henye várásunkban késünk megkezdeni — csak a' kezdetet is!

Vala ugyan, különösen 1790 óta, erőködés és hősködés elég mindenfelé, csak arra nem, merre kellett volna. Hegyi patak valánk, nagy mederben csekély vízzel. Erősen csörgénk, tavasszal kiáradánk, nyárban kiapadánk, télben befagyánk: de semmi időben gyári gépet vagy malmot nem hajtánk! Ostromlottunk óriási dolgokat, törpék fegyverével, akartunk egyszerre sokat és nagyot, fölözgettük egymást a' nagyszerű elvekben, tervekbén; hegyeket laposra gyúrni le 's völgyeket hegyekké alakítani készültünk és színte felhőkön felül tűzögettük

ki szabadelvőségünk lobogóit; és maradt hon és minden a' régi veszteglésben! Mert, valljuk meg, jámbor honfiak, szívvel gondolkodánk és észszel érezünk a' hon dolgaiban, 's az akarat habozott a' felcserélt szerepüek között! Hősködénk szájjal, de kézzel — zsebünkhöz nyúlni feledénk!

Kiváltságink nimbusát féltjük-e oly igen? Nem tenni, — mert nem tehetünk-e, a' valódi szabadság? vagy tenni, mert tehetünk, honért és minmagunkért? 's kifejleszhetni minden erőnket, mik embernek és nemzetnek méltóságát és boldogságát alkotják? Mi jelenleg kiváltságos szüz vállaink mellett is minden jóllétünk? Nem szegény-e a' magyar aristocrazia minden nemfizetése mellett is? 'S miben áll nemzetének boldogsága, dicsősége is? Ezekből: nem ismertetni künn, feloszlani benn, akarni de nem birni, apróságokban nagyoskodni 's nagyokban törpéskedni, szomjan epedni a' teljesülés pohara után, — és távul esni attól! — Irigyelhető-e ezen állapot? Dicsekhetik-e sorsával azon kiálló csontú paripa, melly sovány kiaszott legeelőre kicsapva, szabadon és nyüg nélkül kalandoz ugyan rajta, mert nyüg nélkül sem bír távozni örszem elől; de éhség és szomjuság elsanyarásai miatt, magát is alig vonszolja 's kénytelen zsákmányul esni az első felfogónak?!

Szívet melegtet ide honfiak, 's eszet hideget és fontolót! Az az örök szomj, epedés, lihegés jobb után, örök habozás tévésnek akarása és nemakarása közt, nagy czéloknak kis eszközökkel kergetése, de utól nem érese, 's e' miatt folytonos csüggés lét és tengés között — oly nemzet-életi kínok, melyeket az elmés mythos csak orcusi kínokul festett volt! Ily állapot egy nagy uemzethez méltatlan, illetlen! az valódi haldoklás! Itt az idő, hogy nemzetnek illő nagyszerűséggel víjuk ki önbecsülésünket 's más nemzetekét, és megnyugtassuk a' hazát. Győződjünk meg a' felől, hogy nemzeti szabadság és jóllét, csak az egész nemzeti test épségében és önerőteli érzetében alapulhat 's e' győződésből hajoljon az akarat áldozatokra, míg idő, körülmények és nemtönk kedveznek; nehogy csak vészes villámok fényinél, későn eszméljünk azon ösvényre, mit jókor követnünk kellett volna!

